

*Political participation has a geography, as well as a psychology
(Gimpel, Dyck et al. 2004, 345).*

KAPITEL ETT

Inledning

Citizen participation is at the heart of democracy. Indeed, democracy is unthinkable without the ability of citizens to participate freely in the governing process. Through their activity citizens in a democracy seek to control who will hold public office and to influence what the government does. Political participation provides the mechanism by which citizens can communicate information about their interests, preferences, and needs and generate pressure to respond (Verba, Scholzman et al. 1995, 1).

Den här boken handlar om politiskt deltagande, en central komponent i den representativa demokratin. Det är svårt att föreställa sig demokrati utan aktiva medborgare som kan, vill och tillåts delta politiskt på olika sätt. Principen om politisk jämlikhet innebär att alla medborgare också ska ges lika möjligheter att komma till tals i politiska processer samt ha lika goda utsikter att få gehör för sina synpunkter och önskemål. Men praktiken förhåller sig långt ifrån idealet på denna punkt. Omfattande forskning har kunnat fastställa ett positivt samband mellan individens socioekonomiska resurser och politiskt deltagande (Verba & Nie 1972; Verba, Nie et al. 1978; Brady, Verba et al. 1995; Verba, Scholzman et al. 1995). Problemet är att dessa utslagsgivande resurser inte är jämnt fördelade. Resursstarka personer som är välutbildade och väletablerade deltar i högre utsträckning än samhällets mindre bemedlade. Forskningen är så entydig på denna punkt att sambandet i det närmaste kan betraktas som en empirisk sanning (Almgren 2006, 29).

Den statsvetenskapliga litteratur som på något sätt behandlar medborgares politiska deltagande är minst sagt omfattande (Pettersen & Rose 1996; Teorell 2003). Sett ur det perspektivet sällar sig den här avhandlingen till en redan för-

svarlig hög med böcker och artiklar. En befogad fråga är således, vad bidrar den här studien med som vi inte redan visste? Att individens sociala position i samhället är relevant för att förklara deltagande har forskningen redan visat. Men frågan som den här avhandlingen reser är huruvida individens omgivning har betydelse. Omgivning ska här förstås som den plats där individen är bosatt. Som jag kommer att argumentera för senare, förefaller det finnas en utbredd uppfattning om att så är fallet. Framförallt gäller detta i relation till segregation. Geografiskt koncentrerad fattigdom antas ge upphov till självgenererande, negativa effekter på individen. Det begrepp som används är *kontextuella effekter* eller mer preciserat, *områdeseffekter*.¹ Sådana föreligger om individers attityder och/eller beteenden varierar på ett systematiskt sätt mellan olika platser.

Min utgångspunkt är dock att omgivningens påverkan inte kan tas som utgångspunkt a priori, utan att frågan måste lämnas öppen för empirisk prövning. Valdeltagande kan t.ex. variera kraftigt mellan olika platser, mellan olika kommuner i landet och mellan olika delar inom en kommun osv. Observerad variation på aggregerad nivå kan förvisso vara uttryck för genuina områdeseffekter men kan också vara geografiska effekter. Det senare innebär att valdeltagandet bara återspeglar hur stor andel av befolkningen som utgörs av resursstarka/resurssvaga individer. Variation på aggregerad nivå behöver således inte betyda att individer skulle bete sig annorlunda om de vore bosatta på en annan plats, omgiven av andra människor.

Huvudfrågan i avhandlingen behandlar således områdeseffekter på individers politiska deltagande. Olika deltagandeformer kommer att studeras men tyngdpunkten ligger på medborgerligt deltagande på kommunal nivå. Medborgare kan enskilt eller tillsammans med andra, söka utöva inflytande även på andra nivåer, men det är på den lokala som förutsättningarna och incitamenten borde vara starkast. Sverige har lång tradition av en stark kommunal självstyrelse vilken gett kommunerna betydande autonomi och beslutsbefogenheter. Kommunpolitiken är därmed reell och inte endast symbolisk till sin karaktär. Kommunens långtgående ansvar som välfärdsproducent gör att de beslut som fattas här påverkar medborgarna direkt i deras vardag. Varje dag nyttjar de flesta kommunal service, överlämnar vård av barn och gamla till skola och äldreomsorg, transporterar sig längs kommunala gator med kollektiva färdmedel, begagnar sig av fritids- och idrottsanläggningar, slänger avfall i soptunnan osv. Detta kan förväntas skapa incitament för deltagandet. Vidare är det fysiska avståndet mellan väljare och valda kortare vilket borde underlätta kontakt och dialog.

---

¹ I den engelskspråkiga litteraturen används vanligtvis begreppet *neighbourhood/neighborhood effects*. Eftersom jag har en bredare operationalisering av den geografiska kontexten väljer jag att använda det mer allmänna begreppet områdeseffekter.

1.1 Politiskt deltagande – individ och kontext

Statsvetenskaplig forskning om politiskt deltagande har huvudsakligen handlat om vem eller vilka som deltar medan frågan om *varför* inte har getts samma utrymme (Leighley 1995; Oliver 2001). Såväl teoretiskt som empiriskt finns en stark tradition av att fokusera på individen och individuella förklaringsfaktorer, en tradition som grundlades med de tidiga amerikanska väljarundersökningarna (se t.ex. Berelson, Lazarsfeld et al. 1954; Campbell, Gurin et al. 1954; Campbell 1960). Kritiker menar dock att man inte kan betrakta individen som en isolerad ö, utan att man också måste beakta den omgivande kontexten (Huckfeldt 1986; Gimpel, Dyck et al. 2004, 343). En av dessa är Oliver (2000; 2001) som konstaterar att den statsvetenskapliga forskningen i alltför hög grad fokuserat på individuella förklaringsfaktorer:

Over the past fifty years, political scientists have explained why citizens participate with a host of theories that range from early learned behaviors and unconscious needs, to analyses of individual class position and interests, to “rational choice” models that treat citizens as sequestered utility maximizers participating only when the benefits of their actions outweigh their costs. None of these theories really factor environmental effects into their explanations. (...) Citizens are characterized as atomistic creatures making political choices in a social and institutional vacuum. Despite the near axiom that human behaviour is the function of both individual and environmental characteristics, most past research on social contexts and political participation has focused on one to the exclusion of the other (Oliver 2001, 23).

I linje med detta bör vi inte betrakta individen som en skeppsbruten Robinson Crusoe som kan agera fritt från sitt sociala sammanhang, utan såväl Fredag som den paradisiska ön måste inkluderas i analysen av människors politiska handlande. När man lämnar barnen på dagis och skola, när man står i kassakön i kvartersbutiken, när man går ut med hunden, så möter, eller i vart fall ser man människor som är bosatta på samma plats. Det är helt enkelt omöjligt att undvika sina grannar. Befolkningsstrukturen på en plats har i sin tur implikationer för vilka man möter och interagerar med i vardagen. Sannolikheten att träffa på vissa grupper av människor varierar beroende på var man är bosatt. Som Huckfeldt uttrycker det: ”Even if people choose *all* their friends from outside the neighborhood, or, alternatively, never discuss politics with friends, they are destined to experience some form of social interaction at a causal and impersonal level” (Huckfeldt 1986, 23). Men frågan är, spelar det någon roll för hur människor agerar politiskt? Kontextanalytikerna menar att så är fallet trots att förvånansvärt få empiriska studier backar upp detta teoretiska antagande. King (1996) menar att forskarsamhället måste ha en mer förutsättningslös och prövande utgångspunkt. Slutsatserna om kontextuella effekter dras ofta utifrån ana-

lyser av aggregerade data, vilket medför risk att geografisk variation kan misstas för kontextuella effekter. Musterd och Ostendorf konstaterar att "(...) many researchers assume a neighbourhood effect too hastily. Often the association between neighbourhood quality and the problem score will be spurious and explained by the characteristics of the population itself" (Musterd & Ostendorf 1998, 195). Geografisk variation behöver således inte innebära att platsen har en självständig effekt på den enskilda individen. Variationen kan ha sitt ursprung i att specifika befolkningsgrupper är koncentrerade till vissa platser och är då inget annat än ett resultat av rumsligt differentierade befolkningskategorier (Duncan, Jones et al. 1999, 497).

Även om det onekligen ligger någonting intuitivt i tanken om att omgivningen påverkar individen, måste frågan om dess påverkan lämnas öppen för empirisk prövning.

1.2 Föreställningar om kontextuella effekter

Trots att forskningen varit begränsad på området finns en utbredd föreställning om att områdeseffekter existerar (Lehman & Smeeding 1997, 262; Andersen & Kempen 2001, 12; Friedrichs 2002, 103). Detta kommer tydligast till uttryck när det är fråga om urban segregation. Brännström konstaterar att:

"To date, the empirical body of evidence is inconclusive about the scope and magnitude of neighbourhood effects. Despite this, there is relatively broad unanimity on both sides of the Atlantic about the existence of pure neighbourhood effects" (Brännström 2006, 11).

På likartat sätt konstaterar Johnston m.fl. att "Although arguments for the neighbourhood effect remain alive in UK electoral studies, the empirical evidence adduced to support the case has not been particularly strong" (Johnston, Jones et al. 2004, 370). Trots, eller kanske just på grund av detta, förefaller det som att kontextens påverkan på individen tas för given. Detta är särskilt tydligt när det är fråga om boendemässig segregation. Som Brännström skriver,

In Sweden and many other Western countries, the assertion that residential segregation has important social consequences has almost attained the status of conventional wisdom. (...) Consequently we all nod when someone says that processes of residential segregation contribute to the difference in behaviours between neighbourhoods that often can be observed. However, we tend to be unaware that we are accepting a description and not an explanation. (...) Given the central role that almost everyone in Sweden of today assigns to residential segregation in structuring social inequality, it is surprising how little effort contemporary Swedish social scientists have made to isolate and measure the unique effect of neighbourhoods on individual outcomes (Brännström 2006, 2-3).

Både Strömblad (2003, 4) och Brännström (2006, 1-2) pekar på Storstadssatsningen som exempel på att man från politiskt håll utgår från att det uppstår negativa spiraler i socioekonomiskt utsatta bostadsområden. Om man inte betraktade detta i termer av självgenererande spridningsprocesser hade satsningen inte behövt riktas mot specifika bostadsområden utan mot utsatta grupper mer generellt. Detta bekräftas av Vedung,

(...) Tensta och Rosengård, tidigare endast geografiska begrepp har nu transformerats till symboliska inbegrepp för fattigdom och socialt utanförskap. Här finns en rumsligt determinerad fattigdom, en gettofiering, en geografisk koncentration av sämre bemedlade. Det finns en underliggande misstanke om negativa spiraler i redan utarmade områden. Annorlunda uttryckt antas de sämre bemedlade få det ännu sämre om de bor på samma plats. Staten kan, i sin storstadspolitik, sägas ha en implicit teori om negativa kontextuella effekter. De individer som befolkar dessa utsatta områden skulle få bättre förutsättningar att hävda sig på arbetsmarknaden och i samhället i stort, om de vistades i mer resursstarka sociala miljöer (Vedung 2005, 32).

Socialstyrelsens Social Rapport 2006 ägnar ett kapitel åt boendesegregation och dess effekter. Objekten i fråga är de ”socialt utsatta bostadsområdena” i de tre storstadsregionerna Stockholm, Göteborg och Malmö. Många av formuleringarna vittnar om att författarna utgår från att koncentrerad fattigdom leder till negativa grannskapseffekter. Om grannskapet skriver man att det ”(...) utgör en naturlig social arena för människorna som bor där. (...) Ett grannskap kan tillskrivas ett symboliskt värde som är betydelsefullt när människor formar sin sociala identifikation” (Biterman & Franzén 2006, 191). Rapportskrivarna menar att socioekonomisk och etnisk segregation leder till frånvaro av positiva förebilder i dessa områden:

Utgångspunkten när man grupperar de utsatta områdena är att proportionen av resursstarka respektive resurssvaga invånare sammantaget påverkar områdenas sociala karaktär och utvecklingspotential. I ett utsatt område finns många resurssvaga invånare men dessutom få resursstarka. (...) närvaro av resursstarka hushåll inom ett bostadsområde är en stabiliserande faktor och kan vara till fördel för hela området (Biterman & Franzén 2006, 196).

Författarna tänker sig att förekomsten av resursstarka hushåll skapar ett positivt tryck på den offentliga och kommersiella servicen i ett område och att detta kan motverka negativa utvecklingstendenser. På motsvarande sätt resonerar man om etnisk segregation. Om svenskar födda i Sverige skriver man att de ”I sin roll som majoritetens medlemmar representerar (...) en beteendemässig och språk-mässig norm” (Biterman & Franzén 2006, 213). I invandrartäta områden saknas denna grupp som skulle kunna fungera som normskapare. I litteraturen antas att

kontextuella effekter överförs via social interaktion. Det handlar om vilka grupper av människor som individen mest sannolikt stöter på i sitt bostadsområde och som skulle kunna ha en potentiell inverkan på individen. Det är tydligt att författarna till Social Rapport 2006 utgår från ett liknande antagande då man talar om ”minoritetens exponering för majoriteten”. Exponering definieras som ”(...) graden av potentiella kontakter och således möjlighet till interaktion (...)” (Biterman & Franzén 2006, 213). I slutsatserna konstateras att etnisk och socioekonomisk segregation är intimt sammankopplade fenomen och att framförallt gruppen ”synliga invandras” möjligheter till exponering för svenskar är mycket begränsade då de lever isolerade tillsammans med den egna gruppen. ”De bor i grannskap där möjligheten att träffa människor med egen försörjning har minskat, medan sannolikheten att bo bland fattiga eller biståndstagare har ökat” (Biterman & Franzén 2006, 237).

De här skrivningarna visar att författarna bakom rapporten utgår från att social interaktion med människor i det egna bostadsområdet påverkar individen och att grannskapet är en viktig del i individens identitet. Detta blir ett problem när majoriteten av invånarna på en plats är resurssvaga och när det inte finns resursstarka individer som kan upprätthålla majoritetens normsystem. I det läget uppstår negativa utvecklingsspiraler² med utanförskap som resultat.

Föreställningen om kontextuella effekter är också en del av den samtida politiska retoriken. Folkpartiet redovisar årligen rapporten Utanförskapets karta, i vilken följande beskrivning ges:

Betydande öar av djupt utanförskap återfinns i dag i nästan alla stora och medelstora svenska städer. Den fysiska koncentrationen av individer och grupper vars liv präglas av denna typ av utanförskap har ytterst allvarliga konsekvenser. När livet för en majoritet av de som bor i ett område helt och hållet präglas av socioekonomiska villkor och kulturella livsramar som på ett radikalt sätt skiljer sig från samhället i övrigt omvandlas den individuella utsattheten till kollektiva processer med en egen dynamik. Dessa processer återverkar i sin tur på ett avgörande sätt individernas livsomständigheter, inte minst på sättet att både uppleva och hantera den egna utsattheten. Då uppstår kollektiva förhållningssätt samt gemensamma refe-

---

² Palander ger en bra beskrivning av negativa utvecklingsspiraler, ”Olika faktorer utanför och i bostadsområdet bidrar till en negativ självgenererande utveckling som skapar ökad utsatthet och stigmatisering. (...) De negativa processerna startar ofta med att sociala, fysiska och ekonomiska förhållanden ger bostadsområdet dåligt rykte. Förändringar sker bland annat av områdets fysiska attraktivitet, brottsfrekvens, sociala problem och avsaknad av service. Allt detta bidrar till att bostadsområdena blir mindre konkurrenskraftiga på bostadsmarknaden. Sammansättningen av boende kommer därmed att förändras, människor med mindre sociala och ekonomiska resurser flyttar in. (...) De ekonomiska förhållandena påverkas och de tillgängliga resurserna i området blir ansträngda vilket bidrar till ytterligare försämringar. Den fysiska, ekonomiska och sociala strukturen i bostadsområdena interagerar och orsakar en negativ utvecklingsprocess” (Palander 2006, 96-97).

renspunkter och värderingar som bildar grunden för en specifik kultur, en kultur som helt kretsar kring det utanförskap som alla delar med varandra och som präglar livets alla situationer. Detta leder till en process där utanförskapet i sig genererar mer utanförskap och där utanförskapets kultur går i arv till nya generationer, som i sin tur ser sina livschanser begränsas ännu mer av detta kulturella arv. Detta betyder att det som från början var verkan – utanförskapet – omvandlas till orsak. Allt pekar i dag på att det svenska utanförskapet har gått in i denna ytterst besvärliga och självgenererande dynamik (Folkpartiet 2004, 8-9).

Skrivningarna ovan avspeglar dels att man betraktar områdeeffekter som ett empiriskt faktum men också att man uppfattar detta som en självgenererande, negativ process som ”smittar av sig” mellan generationer och mellan grupper av människor. Man talar om ett utanförskapets kultur som likt en negativ spiral fortgår av sig själv.

Exemplen ovan representerar bara ett axplock, men många av oss har nog en uppfattning om att den nära omgivningen har betydelse. Storstadsområden såsom Hammarkullen, Rinkeby och Rosengård har negativa associationer. Det tas mer eller mindre för givet att individens livschanser påverkas negativt i den här typen av områden, i detta fall att socioekonomisk fattigdom leder till politiskt fattigdom. Slutsatsen kan tyckas rimlig med tanke på att valdeltagandet ofta är mycket lågt i socioekonomiskt utsatta områden. Men även på dessa platser finns resursstarka individer och att det är långt ifrån säkert att de agerar annorlunda än andra resursstarka, eller att resurssvaga personer i resurssvaga områden deltar i lägre utsträckning än motsvarande grupper som är bosatta på andra platser.

1.3 Tidigare forskning

Kontextuella analyser av politiskt deltagande kan klassificeras i fyra olika grupper: de som utgår från familjen som kontext (se t.ex. Straits 1990), de som utgår från grannskapet, de som intresserat sig för arbetsplatsen/yrkeslivet som kontext samt slutligen de som studerat religiösa kontexters inverkan på politiskt deltagande. Den vanligaste typen av studie är dock den första typen (Alex-Assensoh 1998, 19). På samma sätt som forskningen om politiskt deltagande i allmänhet kommit att intressera sig för valdeltagande så har kontextuella analyser också främst behandlat denna form (se t.ex. Tingsten 1963; Giles & Dantico 1982; Cohen & Dawson 1993; Carsey 1995; Kohfeld 1995; Johnston 2001; MacAllister 2001; Kohfeld & Sprague 2002). Men det finns också ett antal studier som behandlat även andra deltagandeformer (Huckfeldt 1979; Huckfeldt & Sprague 1995; Alex-Assensoh 1998; Oliver 2001; Strömblad 2003).

Först på 70-talet fick kontextanalys sitt genombrott inom statsvetenskapen. Redan i mitten av trettioåret genomförde dock Herbert Tingsten en studie av medborgares valdeltagande och väljarbeteende i Stockholms valdistrikt, vilken

brukar betraktas som den allra tidigaste i ämnet. Tingsten fann ett tydligt samband mellan valdistriktens³ befolkningsmässiga klassammansättning och invånarnas politiska beteende. Hans första slutsats var att "(...) electoral participation within a social group rises with the strength of the group in the area in question" (Tingsten 1963, 171). Tingsten kallade sambandet för "[the] law of the social centre of gravity" (Tingsten 1963, 230). Tydligast var detta samband för medlemmar av arbetarklassen. Valdeltagandet bland arbetarklassens medlemmar tenderade att stiga i proportion till andelen arbetare i valkretsen. Arbetarna röstade i högre utsträckning i de miljöer där de var omgivna av gelikar. Hans andra slutsats var att Socialdemokraterna fick en oproportionellt hög andel av rösterna i de valkretsar där majoriteten av invånarna hade arbetarklassbakgrund, vilket måste betyda att inte bara arbetare utan också medlemmar av andra samhällsklasser, röstade socialdemokratiskt i dessa kretsar. Resultaten tydde på att individens politiska handlande inte bara är en funktion av individens egen bakgrund utan också av faktorer i individens omgivning.

Tingsten har endast fått två efterföljare i svensk statsvetenskap som studerat kontextuella effekter på politiskt deltagande. Den ena är en kortare rapport författad av Folke Johansson på uppdrag av Integrationsverket vilken sökte svara på frågan om varför invandrare inte röstar. Förutom traditionella, individuella förklaringsfaktorer prövades även för områdeseffekter eftersom bostadssegregation uppfattas som en central integrationspolitisk fråga. Två olika nivåer av kontext prövades, i storstäderna användes stadsdelar och i övriga landet fick kommunen operationalisera individens kontext. Det intressanta är att författaren inte fann några som helst belägg för områdeseffekter (Johansson 2000).

Den andra är Per Strömblads avhandling vars huvudfrågeställning handlar om segregationseffekter på politiskt engagemang. I begreppet inkluderar Strömblad både politiskt deltagande (röstning, kontakter och manifestationer) och attitydvariabler såsom självförtroende/systemförtroende och politiskt intresse. Avhandlingen är strukturerad kring två frågor, huruvida individer blir mindre politiskt engagerade av att bo i fattiga⁴ områden och om individer blir mindre politiskt engagerade av att bo i mer invandrartäta, fattiga områden. Den första delen av studien bekräftar det förväntade sambandet, hög områdesarbetslöshet åtföljs av lågt politiskt engagemang, även på individnivå. Den andra delen av studien som bygger på en undersökning i nio fattiga Stockholmsförorter, bjuder däremot på mer överraskande resultat då det visar sig att det finns ett positivt samband mellan invandrartäthet och politisk tilltro. Individer blir således, enligt Strömblad,

---

³ Undersökning genomfördes i 55 valdistrikt i Stockholm. Tingsten kom dock till samma konklusion efter att ha analyserat data från ytterligare fyra europeiska städer (Tingsten 1963:120 ff.)

⁴ Som mått på områdesfattigdom använder Strömblad områdesarbetslöshet.

mindre politiskt engagerade av att vara bosatta i fattigare områden, men däremot inte av att vara bosatt i invandrartäta områden. Strömblad menar att detta bekräftar hypotesen om områdeseffekter på politiskt engagemang.

Även om Tingsten var en av pionjärerna på området är kontextlitteraturen⁵ övervägande anglosaxisk, främst amerikansk. Vanligtvis fokuserar litteraturen på grannskapseffekter, dvs. hur individer påverkas av att vara bosatt i fattiga, utsatta bostadsområden. Att kontextanalys mestadels varit en sysselsättning för forskare på andra sidan Atlanten innebär att teorierna vilar på ett tankegods som utvecklats utifrån amerikanska förhållanden (Friedrichs 2002, 103; Palander 2006, 81-82). Det är dock inte oproblemiskt att överföra tankegången till att också äga giltighet i det europeiska fallet eftersom segregationens omfattning och karaktär ser olika ut på de två kontinenterna. Amerikas resurssvaga medborgare är koncentrerade till fattiga innerstadsområden medan motsvarande grupper i Europa återfinns i förortsområden. Den socioekonomiska och den etniska segregationen är mer accentuerad i USA än i Europa eftersom många europeiska välfärdsstater varit mer aktiva i att motverka socioekonomisk segregation. I Västeuropa tenderar man också att ingripa i problemområden i ett tidigare stadium. Dessutom har de europeiska välfärdsstaterna ett mer omfattande socialt skydds nät, vilket sannolikt bidrar till att motverka att fattigdom koncentreras till vissa områden (Kaufman 1998; Friedrichs 2002, 101-103).

Eftersom förhållandena ser så olika ut är det vanskligt att överföra tankegången till att äga giltighet i det europeiska, och i förlängningen det svenska fallet. Även om segregationen i Sverige framställs som ett stort problem är dess omfattning rätt blygsam i internationell jämförelse. Sverige har trots 90-talets ekonomiska kris och den efterföljande arbetslösheten, ett omfattande socialt skydds nät vilket förhindrat områden liknande dem som finns i amerikanska storstäder från att uppstå (jfr. Musterd & Ostendorf 1998, 194). En måttlig segregation i kombination med ett förhållandevis homogent samhälle talar emot hypotesen om områdeseffekter.

1.4 Avhandlingens problem och syfte

Avhandlingen lyfter fram två problem. Det första handlar om hur politiskt deltagande på individnivå kan förklaras. Två huvudsakliga förklaringsansatser har identifierats här, individuella och kontextuella förklaringsfaktorer. För att förstå

---

⁵ I avhandlingens tredje kapitel diskuteras de tidigare (mestadels amerikanska och brittiska) studier som undersökt kontextuella effekter på politiskt deltagande. Några av dessa refereras till frekvent, men huvuddelen av diskussionen om tidigare forskning finns under rubriken 3.4 med titeln ”Områdeseffekter och politiskt deltagande”.

varför medborgare deltar måste vi beakta såväl de sammanhang som individen är omgiven av, som individens egen bakgrund. Den faktor som jag vill lyfta fram här är resursstyrka, på individ- och områdesnivå. Det aktualiserar det andra problemet som handlar om politisk jämlikhet. I den ideala av världar ska medborgare inte bara besitta viljan utan också förmågan att delta och att kunna göra det på lika villkor. Detta handlar om jämlikhet i deltagandet. På denna punkt ligger den faktiska demokratin långt ifrån den ideala. De sociala och ekonomiska resurser som är avgörande för hur effektivt deltagandet blir, är inte jämnt fördelade över befolkningen. Vissa grupper har bättre, andra sämre förutsättningar för att delta och få gehör för sina åsikter. Att faktorer såsom kön, utbildningsnivå och klasstillhörighet har betydelse för deltagande har forskningen klarlagt. Tesen om platsens betydelse har också fått starkt fäste trots att kunskapen på området är förhållandevis bristfällig. Både beslutsfattare och forskare tycks bära på föreställningar om negativa segregationsspiraler, dvs. att resursstyrka inte bara på individnivå utan också på områdesnivå påverkar den enskilda. Jag menar dock att vi inte kan godta denna beskrivning utan att låta den föregås av empirisk prövning. Även om områdeseffekter på politiskt deltagande kan synas som en intuitivt riktig utgångspunkt, har vi idag alltför lite kunskap för att kunna fastslå ett sådant samband. Frånvaron av studier kan dels bero på bristande data men kanske är föreställningen om områdeseffekter så stark att den inte ansetts intressant att pröva utan snarare betraktats som en självklarhet.

Det övergripande syftet med avhandlingen är således att *beskriva och förklara individens politiska deltagande särskilt med avseende på den lokala, geografiska kontextens betydelse*.

I syftet ingår också att pröva olika nivåer av geografiska kontexter. I kontextlitteraturen utgörs individens kontext vanligen av den mest näraliggande – grannskapet vilket i svensk översättning närmast motsvaras av bostadsområdet. Det hänger sannolikt samman med att de mekanismer som antas ge upphov till kontextuella effekter, interaktion och observation förutsätter att området inte är större än att den medger detta. Jag vill dock vidga det traditionella begreppet till att också omfatta större geografiska områden. Den lokala geografiska kontexten kommer därför att operationaliseras på två sätt, först i form av ett antal svenska kommuner och sedan i form av stadsdelar (eller motsvarande) i två städer, Göteborg och Umeå. Eftersom det egentligen bara finns två (moderna) tidigare svenska studier som undersökt områdeseffekter på politiskt deltagande, är det angeläget att ha en bred och prövande ansats. En del i detta är att pröva två nivåer av geografiska kontexter. En utförligare diskussion kring detta förs i kapitel tre.

1.5 Tillvägagångssätt och material

Ett problem med kontextuella analyser är att de kräver data på både mikro (individ-) och makro (områdes-) nivå. Enkätundersökningar är vanligtvis inte designade för denna typ av studier. En ”lösning”, särskilt i äldre studier såsom Tingstens (1963), har varit att dra inferenser om individers beteende utifrån aggregerade data. Det är dock som vi snart ska se, ett problematiskt förfarande som riskerar att leda till felaktig slutsatsdragning. Ett annat mycket vanligt sätt är att använda sedvanlig regressionsanalys och då inkludera kontextuella förklaringsvariabler tillsammans med individuella förklaringsvariabler i regressionsmodellen. Ett problem med hierarkiska data där individen är inbäddad i en kontext är dock att de bryter mot ett av den linjära regressionsteknikens centrala antaganden om oberoende mellan observationerna. Tvärtemot antas individobservationerna variera systematiskt beroende på individens omgivning. Det lämpliga sättet att hantera hierarkiska data är därför att arbeta med flernivåanalys (multilevel analys), vilket är den teknik som tillämpas i avhandlingen.

Avhandlingen bygger på statistiska analyser av primärdatamaterialet Stadsdemokratiundersökningen. I kapitel fem används också sekundärdata i form av SOM-undersökningarna (Samhälle Opinion och Massmedia). De dataprogram som använts i analyserna är SPSS och MLwiN 2.2.

1.6 Disposition

Detta kapitel har ägnats åt att presentera avhandlingens övergripande problem och syfte. I kapitel två och tre diskuteras de teoretiska utgångspunkter som avhandlingen vilar på. Kapitel två ägnas åt den beroende variabeln dvs. politiskt deltagande. Begreppets normativa utgångspunkter diskuteras samt hur det kan definieras teoretiskt och empiriskt. Detta mynnar ut i en precisering av hur begreppet används i avhandlingen. I kapitel tre introduceras de två förklaringsansatserna varpå studiens analysmodell presenteras och motiveras. I kapitel fyra avhandlas metodologiska aspekter och vägval. Här introduceras också den statistiska analysteknik, multilevel analys, som använts. Kapitel fem till sju utgör avhandlingens empirikapitel. I det första av dessa prövas kommunen som kontext. Analyserna bygger på både Stadsdemokratiundersökningen och SOM-undersökningarna. Därefter följer fallstudier, först av Umeå och därefter av Göteborg. Båda kapitlen bygger på Stadsdemokratiundersökningen. I det åttonde och sista kapitlet sammanförs resultaten från de tre empirikapitlen varvid de huvudsakliga resultaten sammanfattas och diskuteras.

KAPITEL TVÅ

Dimensioner av politiskt deltagande

At the focus of most men's lives are primary activities involving food, sex, love, family, work, play, shelter, comfort, friendship, social esteem, and the like. Activities like these – not politics – are the primary concerns of most men and women. (...) instead of seeking to explain why citizens are not interested, concerned, and active, the task is to explain why a few citizens are (Dahl 1961, 279).

Slumpens försyn eller en medveten tanke? Oavsett vilket, så var Demokratiutredningens slutbetänkande, *En uthållig demokrati!* (SOU 2000:1) den första statliga utredningen som publicerades på det då månadsgamla, tjugonde århundradet. Utredningen ska ses i ljuset av de två senaste årtiondenas demokratidebatt som till stor del handlat om minskande valdeltagande, minskat förtroende för de politiska institutionerna (se t.ex. Holmberg 1999) samt ökade svårigheter med att rekrytera och behålla förtroendevalda (se t.ex. Nielsen 2001). En av utredningens centrala slutsatser var att det medborgerliga deltagandet bör öka i syfte att stärka och vitalisera den svenska demokratin, varför man förespråkade ”(...) en deltagardemokrati med deliberativa kvaliteter (...)” (SOU2000:1, 23). Det är också mot bakgrund av denna tidsanda som brukarstyrelser, medborgarpaneler, medborgarråd och andra typer av lokala demokratiexperiment ska betraktas (Montin 1998; Olsson & Montin 1999; Nilsson 2005 kap. 4). Det förefaller råda en samsyn om att brett medborgerligt deltagande kan kompensera för brister i den representativa demokratin och på så sätt stärka denna.

Detta aktualiserar frågan om vilken funktion medborgerligt deltagande fyller i en modern demokrati. Det finns en mängd teoretiska aspekter på deltagande, vad som gör det politiskt, vem eller vilka som utför det, i vilka former det utförs, vem eller vilka det riktas mot och så vidare. Det behövs således både en mer allmän teoretisk definition och en empiriskt avgränsad definition. Syftet med

föreliggande kapitel är således att identifiera begreppets yttre ramar och att sätta in politiskt deltagande i ett teoretiskt sammanhang.

2.1 Deltagandets normativa utgångspunkter

Vilka handlingar som ska definieras som politiskt deltagande är ”(...) avhängigt den normativa demokratimodell man är anhängare av” (Teorell 2003, 324). Medborgare kan delta i samhällslivet på en mängd olika sätt,¹ på egen hand eller tillsammans med andra i olika typer av föreningar, intresseorganisationer och sammanslutningar. Vilken funktion som medborgares politiska deltagande tillskrivs beror dock på vilket demokratiteoretiskt perspektiv som anammas. Här finns i huvudsak två ideal: det elitistiska och det deltagardemokratiska. Den förstnämnda skolan förknippas främst med Joseph Schumpeter (1943) och representerar ett instrumentellt perspektiv på demokrati. Demokrati betraktas som en metod, en uppsättning institutionella arrangemang som utformats i syfte att organisera det gemensamma beslutsfattandet. Enligt detta synsätt bör medborgares politiska deltagande begränsas till att utse företrädare i återkommande val. Förekomsten av politiska eliter som kan konkurrera om väljarnas röster är således en central komponent. Medborgerligt deltagande betraktas inte som något som ger systemet legitimitet. Förutsättningen för en stabil demokrati är tvärtom att medborgares inblandning begränsas till valdeltagande så att de politiska eliterna kan lämnas att självständigt, utan omfattande påverkan från medborgarkollektivet, fatta de politiska besluten. Till grund för denna demokratisyn ligger en negativ uppfattning om medborgare² som okunniga, ointresserade och ovilliga att delta i politiken (Lundquist 2002, 130). Den elitdemokratiska skolan omvärderade också synen på hur apati ska förstås. Berelson med flera (1954) konkluderade att väljare var påfallande ointresserade och okunniga. Det tolkades som att de klassiska (atenska) demokratiteorierna hyste alltför stor tilltro till den enskilde medborgarens intresse och förmåga att informera sig och agera politiskt. Detta ledde till slutsatsen att de teoretiska föreställningarna om medborgares vilja och förmåga måste justeras till mer realistiska nivåer.³ Istället menade

---

¹ För en genomgång av olika deltagandeformer samt en bra översikt av empiriska studier som behandlat olika typer av politiskt deltagande se van Deth (2001).

² Den elitdemokratiska skolans instrumentella syn på demokrati och pessimistiska människosyn måste förstås utifrån den tid då den utvecklades. Schumpeters klassiska verk *Capitalism, Socialism and Democracy*, utkom 1942, mitt under brinnande världskrig. Under trettioalet hade de nazistiska och fascistiska rörelserna i Tyskland och Italien samlat en odemokratisk massrörelse, och det var i efterdyningarna av detta som denna demokratisyn utvecklades.

³ Detta är anledningen till att perspektivet ibland går under namnet den realistiska demokratiskolan.

man att apati till viss grad är positivt eftersom, ”low interest provides maneuvering room for political shifts” (Berelson, Lazarsfeld et al. 1954, 314).

Som ett svar på detta utvecklades den deltagardemokratiska skolan som till skillnad från den föregående har en positiv grundinställning till människors vilja och förmåga att agera politiskt och som därför förespråkar ett direkt, och brett medborgerligt deltagande. Den som framförallt förknippas med denna demokratisyn är Carole Pateman som med sin *Participation and Democratic Theory* (1970) riktade skarp kritik mot Schumpeter och elitdemokraterna. Enligt Pateman och andra deltagardemokrater (se t.ex. Bachrach 1967; Barber 1984) har politiskt deltagande ett egenvärde i sig själv och bör inte begränsas till valhandlingen utan omfatta även andra handlingar. Medborgare bör inte bara delta indirekt utan också i direkt beslutsfattande. Argumenten bakom detta står att finna i den klassiska, atenska demokratin. Det främsta är att brett medborgerligt deltagande bidrar till att säkra det gemensamma bästa. Då många medborgare är aktiva i beslutsprocesser tas människors kunskaper, erfarenheter och intressen tillvara på ett sådant sätt att det är möjligt att finna goda lösningar på gemensamma problem. Men deltagandet har också ett egenvärde för individen och dennes utveckling. Man föreställer sig att deltagandet fungerar som en skola i demokrati och stärker den enskilda individens politiska självförtroende vilket kan stimulera individen att agera politiskt även i andra sammanhang (Rose 2000, 69-72). Pateman uttrycker detta på följande sätt:

(...) the justification for a democratic system in the participatory theory of democracy rests primarily on the human results that accrue from the participatory process. One might characterise the participatory model as one where maximum input (participation) is required and where output includes not just policies (decisions) but also the development of the social and political capacities of each individual, so that there is 'feedback' from output to input (Pateman 1970, 43).

Dessa två demokratiideal företräder i sina *ursprungliga* former, två ytterligheter i sin syn på deltagande vilket Norris (2002) sammanfattar på följande sätt:

There is widespread agreement among democratic theorists (...) that mass participation is essential to the lifeblood of representative democracy, although there is continued debate about how much civic engagement is either necessary or desirable. Theorists advocating “strong” democracy suggest that citizen activism and deliberation are intrinsically valuable in themselves. More minimalist conceptions, (...) suggest that the essential role of citizens should be relatively limited, confined principally to the periodic election of parliamentary representatives, along with the continuous scrutiny of government actions (Norris 2002, 215)

I den elitdemokratiska skolan är deltagande liktydigt med indirekt beslutsfattande medan det i den deltagardemokratiska skolan är direkt.⁴ Ofta framställs de två skolbildningarna som dikotomier men som Esaiasson och Westholm (2006, 10) påpekar så är de inte logiska motpoler. Offentligt beslutsfattande kan ske antingen genom att folket utser valda representanter eller att de berörda själva fattar besluten direkt. Den strikt elitistiska skolbildningen avfärdar det senare men däremot motsäger det deltagardemokratiska idealet inte representativitet. Motpolerna är därmed representativ- kontra direkt demokrati. Deltagardemokraterna kan som författarna påpekar, antingen förespråka brett, direkt och omfattande medborgarligt deltagande eller ha en mer moderat inställning som innebär att medborgare bör engagera sig politiskt, men då *inom* ramen för den representativa demokratin.⁵

Med det här sättet att resonera får vi en annorlunda uppsättning ideal att välja mellan: Ytterpunkterna utgörs av å ena sidan det elitistiska idealet med minimalt folkligt deltagande, och å andra sidan det direktdemokratiska idealet med maximalt folkligt inflytande. Däremellan finns ett ideal som betonar vikten av att medborgarna engagerar sig partipolitiskt, och ett ideal som betonar vikten av andra typer av politiskt engagemang inom den representativa demokratin. Etiketteringen ”deltagardemokrat” blir därmed enbart en inledande försäkran om att man inte ansluter sig till något extremt elitistiskt ideal som vill hålla folket på avstånd (Esaiasson & Westholm 2005, 11).

---

⁴ Till dessa två demokratiteoretiska ideal kan också läggas ett tredje perspektiv, det deliberativa som lyfter fram samtalets betydelse. I litteraturen finner man även begreppen deliberativ, diskursiv och kommunikativ demokrati. I ett representativt system är folkviljans förverkligande central, dvs. hur medborgares preferenser identifieras och aggregeras till ett godtagbart beslut. Detta synsätt betraktar medborgarnas preferenser som exogent givna. Det deliberativa perspektivet fokuserar istället på hur dessa skapas, vilket gör processen och dess organisering central. De parter som möts i denna antas vara såväl formellt, som substantiellt jämlika eftersom, ”the distribution of power and resources does not shape their chances to contribute to deliberation (...)” (Habermas 1975, 108 citerad i Cohen 2002, 74). Alla bör ha rätt att yttra sig och framlägga förslag och var och en förfogar över en röst. Processen ska bygga på goda argument som så småningom skall resultera i rationell konsensus. Det är de goda argumenten som skall vara bärande, inte hur många eller vilka som för fram argumenten som skall ge tyngd åt dessa. Även i de fall där konsensus inte kan uppnås bör minoriteten kunna acceptera majoritetens beslut så länge som processen, som föregått beslutet, har vilat på deliberativ grund. Det vill säga att de argument som presenterats och värderats alla har syftat till att finna lösningar för det gemensamma bästa (Rose 2000, 73)

⁵ Det deltagande som huvudsakligen avsågs när dessa teorier utvecklades under 70-talet var självförvaltning, (i arbetslivet och/eller i genomförandet av policy), och inte direkt beslutsfattande av typen folkomröstningsdemokrati. Pateman (1970) och även andra såsom Dahl (1970) applicerade sina tankar på arbetslivet. Pateman var influerad av den jugoslaviska fackföreningsrörelsens institutionaliserade inflytande inom industrin och detta fick tjäna som modell för utvecklandet av den deltagardemokratiska tanken. Medborgares direkta deltagande i beslutsfattande handlade således om självförvaltning mer än något annat.

Det här är på många sätt ett betydligt mer intressant ideal än den delvis föråldrade dikotomin mellan elitism och deltagande. Det är lätt att gränserna mellan teori och praktik blir luddig eftersom verklighetens svenska demokrati är det praktiska uttrycket för detta ideal. Men även den praktiska demokratin har en idealform där de politiska partierna ska fungera som länk och kanal mellan väljare och valda, och där medborgare kan engagera sig även på andra sätt i det offentliga beslutsfattandet, direkt och indirekt. Teorell har valt att använda begreppet ”responsiv demokrati” och med det sätter han fingret på en viktig aspekt, nämligen att det politiska systemet och dess företrädare måste vara responsiva för påverkansförsök och beakta medborgarnas intressen (Teorell 2003, 323 ff.). Annorlunda uttryckt så måste deltagande också resultera i inflytande.⁶

Det är också i ljuset av det här idealet som Demokratiutredningens vurm för deltagande och deliberativ demokrati ska ses, liksom de olika typer av demokratiexperiment som nämndes i kapitlets inledning. De två idealen behöver inte vara konkurrerande utan kan förenas i ett kompletterande ideal.

2.2 Deltagande som demokrativärde

Politiskt deltagande kan tillskrivas flera demokratiska funktioner. För det första antas deltagande ha ett demokratiskt egenvärde.⁷ När människor deltar, oavsett om syftet är uttalat politiskt eller inte, tvingas de lära sig att samarbeta, lösa gemensamma problem och konflikter samt att tolerera och respektera varandra. Vidare antas att deltagarna övergår från att se till snäva egenintressen till att beakta helheten och det allmännas bästa. På detta sätt anses deltagandeprocessen fostra individer till goda medborgare vilket i förlängningen gynnar demokratin som helhet (Schlozman 2002, 437). Beträktat ur detta perspektiv är ett samhälle där många deltar, ett bra samhälle. Putnams (1993) argument är bekant i sammanhanget. Han menar att förekomsten av socialt kapital i form av ett livaktigt civilt samhälle, leder till stabila demokratiska system som på ett effektivt sätt förmår att producera och leverera samhällseliga nyttigheter.

Förutom att deltagandet antas ha direkta positiva samhällseffekter så antas det också skapa positiva effekter för individerna själva eftersom det medför väsentliga kunskaper och erfarenheter (Schlozman 2002, 437). Argumentet om deltagande som en skola i demokrati känns igen från Pateman (1970) och den deltagardemokratiska skolan. Barber (1984, 152) uttrycker det som att: ”(...)

---

⁶ Se t.ex. Arnstein (1969) för en intressant diskussion om distinktionen mellan deltagande och inflytande.

⁷ Kritiker pekar dock på att deltagande kan ha andra syften än demokratiska sådana. Som exempel kan nämnas 1930-talets fascistiska massrörelser i Tyskland och Italien. Andra exempel är nutida vänster- och högerextrema grupper som är antidemokratiska.

civic activity educates individuals how to think publicly as citizens (...)"'. Deltagande gör så att säga individer till medborgare. Maria Jarl (2004, 51 ff.) använder begreppet demokratisk kompetens för att karakterisera detta. Den demokratiska kompetensen har två aspekter. För det första antas deltagandet leda till ett ökat politiskt självförtroende⁸ dvs. att medborgare genom att delta erhåller en tilltro till sin egen förmåga att påverka. För det andra antas deltagandet ge medborgare praktiska och demokratiska kunskaper om demokratins spelregler. Detta har i sin tur indirekta positiva effekter för samhället som helhet eftersom deltagandet skapar goda demokratiska medborgare som förstår att tolka och tillämpa demokratins spelregler.

Ett tredje svar som kan ges på frågan om deltagandets demokratiska betydelse handlar om försvarandet av gruppintressen (Schlozman 2002, 437). De valda politiska företrädarna antas lyssna på och ta intryck av väljarkårens önskemål och intressen. Genom att delta kan medborgare kommunicera sina åsikter till sina valda beslutsfattare. Ju fler som deltar från olika grupper i samhället, desto större är möjligheterna att säkerställa att olika gruppers preferenser och önskemål tas tillvara (Verba 1996, 1-2). Detta aktualiserar dock frågan om jämlikhet i deltagandet, vilken vi har anledning att återkomma till senare.

När det gäller motiven som handlar om deltagandet som en skola i demokrati och som förutsättning för ett stabilt demokratiskt samhälle, behöver deltagandet inte vara explicit politiskt. Man kan tänka sig en bred definition av deltagande på samma sätt som Putnam. Han begränsar sig inte till sådant deltagande vars syfte är politiskt utan menar att alltifrån sekreterarskap i filatelistklubben till att vara kassör i judoföreningen är av värde. För Putnam är det väsentliga inte att syftet är politiskt. Det centrala är den tilltro som är resultatet av att människor interagerar i olika medborgarsammanslutningar och den demokratiska kompetens som medborgarna därmed erhåller. Det är dessa positiva "biprodukter" som skapar en stabil demokrati (Putnam 1993). När det gäller den aspekt av deltagande som handlar om att värna och säkerställa olika samhällsgruppers intressen blir deltagandet per se politiskt i den mening att deltagandet syftar till att påverka och värna den egna gruppens intressen (Schlozman 2002, 437-438).

Ett fjärde svar på frågan om deltagandets demokratiska betydelse handlar om legitimitet. Den representativa demokratin bygger på att väljarna utkräver ansvar av sina beslutsfattare vid politiska val. Om alltför många medborgare väljer bort den möjligheten och avstår från att rösta leder det till bristande legitimitet. Det går inte att definitivt fastställa vid vilka nivåer som icke-deltagande blir ett pro-

---

⁸ Politiskt självförtroende motsvarar det engelska begreppet internal efficacy. Den deltagardemokratiska skolan betraktar efficacy som någonting som individen lär sig genom att delta. Begreppet kommer att diskuteras mer i detalj senare i kapitlet.

blem men om alltför många medborgare stannar hemma på valdagen skapar det två problem. För det första blir det svårare för de folkvalda att uttolka folkviljan och för det andra försvagas den valda församlingens mandat för beslutsfattande. Argumentet om legitimitet är relevant även för andra typer av deltagande som syftar till att påverka beslutsfattande. Om medborgare upplever att de åtminstone fått delta och ge uttryck för sina åsikter, dvs. att processen uppfattas som legitim, så kan politikens utfall också vinna legitimitet.

Utifrån detta kan man få uppfattningen att brett medborgerligt deltagande alltid, och per definition är någonting gott. Men man behöver bara föreställa sig antidemokratiska rörelser som ibland uppträder som massrörelser, för att förstå att detta inte alltid är sant. Petersson (2006, 234) konkluderar att forskningen styrs av ett underliggande antagande om att högt deltagande alltid är bra för demokratin. Men han menar att detta måste nyanseras genom en kontextualisering av den politiska handlingen.

Robert Dahl menar också att det är olyckligt att tillskriva politiskt deltagande alltför stor betydelse. Dahl identifierar två dimensioner av demokrati som han menar är nödvändiga för den normativa såväl som den faktiska demokratin. Den första dimensionen är en uppsättning rättigheter och möjligheter vilka inte får reduceras till abstrakta principer eller till skrivbordsprodukter utan som också måste efterlevas i konkret handlande. Den andra dimensionen är politiskt deltagande i bred bemärkelse och om detta skriver Dahl att:

”The continuing existence of a democratic order would seem to require that citizens, or at least some of them, sometimes do actually participate in political life by exercising their rights and act on the opportunities guaranteed to them” (2002, 38).

Dahls poäng är att det är olyckligt att reducera demokrati till att omfatta enbart denna, den andra dimensionen. Han menar att medborgare i allmänhet sätter ett högre värde på den första dimensionen, dvs. på de rättigheter och möjligheter som möjliggör politiskt deltagande (Dahl 2002, 38). Det centrala är inte hurvida medborgare deltar utan att det finns en känsla av att det är möjligt om man skulle vilja engagera sig, och att förutsättningarna för att påverka politikens innehåll då också är reella. I sammanhanget är också frågan om icke-deltagande relevant dvs. varför medborgare avstår från att delta. Det kan antingen tolkas som apati i betydelsen uppgivenhet eller i betydelsen nöjdhet. Det första fallet är helt klart ett demokratiskt problem medan det andra fallet egentligen i så fall bara betyder att vi har en fungerande representativ demokrati där det breda lagret av medborgare överlämnat ansvaret till sina folkvalda (se också Lewin 1970).

2.3 Politiskt deltagande – från smalt till brett

Forskningsfältets utveckling är ”(...) i mångt och mycket historien om ett utvidgat deltagarbegrepp” (Esaiasson & Westholm 2006, 12). Även inom detta område var Herbert Tingsten något av en föregångare med sina analyser av valdeltagande i 30-talets Stockholm. Intresset för politiskt deltagande väcktes dock i samband med de amerikanska väljarundersökningarna vid mitten av 1900-talet. Dittills hade man saknat metoder för att på ett effektivt sätt samla in data om medborgares beteende men detta möjliggjordes med hjälp av surveymetodens utvecklande. Vid den här tiden och under lång tid framöver betraktades dock politiskt deltagande synonymt med valhandlingen, vilket avspeglar att man hade en smal definition av begreppet (Esaiasson & Westholm 2006, 12-13). Det var dock först på 1970-talet som intresset för politiskt deltagande verkligen fick fäste, teoretiskt såväl som empiriskt. Under denna period utfördes ett antal stora undersökningar som kommit att ha stor betydelse för forskningsfältets fortsatta utveckling och som ända till dags dato. Två inflytelserika studier var Verba och Nies amerikanska studie i början av sjuttioalet som ett antal år senare följdes upp av en internationell jämförelse (Verba & Nie 1972; Verba, Nie et al. 1978). Författarnas vidgade deltagandebegreppet till att förutom valhandlingen också inkludera handlingar såsom partiaktiviteter i form av valrörelserelaterade aktiviteter och kontakter med folkvalda och tjänstemän. Denna definition⁹ är kanske den som vunnit allra störst genomslag i litteraturen. “(...) those legal acts that are more or less directly aimed at influencing the selection of governmental personnel and/or actions that they take. (...) attempts (successful or otherwise) to influence the government (1978, 1)”. Politiskt deltagande definieras som försök att påverka och vinna inflytande i beslutsfattande. Huruvida påverkansförsöket är lyckat eller inte har inte betydelse för definitionen.

De var förvisso inte de första som pekade på behovet av ett vidgat begrepp, men däremot var de mycket kritiska till de forskare, bland andra Milbrath (1971) som betraktat begreppet som endimensionellt. Milbrath menade att deltagandet är kumulativt, individer som engagerar sig i en typ av politisk aktivitet tenderar att engagera sig i andra former också. Utifrån detta skapade han en deltagandehierarki. I botten fanns de (the apathetics) som endast ”deltar” passivt genom att acceptera det politiska system vilket de är del av. Ju högre upp i hierarkin man kommer, desto mer krävande blir aktiviteterna och desto färre är de engagerade.

---

⁹ I den första studien löd den: ”Political participation refers to those activities by private citizens that are more or less directly aimed at influencing the selection of governmental personnel and/or the actions they take” (Verba & Nie 1972, 2). En annan bredare definition hittar vi hos Rosenstone och Hansen (2003, 4): “(...) action directed explicitly toward influencing the distribution of social goods and social values.”

Verba med flera lyfte istället fram det multidimensionella genom att visa att deltagandeformer hänger samman i ett flertal dimensioner och att de inte kan adderas till varandra på detta sätt.

En annan inflytelserik studie var Barnes och Kaase (1979) som förändrade deltagandebegreppet ytterligare. Verba med flera avgränsade sig till att studera "(...) "regular" legal political channels" (Verba, Nie et al. 1978, 1) och bortsåg därmed från exempelvis illegala protestaktiviteter. Det motiverades med att det demokratiska systemet byggts upp med legala metoder under mycket lång tid och att okonventionella deltagandeformer därmed spelar en perifer roll. Barnes och Kaase valde däremot att också intressera sig för sk. okonventionella deltagandeformer såsom att skriva under namnlistor, delta i demonstrationer, husockupation, hyresstrejk, bojkott osv. Sådana aktiviteter hade fram till slutet av 60-talet varit ovanliga och renderade därför stämpeln okonventionella. Perspektivet har dock förskjutits sedan dess. Många handlingar som då betraktades som kontroversiella är accepterade politiska handlingar idag, varför begreppet inte längre används på samma sätt som då det lanserades (Esaiasson & Westholm 2006, 13). Trots det finns fortfarande en distinktion kvar mellan traditionella ("conventional/elite supportive") och mer okonventionella ("unconventional/elite challenging") former. De förstnämnda är sådana som inte utmanar politiska eliter medan de sistnämnda är sådana som rymmer alltfrån mildare, lagligare former av protest såsom bojkotter och namninsamlingar till kraftfullare, möjligen olagliga former av protest såsom upplopp och politiska våldsaktioner (Clarke, Sanders et al. 2004, 219).

Gemensamt för sjuttioalets studier var deras fokus på indirekta, offentliga handlingar riktade mot den offentliga sfärens aktörer (Esaiasson & Westholm 2006, 14). Medborgarna förutsattes inte delta i det direkta beslutsfattandet utan fungera som påtryckare gentemot politiker och tjänstemän. Definitionen avgränsades till den politiska sfären och deltagandeformer som inte tillhörde denna lämnades därmed utanför. Organiserade intressen i form av frivilligorganisationer (utan politiskt syfte) inkluderades således inte. Detta förändrades något i och med Putnams (1993) italienska studie om medborgarsammanslutningars betydelse för stabil demokrati. Även denna typ av deltagande definieras ibland som politiskt.

Beskrivet i policytermer så kan deltagandet ske på systemets input- respektive output-sida. Det förstnämnda innebär att medborgare deltar genom att välja sina politiska representanter och genom att på olika sätt söka influera dem i de beslut som ålagts dem att fatta. Men deltagandet kan också ske på systemets output-sida och handlar då om att delta i implementeringen av de beslut som fattats. En senare definition av Verba m.fl. tar hänsyn till detta: "(...) activity that has the intent of effect of influencing government action - either directly by affecting the making or implementation of public policy or indirectly by influ-

encing the selection of people who those policies” (Verba, Schlozman et al. 1995, 38). Deltagandet omfattar med denna definition inte bara skapandet av policy utan också i förverkligandet av densamma.¹⁰

Deltagandebegreppet har vidgats till att även innefatta aktiviteter som syftar till att påverka andra aktörer än offentliga sådana såsom politiker och tjänstemän. Politiskt medveten konsumtion är ett sådant exempel (Esaiasson & Westholm 2006, 13-14). Feminismen har också förändrat synen på vad som är politik genom att hävda att det som vanligen betraktas som hemmahörande i den privata sfären också är politiskt (se t.ex. Freedman 2003, kap. 2). Nilsson konkluderar att:

Denna bredare definition innebär att deltagande kan vara mycket mer än bara påtryckningar och handlingar riktade mot politiska beslutsfattare. I princip kan man tänka sig att all typ av verksamhet som fungerar identitetsskapande för politiska gemenskaper skulle falla in under definitionen. Det innebär att de inkluderar föreningsaktiviteter, politiska samtal och politiska aktiviteter i vardagen i vad som bör betraktas vara politiskt deltagande (Nilsson 2005, 33).

Just samtal som deltagande är något av den senaste flugan inom forskningsfältet. Som nämnts tidigare lyfter det deliberativa demokratiidealet fram vikten av samtal och dialog och har på så sätt breddat begreppet ytterligare. I detta perspektiv behöver deltagande inte vara konkreta handlingar riktade mot offentliga aktörer utan inkluderar också deliberation mellan eliter, mellan medborgare och/eller mellan medborgare och eliter.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att begreppet förändrats över tid. Från en smal definition som avgränsades till den politiska sfären till en bred definition som kan omfatta den politiska såväl som den privata sfären och det civila samhället. Detta hänger sannolikt samman med hur politikbegreppet har förändrats över tid. Allteftersom detta har kommit att omfatta fler delar av samhället så

---

¹⁰ Detta kan kopplas tillbaka till normativa föreställningar om deltagande. Enligt det elitdemokratiska idealet bör deltagandet ske på input-sidan i systemet. Utifrån det perspektivet är medborgarnas viktigaste roll att som väljare utse sina företrädare. Genomförandet av policy överlämnas till förvaltningen som ska säkerställa att detta görs på ett demokratiskt och rättssäkert sätt. Det deltagardemokratiska idealet öppnar tvärtom upp för deltagande både på systemets input- och outputsida. Det senare kan till exempel ske genom självförvaltningsorgan där medborgarna själva ges utrymme att forma och utföra genomförandet.

har också synen på vad som är *politik* förändrats.¹¹ Deltagandebegreppets gränser har flyttats i takt med att samhället förändrats.

2.4 Politiskt deltagande – en definition

Som Teorell (2003, 337) konstaterar så har man inom forskningsfältet "(...) lagt ned stora ansträngningar på att skilja mellan olika typer av politiska aktiviteter". Den mest uppmärksammade och studerade formen av politiskt deltagande är otvivelaktigt valdeltagande (Leighley 1995, 181; Kolk & Lelieveldt 2005). Det finns också mycket goda grunder för att betrakta denna deltagandeform som den mest centrala. Valdeltagande betraktas vanligen som- och är också en ofta tillämpad indikator på "(...) hur väl det parlamentariska politiska systemet fungerar och graden av politiskt engagemang bland medborgarna (Sörbom 2002, 26)". Förutom att röstning är den mest utövade formen av politiskt deltagande så skiljer den sig också från andra deltagandeformer på en rad andra punkter. För det första är valdeltagandet sanktionerat från statens sida vilket gör det till den deltagandeform som är mest formaliserad. Medborgare inte bara förväntas delta utan uppmanas också av de politiska partierna och andra aktörer att göra det, vilket gör att röstning inte bara betraktas som rättighet utan också som skyldighet. För det andra kräver själva röstningen förhållandevis lite av den enskilde individen. Att lägga en röst i valurnan behöver inte kräva mer än att man avsätter någon halvannan timme tredje söndagen i september vart fjärde år.¹² I jämförelse med många andra deltagandeformer förutsätter röstning mindre resurser i form av specifika kunskaper om politiken, politiskt självförtroende osv. För det tredje skiljer röstning sig från andra typer av deltagande eftersom det finns ett övre tak för deltagandet på så sätt att varje medborgare förfogar över en röst och inte mer. Oavsett hur mycket resurser var och en besitter så kan endast en röst avläggas. När det gäller andra former så finns inte något motsvarande tak vilket gör att dessa handlingar blir mer beroende av att den enskilde besitter resurser som underlättar deltagandet (Wohlgemuth 2003, 167). Röstning är också slutligen en unik deltagandeform på så sätt att den är återkommande. Inte nog med att en stor andel medborgare deltar i avsevärt högre utsträckning genom att rösta

---

¹¹ Ett mer sentida, svenskt exempel på detta är Sörboms avhandling. Den beroende variabeln är förvisso inte deltagande utan politiskt engagemang, men det som gör den relevant och intressant i sammanhanget är hennes definition av politik. "Politik är mer än det som sker i partier eller organisationer. Handlingar som försiggår inom så skilda sfärer som partiorganisationer, privatlivet, medier, statlig och kommunal förvaltning samt sociala rörelser kan alla vara politiska. (...) de syftar till att skapa en förändring som inte enbart berör den enskilda individen eller familjen, utan de syftar också, om än indirekt, till att förändra på en kollektiv nivå" (Sörbom 2002, 11).

¹² För att kunna avge en informerad röst krävs dock att medborgaren följer med i den politiska debatten och utvecklar en förståelse för de alternativ som står till buds.

jämfört med i andra former, de gör det dessutom upprepade gånger i livet.¹³ Däremot är inte röstning unikt i så måtto att deltagandeformen är obesläktad med andra typer av deltagande. Den som röstar är nämligen mer sannolik deltagare i andra deltagandeformer jämfört med den som inte röstar (Clarke, Sanders et al. 2004, 223).

Men det finns anledning att beakta andra former. Det hävdas ofta att trenden med minskat valdeltagande i västvärlden åtföljts av ett ökat deltagande i andra former (se t.ex. Norris 1999, Dalton 2001). För att få en korrekt bild måste därför ett brett perspektiv anläggas. Olika deltagandeformer¹⁴ tar också olika lång tid i anspråk, kräver mer eller mindre insats av den som utför dem, har mer eller mindre genomslagskraft osv. Vilka variabler som förklarar deltagande kan tänkas variera beroende på deltagandeform. Rose konkluderar att: "If there is anything that research on political participation during the past half century should tell us, however, it is that all forms of political activity are not the same" (Rose 2002, 831). Likaledes konstaterar Verba med flera (Verba, Scholzman et al. 1995, 24) att, "(...) the mix of resources and motivations – required for voting is unique. (...) For this reason, it is a mistake to generalize from our extensive knowledge about voting to all forms of participation".

En ytterligare anledning att studera olika deltagandeformer är att kontexten skulle kunna tänkas ha olika effekt på olika typer av deltagande.¹⁵ Tidigare forskning har vanligtvis inriktat sig på valdeltagande men som Pattie m.fl. konstaterar: "(...) there is no logical reason why contextual effects, to the extent that they do operate, should be limited to the ballot box" (Pattie 2001, 20). Huckfeldt menar att det är fruktbart att skilja mellan individuella och sociala deltagandeformer. Hans argument bygger på att kollektiva deltagandeformer per definition är mer kontextuellt betingade eftersom det kräver att medborgare mobiliserar och samarbetar med varandra, medan individuella handlingar är mindre kontextberoende (Huckfeldt 1979, 582). Att skilja mellan kollektiva och individuella handlingar kan vid första anblicken synas som en enkel uppgift men inte ens valhandlingen som kan tyckas som den mest individuella av alla, kan helt och hållet betraktas som sådan. Individerna är förvisso ensam då rösten avges men

---

¹³ Förutom att det gör röstning substantiellt intressant så innebär det naturligtvis också unika möjligheter (jämfört med andra deltagandeformer) att studera variation i valdeltagande över tid och mellan olika länder och nivåer.

¹⁴ Se t.ex. van Deth (2001, 15-16) för en klassificering av olika deltagandeformer.

¹⁵ Man kan på motsvarande sätt tänka sig att individuella faktorer har olika effekt beroende på deltagandeform, se t.ex. Jankowski och Strate (1995).

resan dit är en kollektiv process under vilken medborgare diskuterar med varandra och exponeras för partiernas kampanjer osv.¹⁶

Den definition som jag valt är därför en bred sådan men ändå klassisk. Esaiasson och Westholm definierar politiskt deltagande som "(...) *handlingar* utförda i *avsikt* att påverka kollektiva *utfall* (resultat)" [förf. kursivering] (Esaiasson & Westholm 2006, 15-16). Detta är enligt min mening en definition som fungerar bra som utgångspunkt för den här avhandlingen. Politiskt deltagande ska således förstås som *direkta och/eller indirekta handlingar som utförs i syfte att påverka kollektiva utfall*. Författarna ovan identifierar tre bedömningskriterier som jag också valt att utgå från. Det första av dessa är handling dvs. det måste röra sig om faktiska handlingar.¹⁷ Viljeytringar eller mentala tillstånd i form av åsikter och uppfattningar (t.ex. politiskt intresse) faller därmed utanför begreppets ramar. Det andra kriteriet handlar om avsikt. Syftet med handlingen måste vara att deltagaren söker påverka och utöva inflytande. Det medför att sådant som individen gör i avsikt att informera sig om politiska förhållanden såsom samtal med nära och kära om politik, att läsa tidningens debattsidor och att titta på samhällsdokumentärer inte definieras som politiskt deltagande. Sådana saker är inte oviktiga i sammanhanget men betraktas snarare som uttryck för ett allmänt samhälls/politiskt intresse. Det tredje och sista kriteriet som Esaiasson och Westholm ställer upp är utfall. Det handlar inte om huruvida påverkansförsöket producerar önskvärda resultat eller inte utan vem eller vilka som påverkas av det. För att falla innanför begreppets ramar ska det omfatta en "inte alltför snävt avgränsad grupp av människor". Exakt hur många kan endast avgöras från fall till fall men syftet ska vara att påverka i kollektiva angelägenheter, och inte i rent privata sådana som rör enbart den enskildes intressen. Gränsdragningen på den här punkten är inte alltid alldeles enkel eftersom deltagaren många gånger kan antas drivas av egenintresse.

En ytterligare fråga som jag menar aktualiseras är vem eller vilka handlingen riktas emot dvs. som man söker påverka med sitt agerande. Med en smal definition liknande Verba m.fl. är det enbart offentliga beslutsfattare som är föremål

---

¹⁶ Kenny (1992) kunde också i en senare studie visa på att det inte gick att hitta stöd för att kontexten skulle ha starkare effekt på individuella deltagandeformer jämfört med sociala.

¹⁷ Jämför med Sartoris definition: "(...) participation is *taking part in person*, and a *self-activated*, willed taking part. That is participation is not a mere "being part of" (a mere being involved in some occurrence), and even less an involuntary "made-to-be part of." Participation is *self-motion* and thus the exact reverse of being put into motion (by another will), i.e., the opposite of mobilization" (Sartori 1987, 113). Aktiv handling innebär att passivt samtycke till att vara en del av det politiska systemet (jfr. Milbrath 1971) inte faller inom begreppets ramar. För det andra pekar Sartori på att handlingen måste vara frivillig. Detta kan synas som en självklarhet men om vi åminner och föreställer oss dåtida och nutida kommunistiska staters välregisserade massdemonstrationer, blir det uppenbart varför Sartori understryker frivilligheten.

för påverkan, vilket kan ske både direkt och indirekt. Men det kan även finnas skäl att hålla öppet för andra typer av politiska aktiviteter som inte syftar till att påverka offentliga beslutsfattare direkt utan som är opinionsbildande på ett mer allmänt plan och/eller som riktar sig mot privata intressen.

2.5 Operationalisering av politiskt deltagande

Politiskt deltagande som begrepp har diskuterats och definierats teoretiskt. Det har blivit dags att titta närmare på de empiriska operationaliseringar som jag sedermera använder mig av i avhandlingens empiriska analyser.

Inom litteraturen är det vanligt att arbeta med dimensioner av deltagande istället för enskilda typer av politiska aktiviteter. Verba och Nie (1972) identifierade fyra sådana, röstning, kampanjaktiviteter, medborgarinitierade kontakter och organiserat deltagande.¹⁸ De två förstnämnda relaterar båda till val, vilket de två sistnämnda inte behöver göra. En liknande distinktion är den mellan valdeltagande, partiaktiviteter, kontakter och manifestationer (Verba & Nie 1972; Petersson, Hermansson et al. 1998; Strömblad 2003; Esaiasson & Westholm 2006). En likartad tillämpades i den svenska Maktutredningen, 1) röstande i allmänna politiska val, 2) partiaktiviteter såsom medlemskap i politiskt parti, deltagande på partimöten och olika typer av förtroendeuppdrag, 3) kontakter med politiker, tjänstemän, organisationer, massmedia och rättsväsende, 4) manifestationer i form av bojkotter, namninsamlingar samt ekonomiska bidrag, 5) protester såsom t.ex. strejker och civil olydnad i form av illegala aktioner (Petersson 1991, 22-23).

Jag har valt att hålla fast vid distinktionen mellan valdeltagande, kontakter och manifestationer dels eftersom de är väl etablerade inom fältet men också för att de olika politiska aktiviteterna hänger samman empiriskt i det datamaterial som jag arbetat med.¹⁹ Det är dock viktigt att påpeka att de operationaliseringar som jag arbetar med rymmer delvis olika aktiviteter jämfört med de refererade

---

¹⁸ I original: *voting, campaign activity, citizen-initiated contacts* samt *cooperative activity*. Verba och Nie (1972) klassificerade medborgare i sex olika grupper på basis av vilka typer av politiska aktiviteter som dessa ägande sig åt. Den första gruppen är *the inactives* som inte deltar politiskt överhuvudtaget. Den andra gruppen är *the voting specialists* som endast deltar genom att rösta återkommande i politiska val. Den tredje gruppen är *the parochial participants* som enbart agerar i specifika sakfrågor genom att exempelvis kontakta tjänstemän. Den fjärde gruppen är *the communalists* som engagerar sig politiskt i bred mening. Den femte gruppen är *the campaigners*, vilka precis som rubriceringen antyder, engagerar sig starkt i olika typer av politiska kampanjer. Den sjätte och sista gruppen är *the complete activists* som deltar i en mängd olika politiska aktiviteter.

¹⁹ Detta har undersökts med hjälp av faktoranalys. Mer om hur den beroende variabeln operationaliserats, konstruerats och kodats finns i avhandlingens Appendix A.

studierna. I kontakter ingår ”kontaktat politiker”,²⁰ ”kontaktat kommunanställd”, ”varit på utfrågning/diskussion med politiker” samt ”kontaktat massmedia” och i manifestationer ingår ”deltagit i demonstration” samt ”skrivit på en namnlista”.

Den uppmärksamme noterar också att jag använder tre deltagandedimensioner istället för fyra. Anledningen är att Stadsdemokratiundersökningen inte innehåller tillräckligt många frågor som fångar partiaktiviteter. I enkäten finns förvisso frågor om innehav av kommunala förtroendeuppdrag och en fråga om man arbetat i politiskt parti. Men eftersom frågorna endast omfattar aktiviteter som är partipolitiska i den ”smalaste” betydelsen, innebär det att ett mycket litet antal respondenter faktiskt utfört den här typen av handlingar. Antalet är så litet att det inte är meningsfullt att analysera. Det hade dock varit önskvärt att inkludera även denna deltagandedimension eftersom de de politiska partierna fyller en central funktion i att organisera och engagera människor.

Samtliga tre deltagandedimensioner, röstning, kontakter och manifestationer faller inom ramen för de kriterier jag valt som utgångspunkt för en definition av begreppet. Det är fråga om faktiska handlingar, inte viljeyttringar eller åsikter. Syftet är att påverka politiskt beslutsfattande direkt eller indirekt och utfallet är kollektivt, dvs. det berör fler än den enskilde och dennes intressen. Här finns det dock en svårighet som hänger samman med datainsamlingen. Materialet utgörs av enkätdata och det är svårt att sja om hur svarspersonerna tolkat frågorna. Även om frågans formulering indikerar att det som efterfrågas är aktiva handlingar som gjorts i syfte att påverka kollektiva utfall, kan det inte uteslutas att respondenter också anger aktiviteter som inte är sådana.

---

²⁰ Detta var två svarsalternativ. ”kontaktat politiker som Du känner personligen” och ”kontaktat politiker som Du inte känner personligen”.

KAPITEL TRE

Att förklara politiskt deltagande

---

*No explanation of political activity will ever be complete
(Verba, Schlozman et al. 1995, 273).*

Leder fattigdom till politiskt utanförskap? På individnivå vet vi att det är så. Redan för närmare fyrtio år sedan konstaterade Lewin att, ”Hela frågan om participationen och socialgrupperna är märkligt oproblematiske: alla är överens om att socio-ekonomisk status är avgörande för den politiska participationen” (Lewin 1970, 103). Att samhällets marginaliserade grupper inte deltar politiskt i samma utsträckning som resursstarka grupper är gammal kunskap, vilket i och för sig inte gör den ointressant, men knappast sensationell. Antalet sociologiska och statsvetenskapliga studier som kunnat belägga sambandet mellan socioekonomisk status och politiskt deltagande är oräknerliga. Att denna ansats vunnit så stort genomslag beror sannolikt på dess empiriska styrka. Trots att den kritiserats för att vara teoretiskt svag så har det inte hindrat generationer av forskare från att tillämpa den i sin forskning. Schlozman (2002, 442) konstaterar ironiskt att: ”Even critics of the SES model never fail to include socioeconomic variables in their analyses (...)”. Svaret på den inledande frågan är således, ja. Men leder geografiskt koncentrerad fattigdom till politiskt utanförskap? Som jag visade i inledningskapitlet förefaller det finnas en utbredd föreställning om att så är fallet. Men det empiriska stödet är mer sviktande. Man skulle kunna ställa frågan omvänt också: blir individer mer politiskt engagerade av att vara bosatta i resursstarka områden? Men att människor stimuleras av sin omgivning utgör så att säga inte något problem. Problem blir det först om människor blir politiskt marginaliserade på grund av vilka de är och/eller var de bor.

I det här kapitlet ska jag utveckla en teoretisk tankegång¹ vars huvuddrag sammanfattas i figur 3.1 på nästa sida. Längst till höger återfinns den beroende variabeln, – politiskt deltagande. Traditionellt har detta förklarats med individcentrerade förklaringsmodeller som bland annat fokuserat på individens socioekonomiska status. Jag har dock valt att använda begreppet resurser² och att låta tyngdpunkten ligga på Civic Voluntarism modellen (CVM) (Brady, Verba et al. 1995; Verba, Schlozman et al. 1995) eftersom den faller väl in i det teoretiska resonemanget. Även Alex-Assensoh (1998), Oliver (2001), och Strömblad (2003) har tidigare kombinerat CVM med det kontextuella ramverket.

CV-modellen har som vi snart ska se, tre komponenter: resurser, engagemang och rekryterande nätverk. Den första komponenten har jag valt att kalla socioekonomiska resurser och som samlingsnamn för de två andra använder jag begreppet sociopolitiska resurser (jfr. Alex-Assensoh 1998).

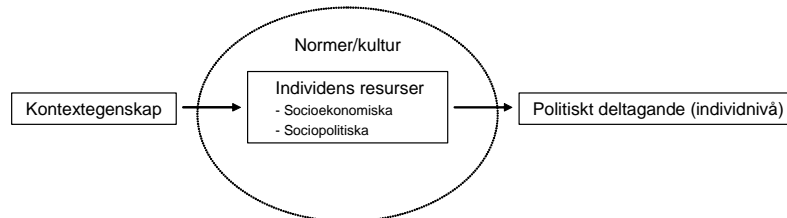
Till detta skall den kontextuella teorin läggas. Det är svårt att se på vilket sätt kontexten skulle påverka individen direkt. Däremot skulle den kunna göra det indirekt genom att strukturera individens resurser, dvs. de komponenter vilka identifieras i CV-modellen. Det som individen ser i sin omgivning och de människor som hon/han möter skulle t.ex. kunna påverka benägenheten att delta genom att forma den enskildes engagemang. Och den tredje komponenten i CV-modellen, sociala nätverk är som Strömblad (2003, 51) påpekar, per definition kontextuellt betingad. Sannolikheten att bli uppmanad att delta och/eller att bli rekryterad kan variera mellan olika platser. Även den första komponenten, socioekonomiska resurser är sannolikt en funktion av var individen är född och uppvuxen (jfr. Andersson 2001; Brännström 2006). Det sistnämnda kommer jag dock inte att fördjupa mig i, varken teoretiskt eller empiriskt.

---

¹ En mer preciserad och detaljerad modell presenteras i slutet av kapitlet.

² Detta kan jämföras med Coleman (1990, 340) som skiljer mellan fysiska, humana och sociala resurser. Fysiska resurser är ekonomiska och materiella tillgångar. Humankapital handlar om kunskaper och färdigheter som underlättar och förenklar deltagande och socialt kapital utgörs av sociala nätverk.

Figur 3.1 Teoretiskt förhållande mellan kontext och politiskt deltagande på individnivå.

Den första delen av kapitlet kommer att ägnas åt den högra delen av den kausala kedjan som handlar om individuella faktorer betydelse för politiskt deltagande. Här presenteras CV-modellen och den forskningstradition vilken denna är en del av. Därefter följer ett långt avsnitt om kontextanalys. Först går jag igenom kontextanalysens mer metateoretiska utgångspunkter, för att därefter mer precist diskutera kontextuella effekter på politiskt deltagande. Slutligen förs de två tanke-traditionerna samman i en teoretisk analysmodell. I anslutning till detta presenteras också hur de oberoende variablerna operationaliserats.

Allra först i det här kapitlet ska jag dock återgå till det som fick inleda det här kapitlet och som också relaterar till avhandlingens övergripande teoretiska problem som handlar om politisk jämlikhet i relation till resursers betydelse för politiskt deltagande.

3.1 Politiskt deltagande, resurser och politisk jämlikhet

*As an ideal expressing a protest, equality is appealing and easy to understand;
as an ideal expressing proposals, as a constructive ideal,
I can think of nothing as complicated as equality (Sartori 1987, 338).*

Som demokratisk princip är politisk jämlikhet vida accepterad och omhuldad. Beitz (1989) som diskuterar begreppet ur ett mer filosofiskt perspektiv, konstaterar att politisk jämlikhet betraktas som en så uppenbar sanning, att den inte kräver något systematiskt försvar.³ I jämlikhetsbegreppet ligger att alla människor har lika värde, men vad politisk jämlikhet egentligen betyder är långtifrån uppenbart. Kanske blir begreppets innebörd tydligare då det sätts i förhållande till sin motsats (Sartori 1987, 338):

³ "(...) so obvious a truth as not to require systematic defence" (Beitz 1989, 4-5).

To reject it is to assert, in effect, that some people ought to be regarded and treated as *intrinsically* privileged quite independent of any social contribution they make. To justify such a claim is a formidable task that no one, to my knowledge, has accomplished (Dahl 1989, 86).

Verba med flera (Verba, Schlozman et al. 1995) använder termen *participatory equality*, dvs. jämlikhet i deltagande. En central distinktion kan göras mellan proceduriell och utfallsorienterad politisk jämlikhet. Det senare innebär att man måste se till innehållet i politiska beslut och hur väl politikens utfall stämmer överens med medborgares behov och preferenser (Beitz 1989; Almgren 2006). Det är dock jämlikhet i den proceduriella meningen som vanligtvis associeras med begreppet. Alla medborgare ska ha lika möjligheter att engagera sig i politiska processer. Inflytandekanaler ska vara lika, och öppna för samtliga (Nilsson 2005, 20-21). Detta uppnås i dess mest grundläggande mening genom ”en man – en röst”, dvs. genom den allmänna rösträtten som ger alla samma möjlighet att delta.

Democracy rests on the notion of the equal worth of each citizen. The needs and preferences of no individual should rank higher than those of any other. This principle undergirds the concept of one person, one vote as well as its corollary, equality of political voice among individuals. On the presumption that those who are excluded from participation will be unable to protect their own interests and, thus, will receive less favourable treatment from the government, any system that denies equal participatory rights violates a fundamental principle of democracy (Verba, Schlozman et al. 1995, 10).

Men att tillhandahålla grundläggande demokratiska fri- och rättigheter leder inte per automatik till att de efterlevs och att politisk jämlikhet uppnås (Verba, Schlozman et al. 1995, 11). Det räcker inte med att medborgare har jämlik *tillgång* till deltagande. De måste också ha jämlika *förutsättningar* för deltagande (Nilsson 2005, 20-21). Dahl (1989, 108 ff.) talar om att möjligheterna att föra upp frågor på den politiska agendan och att uttrycka sina åsikter måste vara likvärdiga och adekvata. De måste med andra ord vara reella och inte enbart symboliska. Dels handlar det om de yttre omständigheterna dvs. om hur institutioner och regler för deltagande är konstruerade. Men det handlar också om individens egna förutsättningar. Denna jämlikhet är betydligt svårare att åstadkomma i praktiken eftersom individer och grupper av individer har väldigt va-

riera förutsättningar att delta.⁴ Att politiskt deltagande varierar mellan olika befolkningsgrupper innebär inte i sig självt något jämlikhetsproblem så länge variationen är slumpmässig och inte systematisk. Men så är inte fallet. Trots att röstning ibland framställs som den mest jämlika deltagandeformen vet vi att långtifrån alla röstar och att samhällets mest resurssvaga är kraftigt överrepresenterade bland dem som inte gör det. Ojämlig tillgång till resurser skapar inte bara orättvisa förutsättningar för deltagande. Det har också betydelse för möjligheterna att få gehör för sina preferenser, dvs. huruvida deltagandet blir effektivt eller inte (Verba 1996, 2).

Most democratic systems are, in principle, equalitarian. They are based on universal suffrage whereby each person has equal influence. In practice, it does not work that way. There is wide variation in the political influence exercised by citizens. One reason for this is that most – probably all – modern democracies are neither in principle nor in practice equalitarian when it comes to social and economic matters. Wide differences exist among individuals in income, educational attainment, and occupational status. Such differences mean that citizens are differentially endowed with resources that can be used for political activity and influence. As citizens convert such resources into political influence, political inequality appears (Verba, Nie et al. 1978, 1).

Men frågan är då vad som är realistiskt att förvänta sig? Verba med flera konstaterar att “(...) it is clearly unrealistic to expect even to approximate the ideal of participatory equality” (Verba, Schlozman et al. 1995, 14). Det är helt enkelt orimligt att förvänta sig att alla ska delta. Det kommer alltid att finnas individer och grupper av individer som deltar mer än andra. Icke-deltagande kan betraktas som ett mer eller mindre allvarligt jämlikhetsproblem beroende på om det relaterar till bristande motivation och engagemang eller om det beror på avsaknad av resurser som möjliggör deltagande. Som Almgren konstaterar torde det till exempel uppfattas som ett större problem att kvinnor deltar mindre än män jämfört med att personer som inte är politiskt intresserade deltar mindre än dem som är det (Almgren 2006, 29).

That some are active and some quiescent is inevitable. But it makes a great difference whether the quiescence is due to preference or resources – to not wanting to act or to being unable to act. If people are not active because they have nothing the want from the government or because they choose to allocate their time to other

---

⁴ Problemet med att åstadkomma jämlika möjligheter och förutsättningar för deltagande är ett elitdemokratiskt argument för att begränsa medborgerligt deltagande. Lite drastiskt skulle man kunna säga, att det är mer jämlikt om inget medborgarintresse får komma till tals, än att ett fåtal får ge uttryck för sina åsikter. De folkvalda antas vara bäst skickade att aggregera och balansera olika medborgerliga intressen så att utfallet ligger i det gemensamma bästa (jfr. Nilsson 2005).

activities, this poses little challenge to the notion of equal consideration of the needs and preferences of all. But if they are not active because they do not have the resources to be active, that is more of a challenge (Verba 1996, 2).

Att inte alla kommer till tals kan dels betraktas som en orättvisa i sig. Men det innebär också uppenbara problem om de inaktiva har andra preferenser än de som är aktiva. Om ingen för dessa tysta grupper talan hur ska då beslutsfattarna få information om medborgarnas preferenser så att jämlikhet i utfallet kan uppnås? (Verba 1996).

Med principen om politisk jämlikhet som utgångspunkt är det intressant och motiverat att använda just resursorienterade förklaringsmodeller av politiskt deltagande. Men är inte det att sparka in öppna dörrar med tanke på att många studier redan har kunnat bevisa det empiriska sambandet mellan resursstyrka och politiskt deltagande? Svaret på den frågan är, nej. För det första så använder jag en bred definition av resurser som innefattar både socioekonomiska och sociopolitiska sådana.

För det andra är det mer oklart på vilken roll individens resurser spelar när det är fråga om andra deltagandeformer än röstning:

Citizen voices are very unequal. Not every one votes. More important, there are many more ways in which citizens can be active, and here, of course, voices are more unequal. (...) But only a small proportion of the public uses these means, and that minority is not a random sample of the population; it comes disproportionately from the more advantaged members of society (Verba 1996, 2).

Som framgår av citatet ovan, antar Verba att andra deltagandeformer än röstning kräver mer resurser, vilket kan förefalla intuitivt riktigt. Men detta menar jag är en grov förenkling. Vissa deltagandeformer som att skriva under en namnlista förutsätter varken utbildning eller engagemang medan att kontakta massmedia tarvar både kunskaper och motivation. Därför finns det anledning att studera fler deltagandeformer än röstning. För det tredje så tar den här avhandlingen också i beräkning omgivningen och de resurser som individerna i denna besitter.

Men vad är det då egentligen för resurser som vi talar om här? Och på vilket sätt är de avgörande för individers politiska deltagande? Det har blivit dags att introducera den första byggstenen i det teoretiska ramverket - individuella faktorer vilket syftar på individens socioekonomiska och sociopolitiska resurser.

3.2 Med individen som utgångspunkt

Resursorienterade förklaringsmodeller

Socioekonomisk status används för att beskriva en individs eller en grups *relativa* position i samhället. I litteraturen finner man en uppsättning begrepp som används synonymt såsom: ”socioeconomic position, social class, social status, social position, social stratification (...)” (Sundquist 2003, 12). Dessa resurser skapar inte i sig själv incitament för att delta, utan ger verktyg och skapar förutsättningar som underlättar deltagande. Rosenstone och Hansen (2003) beskriver detta som att politiskt deltagande har ett pris. Vissa individer/grupper av individer har bättre, och andra sämre förutsättningar att betala det priset. Resursstarka individer kan lättare betala ett högre pris. De variabler som vanligtvis används för att fånga SES är individens utbildningsnivå (Wolfinger & Rosenstone 1980), inkomst samt yrkestillhörighet (Milbrath 1971). Framförallt är det den första variabeln - utbildning som är av central betydelse. Norris (2001, 11) konstaterar att: ” (...) It is well established that education is one of the best predictors of participation, furnishing cognitive skills and civic awareness that allow citizens to make sense of the political world”.⁵ Utbildning kan ses som ett redskap som ger individen redskap i form av kunskaper och medborgerliga färdigheter som underlättar för medborgaren att engagera sig politiskt. Välutbildade deltar i högre utsträckning eftersom de lättare kan betala de kostnader som det innebär att delta, dvs. de besitter vanligtvis mer kunskaper om politiska förhållanden, är bättre informerade och har verktyg och kunskaper som gör det lättare att engagera sig politiskt (Oliver 2001).

Kritiska röster menar att SES-modellen förvisso är empiriskt relevant, men att den är teoretiskt bristfällig eftersom den inte förmår förklara *varför* socioekonomisk status påverkar politisk aktivitet:

It fails to provide a coherent rationale for the connection between the explanatory socioeconomic variables and participation. Numerous intervening factors are invoked – resources, norms, opportunities, favourable legal status and so forth. But there is no clearly specified mechanism linking social statuses to activity (Verba, Schlozman och Brady 1995:281).

---

⁵ Norris sätt att uttrycka sig i citatet ovan belyser inte bara hur central utbildningsvariabeln är som mått på SES, utan också någonting annat som är viktigt i sammanhanget. Hon pratar om *högre* utbildning, *högre* inkomst och *högre* statusyrken. För att SES ska få en betydelse så måste den sättas i relation till någon annan individs- eller någon annan grups SES.

Verba, Schlozman och Brady utvecklade därför ett komplement till SES-modellen, vilken betraktar individens psykologiska motivation och sociala sammanhang som intermediärer mellan SES och politiskt deltagande. Denna går under namnet The Civic Voluntarism Model (CV-modellen) (Brady, Verba et al. 1995; Verba, Schlozman et al. 1995; Brady, Schlozman et al. 1999) och är idag den mest tillämpade modellen inom forskningsfältet (Seyd, Whiteley et al. 2001, 144). Istället för att ställa frågan varför medborgare deltar så menar upphovsmännen att man måste ställa den omvända frågan: varför deltar medborgare *inte*? Denna kan besvaras på tre sätt, för att man inte kan, för att man inte vill och/eller för att ingen frågat eller uppmanat till deltagande. Dessa frågor korresponderar i nämnd ordning till de tre komponenter som CV-modellen identifierar: resurser, engagemang samt tillgång till rekryterande nätverk. För att kunna delta krävs att individen besitter vissa resurser såsom tid, pengar och sk. civic skills. Den mest basala resursen är kanske tid eftersom alla politiska aktiviteter kräver att deltagaren har fritid att avsätta.⁶ Den andra resursen, pengar är kanske mest intressant för vissa aktiviteter såsom kampanjbidrag till enskilda kandidater eller till politiska partier.⁷ Den tredje resursen civic skills kan översättas till medborgerliga färdigheter. ”Civic skills, the communications and organizational abilities that allow citizens to use time and money effectively in political life (...)”. Personer som har förmåga att uttrycka sig väl i både tal och skrift, tenderar att delta i högre utsträckning eftersom de har bättre förutsättningar ”to be more effective when they get involved in politics. Those who possess civic skills should find political activity less daunting and costly and, therefore, should be more likely to take part” (Verba, Schlozman et al. 1995, 304). Medborgerliga färdigheter är med andra ord en viktigare egenskap än tillgång till tid och pengar.

---

⁶ Någonting som förvisso är kurioöst men intressant med tid som resurs är att den är jämnt fördelad över befolkningen. Vare sig individen är fattig eller rik, lång eller kort, ung eller gammal, så har dygnet inte mer än 24 timmar. Däremot är fritid en ojämnt fördelad resurs. Brady m.fl. (Brady, Schlozman et al. 1999, 274) konstaterar att: ”The factors that affect free time are ”life circumstances”: having a job, especially a full time one; having a spouse with a job; and having children at home, especially preschool children – all diminish the amount of free time available”. Pengar är också en ojämnt fördelad resurs, vilket innebär att det föreligger en positiv korrelation mellan socioekonomiska resurser och förekomst av medborgerliga färdigheter. Utbildning och innehav av ett intellektuellt krävande yrke korrelerar positivt med färdigheter. (Brady, Schlozman et al. 1999, 275-276)

⁷ I samband med detta är det viktigt att påpeka att CVM utvecklats i och för en amerikansk kontext som i mångt och mycket är annorlunda jämfört med den svenska. Det amerikanska valsystemet gör att valrörelserna får en annan karaktär där ekonomiska resurser spelar en mycket central roll. Förvisso har vi också i Sverige inslag av personval, men ekonomiska resurser är inte tillnärmelsevis så betydelsefulla i den svenska kontexten. Som förtroendevald har man rätt till ekonomisk ersättning för förlorad arbetsinkomst vilket gör fritidspolitiker mindre beroende av ekonomiska resurser.

Det räcker dock inte att individen har resurser som möjliggör och underlättar deltagande. Det krävs också att individen är motiverad, vilket leder oss till CV-modellens andra byggsten, engagemang. Denna består i sin tur av fyra komponenter varav politiskt intresse är den första. Medborgare som aktivt följer med i medias nyhetsrapportering och läser tidningarnas debattsidor eller som på andra sätt intresserar sig för politik är mer benägna att delta än medborgare som hyser ringa eller inget intresse för politiska frågor. Den andra engagemangskomponenten är efficacy.⁸ Detta begrepp går tillbaka till Campbell med fleras klassiska studie av väljarbeteende. De refererar till detta som: “the feeling that political and social change is possible, and that the individual citizen can play a part in bringing about this change” (Campbell, Gurin et al. 1954, 187-189). Begreppet separeras vanligen i två beståndsdelar: “external efficacy” som refererar till “(...) an individual’s belief in the value of political action (...)” samt “internal efficacy” “(...) which refers to the probability of success in this action” (Weissberg 1975, 470). Benägenheten att delta förväntas stiga desto högre tilltro som individen känner inför sina egna möjligheter, och möjligheter mer generellt, att påverka politiskt. Den tredje komponenten handlar om kunskap (political knowledge). Ju kunnigare medborgaren är om politikens innehåll och villkor, desto mer sannolikt är det att denne deltar. Den fjärde och sista engagemangsvariabeln som författarna lyfter fram handlar om partiidentifikation. Det är rimligt att anta att den som identifierar sig med ett politiskt parti också kan förväntas vara mer villig att delta än den som inte har starka partipreferenser. Framförallt gäller detta då det handlar om valdeltagande.

Den tredje och sista byggstenen i CV modellen är rekryterande nätverk.⁹ Politiskt deltagande underlättas om det finns sociala och politiska institutioner eller nätverk som samlar medborgare och som kan uppmana och stimulera till det. Sannolikheten för att en person ska agera politiskt ökar om denne befinner sig i ett socialt sammanhang som uppmuntrar till deltagande. Ett aktivt medlemskap i

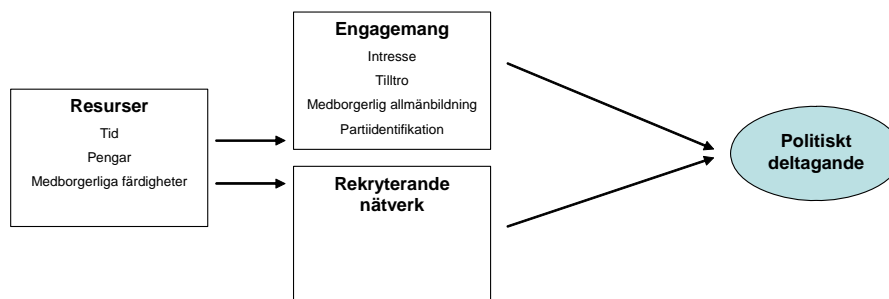
---

⁸ Detta är ett besvärligt begrepp på så sätt att det saknar en bra översättning till svenska. Tilltro är det som brukar användas, och därför har jag också valt att använda det svenska begreppet.

⁹ Den tredje komponenten i CV-modellen för tankarna till Robert D. Putnam (1993; 2000) och hans studier av socialt kapital. Hur begreppet socialt kapital ska förstås och definieras är en källa till diskussion i litteraturen. Putnam själv definierar det som “(...) inslag i samhällsorganisationen, till exempel förtroende, normer och nätverk, som kan förbättra samhällseffektiviteten genom att underlätta samordnade operationer” (Putnam 1993, 201). Den centrala ingrediensen är tillit (trust) mellan människor. Om människor litar på varandra är de mer benägna att engagera sig kollektivt tillsammans med andra, okända människor (Clarke, Sanders et al. 2004, 225-226). “(...) patterns of formal and informal sociability build up relations of trust and reciprocity, which then enhance individuals’ capacity to join together in collective action to resolve common problems” (Lowndes, Pratchett et al. 2006, 541). Ett rikt föreningsliv betraktas som indikator på socialt kapital. Putnam menar att alla typer av medborgarsammanslutningar, allt från frimärksklubbar till rollspelsgrupper har positiva effekter på demokratin.

ett sådant nätverk kan också utgöra ett tillfälle för individer att tillförsäkra sig politisk kunskap samt öva sina medborgerliga färdigheter. Författarna menar att engagemang i sådana nätverk kan kompensera bristande resurser och/eller engagemang. Verba m.fl. (1995) menar vidare att uppmaningar om deltagande som kommer från vänner, släktingar eller bekanta är av särskilt stor betydelse. De andra byggstenarna, resurser och motivation handlar om individens egenskaper, medan rekryterande nätverk handlar om det sammanhang som individen befinner sig i. Modellen sammanfattas och visualiseras i figur 3.2.

Figur 3.2 CV-modellen: resurser, engagemang och mobilisering.

Källa: Bearbetad utifrån Verba, Lehman Schlozman och Brady 1995.

En ytterligare modell som förtjänar att kommenteras är den mobiliseringsmodell som Rosenstone och Hansen (2003) utvecklade och som har många beröringspunkter med CV-modellen. De (2003, 36) konstaterar att: "Few people participate spontaneously in politics. Participation, instead, results when groups, political parties, and activists persuade citizens to take part." Genom att fokusera på en social företeelse som mobilisering så rymmer denna modell ett inbyggt antagande om att individens sociala miljö spelar viktig roll för benägenheten att delta. De menar att: "People participate in politics not so much because of who they are but because of the political choices and incentives they are offered" (2003, 5). Detta representerar en tydligt, strukturell uppfattning. På frågan om varför man deltar finns det således två svar: ett personligt och ett politiskt. Dels handlar det om vem individen är och vilka resurser som hon eller han besitter, och dels handlar det om strategisk mobilisering, dvs. huruvida den politiska eliten uppmanar till och ger utrymme för medborgare att delta. Båda komponenterna är således relevanta, både individuell motivation och strategisk mobilisering. Modellen utesluter således inte socioekonomisk status och psykologisk motivation som variabler utan inkorporerar dessa komponenter. En viktig skillnad mellan Rosenstone och Hansen och Verba m.fl. (1995) är dock att de förstnämnda foku-

serar på betydelsen av den politiska elitens direkta och indirekta försök att mobilisera medborgare medan de senare istället betonar värdet av frivilligorganisationer som kan spela en mobiliserande funktion.¹⁰

Resursstyrka antas ha en positiv effekt på politiskt intresse, politisk allmänbildning, känsla av tilltro osv. Det beror på att resursstyrka i form av hög inkomst, hög utbildning och/eller en viss arbetsmarknadsposition, ger individen verktyg som underlättar informationsinhämtning och politiskt aktivitet (Rosenstone & Hansen 2003, 11-16). Cohen m.fl. sammanfattar varför resursstarka deltar i högre utsträckning än resurssvaga: "The rationale is that citizens with high SES have more opportunities to participate, more personal contacts with officials, and more personal resources (mainly education) that are helpful in the political participation process. They also feel more obligation and normative pressure to participate" (Cohen, Vigoda et al. 2001). Utöver att påverka de mellanliggande variablerna som utgör psykologisk motivation, påverkar alltså också individens socioekonomiska status sannolikheten att bli mobiliserad. Förutom att individer med hög SES har god tillgång till individuella resurser så befinner de sig också sannolikt i en annan möjlighetsstruktur jämfört med individer med låg SES. Sannolikheten att få frågan eller bli uppmanad att delta är större för individer med hög SES eftersom de i högre utsträckning befinner sig i sociala sammanhang, formella såväl som informella, som kan ha en mobiliserande funktion (Cho, Gimpel et al. 2006b, 977). Mobilisering är på så sätt, liksom psykologisk motivation, en mellanliggande variabel mellan SES och deltagande (Leighley 1995, 189).

Kritik mot resursorienterade förklaringsmodeller

Utgångspunkten i såväl SES- som CV-modellen är att tillgång till resurser har en positiv effekt på individens vilja och förmåga att delta politiskt. Men kritiska röster menar att det motsatta också är tänkbart. Den allmänna utbildningsnivån i västvärlden har ökat vilket borde, om riktningen i sambandet är det predicerade, leda till ökat deltagande. Teknikutvecklingen har också gjort att informationsutbudet och informationstillgången är avsevärt mycket större och snabbare idag jämfört med tidigare. Fler individer har blivit resursstarka i den meningen att de besitter väsentliga resurser som underlättar politiskt deltagande. Men det har inte resulterat i ökat deltagande, vilket kan förefalla en smula paradoxalt. Kritikerna

---

¹⁰ Detta visar på att Rosenstone och Hansen (2003) hyser tilltro till att eliten kan stimulera den stora massan till deltagande. Ansvar för att folket är delaktigt läggs därmed tydligt på politiska eliter som genom att visa sig responsiva och genom att upprätta institutionaliserade kanaler, kan stimulera fler att delta. Det här synsättet står i skarp kontrast till t.ex. Putnam som istället pekar på vikten av gräsrotsdeltagande.

menar att orsaken till detta är att CV-modellen egentligen inte förmår att förklara *varför* dessa resurser skulle leda till politiskt deltagande (Seyd, Whiteley et al. 2001, 144-145). Ett alternativ eller komplement till CV-modellen, beroende hur man väljer att se det, är den kognitiva motivationsmodellen. Enligt denna är det centrala individens tillgång till information och dennes förmåga och vilja att hantera och göra någonting av densamma (Pattie, Seyd et al. 2004, 138). Individens utbildningsbakgrund är en viktig faktor i modellen eftersom utbildning antas underlätta för individen att få tillgång till, och framförallt, bättre förmåga att hantera och processa stora mängder information. Förutom utbildning är också mediekonsumtion, politiskt intresse, kunskaper om politik samt nöjdhet respektive missnöje med utfallet i sakpolitiska frågor viktiga variabler i den här modellen. I motsats till CVM som predicerar ett positivt samband mellan resursstyrka och deltagande så är utgångspunkten i denna tvärtom (jfr. Norris 1999). Informerade och intresserade medelklassmedborgare är sannolikt mer kritiska till- eller kanske t.o.m. missnöjda med konkreta policyutfall vilket i förlängningen kan leda till icke-deltagande.

Sociologiska modeller som dessa finner förklaringar i sociala karaktäristika, sociala kontexter och i socialpsykologiska faktorer. Ett problem är dock att de faktorer som utpekats som centrala: sociala resurser, sociala nätverk, tillit mellan människor osv. är trögföränderliga sådana, vilket gör det svårt att förklara kortsiktiga förändringar i politiskt deltagande.¹¹ Kritiker menar också att dessa modeller har en gemensam svaghet i att de inte säger någonting om incitament och deras betydelse för politiskt deltagande. Trots att individer objektivt sett har resurser, motivation och social uppbackning som torde underlätta politiskt deltagande så leder det inte per automatik till att individen omvandlar detta i aktiv handling (Clarke, Sanders et al. 2004, 233). Pattie med flera (2004, 147) konkluderar att grundproblemet med de resursorienterade förklaringsmodellerna är att de fokuserar på ”the ’supply’ side of the equation and neglects ’demand’ side aspects. (...) What is missing is any understanding of why individuals have a

---

¹¹ För en mycket intressant diskussion om stabilitet vs. föränderlighet i partiidentifikation, se Keele och Wolak (2006).

demand for participation". En rad olika typer av incitament¹² kan identifieras. Selektiva/individuella incitament handlar om att individen upplever att det finns positiva bieffekter av deltagandet såsom möjligheten att träffa likasinnade eller att det finns privata mål med deltagandet såsom att erhålla politiska uppdrag.¹³ Gruppmissiga incitament innebär i motsats till selektiva, att medborgare väljer att delta för att värna gruppintressen. Individen behöver dock inte själv tillhöra gruppen utan kan välja att delta för att det finns ömmande eller viktiga skäl för att stödja gruppen i dess sak. Systemrelaterade incitament handlar om att individer deltar för att en god och vital demokrati förutsätter att det finns medborgare som deltar politiskt. Sociala incitament innebär att individen uppfattar att det finns en norm enligt vilken deltagande är en skyldighet. En annan typ av incitament är expressiva sådana och motiven för att delta handlar om att medborgaren känner någon form av samhörighet och/eller lojalitet med sitt land, sin kommun osv. eller stöttar en specifik kandidat och/eller parti. Individen kan motiveras av en eller flera typer av incitament. I likhet med en ren rational choice modell så

---

¹² Incitamentsbaserade förklaringsmodeller är rational choice inspirerade eftersom de betraktar individen som en rationellt kalkylerande aktör som väger förväntat utfall mot kostnaderna för att delta. Utifrån ett rational choice perspektiv på politiskt deltagande är den centrala frågan varför människor överhuvudtaget bryr sig att engagera sig politiskt. Om antagandet om medborgaren som rationell aktör är korrekt, och om de incitament som står till buds enbart är kollektiva, dvs. sådana som kommer alla till del oavsett om man deltagit eller inte, är det ett mysterium varför medborgare väljer att delta. Resonemanget utvecklades av Anthony Downs (1957) under devisen röstningsparadoxen. Att avlägga en informerad röst kräver en viss arbetsinsats i form av kunskapsinhämtning. Processen är kostsam och tidskrävande, men sannolikheten för att den enskilde individen ska avlägga en avgörande röst är, minst sagt, försvinnande liten. Det rationella vore därför att avstå från att delta (Se också Olson 1965; Riker & Ordeshook 1968). Ett centralt antagande i en rational choice baserad förklaring av politiskt deltagande är att individen kalkylerar sannolikheten för att kunna fälla en avgörande röst och väger denna mot förväntat utfall och de kostnader i form av engagemang och tid som krävs för att inhämta och bearbeta nödvändig information för att kunna delta. I själva verket är sannolikheten för att kunna fälla en avgörande röst mycket liten och få medborgare uppfyller den rationella modellens bild av supermedborgaren som har klara och tydliga uppfattningar och som förmår inhämta och hantera stora mängder information. En modifierad RC modell innebär att kalkylen som handlar om att fälla en avgörande röst utesluts till förmån för politisk tilltro (efficacy) och då inte bara som intern sådan utan också extern sådan: "(...) a person's more general sense that she or he, perhaps acting together with others, can effect politics and public affairs in meaningful ways (...) thus people think about the potential influence of themselves and others who they view as being 'like themselves'" (Clarke, Sanders et al. 2004, 231). En ytterligare modifiering av den ursprungliga RC modellen är att de förväntade nyttigheter, utfall som väntas av deltagandet inte behöver vara individuella utan också kan vara kollektiva sådana.

¹³ Andra författare talar om detta i termer av belöningar (rewards) som är effekten av politiskt engagemang. I litteraturen görs åtskillnad mellan kollektiva och selektiva belöningar. Det förstnämnda är sådana som kommer alla invånare på en plats tillgodo, oavsett om man deltagit eller inte, medan selektiva endast tillfaller de som varit aktiva i dess tillskapande. Dessa kan vara materiella men också immateriella, såsom en känsla av att ha utfört sin medborgerliga plikt. Medborgare som har ett direkt intresse av det politiska utfallet är sannolikt mer benägna att delta jämfört med dem som inte har det (Rosenstone & Hansen 2003, 18 f.).

antas individen väga kostnaderna som förknippas med att delta mot de incitament, dvs. de utfall som kan förväntas. Centralt här är återigen begreppet *efficacy* vilket handlar dels om individens tilltro till det politiska systemet och dess responsivitet men också tilltro till att det egna deltagandet kan leda till reellt inflytande. Om medborgaren tror sig ha goda möjligheter att påverka politikens innehåll och känner tilltro till det politiska systemets förmåga att respondera och leverera policy, skapar det positiva incitament för att delta politiskt. Det omvända gäller följaktligen, låg tilltro till sin egen förmåga att påverka och till det politiska systemet skapar negativa incitament.

Vi har redan berört den kritik som handlar om att tillgång till resurser inte per definition innebär att individer engagerar sig politiskt. Men kritiken har även framförts från dem som menar att frånvaro av resurser skapar incitament för deltagande, vilket är tvärt emot vad CVM predicerar. Utgångspunkten är att olika grupper av medborgare konkurrerar med varandra om begränsade, samhälleliga resurser. Individer jämför sig själva och sin livssituation med andra grupper. Om individen upplever relativ deprivation, dvs. betraktar sig som medlem av en marginaliserad och förfördelad grupp uppstår incitament för politiskt handlande. Sanchez beskriver det som att: "Group consciousness is a multidimensional concept developed when members of a group recognize their status as being part of a deprived group. It is a sense of commonality and shared circumstances that encourages groups to become involved politically (...)" (Sanchez 2006, 430) Miller m.fl. (1981, 495) menar att det är viktigt att skilja mellan gruppidentifikation och gruppmedvetande. Den senare innehåller flera komponenter varav gruppidentifikation är den viktigaste. Gruppidentifikation betecknar: "(...) a persons self-location within a particular social stratum, along with a psychological feeling of belonging to that particular stratum." Gruppmedvetande¹⁴ däremot bygger både på en känsla av gruppidentifikation och politisk medvetenhet om den egna gruppens relativa position. Miller menar att gruppidentifikation inte behöver resultera i en känsla av relativ deprivation. Individer som känner stark samhörighet med en grupp behöver inte uppleva sig själv eller gruppen som missgynnad. Men om så är fallet, skapas grogrund för missnöje vilket i sin tur skapar förutsättningar för politiskt engagemang vars syfte är att bryta den sociala ordningen. Detta markerar att det skett en övergång från gruppidentifikation till gruppmedvetande. Förklaringsansatsen antas därmed främst ha bäring på grupper av individer som har anledning att uppleva sig ekonomiskt eller socialt förfördelade såsom olika minoritetsgrupper. Den används vanligen för att förklara aggressiva typer av politiskt deltagande såsom utomparlamentariska aktioner,

---

¹⁴ Miller m.fl. (1981) pekar på fyra sociala dimensioner som kan ligga till grund för gruppmedvetande, etnicitet, klass, ålder och kön.

manifestationer och civil olydnad. Den hypotes som vanligtvis formuleras utifrån modellen är att relativ deprivation leder till politiskt deltagande. Men den motsatta hypotesen är också trolig (se Sanchez 2006) särskilt om man applicerar modellen på mer traditionella deltagandeformer såsom röstning. Relativ deprivation kan nämligen skapa en känsla av apati vilket tvärtom har negativ effekt på viljan att agera politiskt. För att modellen ska bli komplett är det nödvändigt att lägga till variabeln *efficacy*. Om individen hyser tilltro till möjligheterna att påverka har relativ deprivation sannolikt en stimulerande effekt på politiskt deltagande, men om det omvända förhållandet råder, är det rimligt att anta att det istället har en dämpande effekt. I modellen finns också ett inbyggt antagande om incitament. Motivet till att delta är just känslan av att tillhöra en missgynnad grupp i samhället (Schlozman 2002).

3.3 Med kontexten som utgångspunkt

While the tools and theories of social science often focus on the individual, people do not exist in society as independent, atomistic entities (Timpone 1998, 58).

Kontextuell analys beskrivs ofta som en slags gyllene mellanväg mellan mikro och makroanalys genom vilken dessa analysnivåer kombineras i en mesoanalys där individen är analysobjektet (Burbank 1995, 165). Det antagande som lägger grunden för kontextuell analys är mycket enkel. Människor antas bli påverkade av sin omgivning. Individutfallet, oavsett om det handlar om attityder eller handlande, måste förstås både utifrån vem personen är och dennes bakgrund, men också utifrån de möjligheter och begränsningar som kontexten lägger på denne.¹⁵ Inte minst gäller detta vid studier av politiska attityder och politiskt beteende: "Recognizing that individuals act within a social setting and that the composition of the social context may well influence the nature of individual choice allows for a richer account of political activity" (Burbank 1997, 126).

Idag är kontextanalys ett multidisciplinärt forskningsfält som spänner över ämnen som ekonomi, epidemiologi, geografi, kriminologi, kulturgeografi, pedagogik, sociologi, och sist men inte minst - statsvetenskap.¹⁶ Den moderna kontextanalysens ursprung återfinns dock inom sociologin. Den studie som brukar

---

¹⁵ Huckfeldt och Sprague (1995, 12) uttrycker detta på ett talande sätt: "We understand individual choice as being located at the intersection between individual purpose, individual cognition, and individual preference on the one hand, and environmentally imposed opportunities and constraints on the other hand".

¹⁶ För en fullständig genomgång av kontextanalysens moderna framväxt se Huckfeldt och Sprague (1993).

betraktas som den tidigaste är Émile Durkheims ([1897] 2002) studie av självmord. Durkheims jämförde självmordsfrekvensen mellan katoliker och protestanter i olika länder och fann att personer med samma karaktäristika var mer eller mindre benägna att begå självmord beroende på sin sociala omgivning. Eftersom den var så tidig var det empiriska materialet dock begränsat och bestod av aggregerade data. Den studie som kanske kommit att ha störst betydelse för kontextanalysens framväxt inom ämnet är dock Millers (1956) som behandlar effekter av enpartidominans på individens röstande (och partiidentifikation). Eulau (1995, 125) konstaterar att: "It is now disciplinary lore that Warren Miller (1956) is the progenitor, at least in political science, of that line of level-of-analysis inquiry that goes under the name of "contextual analysis"- a line that, from circa 1970 and on, became a small waterfall in the study of electoral behaviour."

Kontext som teoretiskt begrepp – en definition

Som redan har framgått så definierar jag kontext utifrån geografisk plats. Men begreppet förtjänar en djupare diskussion.

Den ordboksmässiga lydelsen är "text i sitt sammanhang" och "(ett skriftställes) sammanhang med det föregående och efterföljande" (Svenska Akademiens ordbok). I vardagligt tal används kontext synonymt med just sammanhang. I en akademisk avhandling räcker emellertid den beskrivningen inte långt. I litteraturen finner vi ett flertal förslag på definitioner.

En skiljelinje kan dras mellan geografiska och icke-geografiska kontexter. Books och Prysby (1991) som är bland de mest tongivande forskarna på området utgår från den förstnämnda typen:

A context is a geographically bounded social unit. Thus we will speak of states, counties, cities, communities, precincts, voting districts, census tracts, neighbourhoods, and the like as potential and actual contexts. This definition of context is broad, but not so broad that it includes all aspects of an individual's environment. Non-geographical factors, such as family influences, are excluded under this definition (Books & Prysby 1991, 1-2).

En liknande definition hittar vi hos Eva Andersson (2001, 11) som menar att: "Kontexten är platsspecifik och utgör den omgivning som inverkar på en individs beteende som bidrar till att forma hennes egenskaper".¹⁷

---

¹⁷ Något annat som också gör Anderssons definition intressant är hon a priori antar att den rumsliga kontexten påverkar individen. Det är inte en fråga som lämnas öppen för prövning.

Burton med flera (1997, 137-142) identifierar fyra sätt att definiera ett grannskap men som också kan användas för att definiera andra (icke-) geografiska kontexter. Det första sättet som också är det vanligaste, är att betrakta det som en geografisk plats. Därmed är det objektiva, mätbara egenskaper i den sociala (t.ex. andelen fattiga i ett område) och fysiska (t.ex. andelen hyresbostäder kontra andelen egna hem i ett område) miljön som är av intresse. Det andra sättet är att låta invånarna själva definiera grannskapet och dess egenskaper. Då är det inte längre objektiva egenskaper utan invånarnas perception och upplevelser av området och dess egenskaper som är styrande.¹⁸ Det tredje sättet är att betrakta det som sociala nätverk, vilka kan rymmas inom, men också korsa geografiska gränser. Återigen är det individerna själva som definierar begreppet genom att identifiera de personer som utgör deras sociala nätverk. Det fjärde och sista sättet är att betrakta grannskapet som en existerande kultur inom ett geografiskt avgränsat område. Kultur i det här sammanhanget ska förstås som en uppsättning normer som definierar vad som är önskvärt beteende och inte.¹⁹

Geografiskt definierade kontexter är av många skäl mycket vanligt förekommande men kritiker menar att man istället bör anlägga ett funktionellt perspektiv på begreppet (Eagles, Bélanger et al. 2004). Detta innebär att fokus skiftas från plats till människors sociala interaktionsmönster vilka producerar sociala kontexter (Huckfeldt & Sprague 1993, 289). Ett sådant exempel är Iversen som betraktar kontexten som en gruppstillhörighet vilken påverkar individers tänkande och handlande: "The context of a group is believed to affect the actions and attitudes of the individuals who belong to the group. Contextual analysis is the study of the role of the group context on actions and attitudes of individuals" (1991, 3). Funktionella, socialt definierade kontexter kan t.ex. vara familjen, vänner, arbetsplatsen, föreningar, religiösa sammanslutningar och så vidare. Dessa kan sammanfalla med geografiska platser men är mer dynamiska och mer svåravgränsade.

Det finns två huvudsakliga problem med geografiskt definierade kontexter. Att vara bosatt på en viss plats behöver inte med nödvändighet innebära att man interagerar med andra boende i området: "(...) a persons' residential location tells us very little about their patterns of social and political communication" (Baybeck & Huckfeldt 2002, 196). Den sociala interaktionen med andra boende kan tvärtom vara begränsad. Bostaden kan vara en plats för ett par timmars

---

¹⁸ Det rimliga vore att anta att invånarnas perceptioner korrelerar med områdets objektiva egenskaper, men så behöver inte vara fallet.

¹⁹ I viss kontextlitteratur är det t.ex. vanligt att man stöter på termen "cultures of poverty", dvs. tanken om fattigdomskulturer där kriminalitet, tonårsgraviteter, avhopp från skolan osv. betraktas som legio medan det i övriga samhället betraktas som uttryck för avvikande beteenden (se t.ex. Wilson 1987).

sömn mellan arbete och fritidsaktiviteter som äger rum på andra platser. För det andra så verkar omgivningen inte på ett deterministiskt sätt. Individen har fortfarande möjlighet att välja sina sociala kontakter och kan då välja ett umgänge som inte avspeglar den omgivande miljön. Sådana grupper kan på så sätt fungera som ”protective environments” (Finifter 1974) med vars hjälp individen fjärrar sig från omgivningen (Huckfeldt 1986, 26). Andra kritiska röster mot rumsliga kontexter går betydligt längre såsom Eulau (1986, 301) som hävdar att geografiskt definierade kontexter är: ”(...) chosen out of necessity (...)”. Eulau menar att dessa är (dåliga) substitut för individers genuina sociala kontexter vilka: “(...) emerges from and is created by a person’s interactions with other individuals (...) out of interpersonal relations, interactions, and cognitions that are direct and immediate (...)” (Eulau & Rothenberg 1986, 131). Rumsliga kontexter är enligt Eulau och andra kritiker, artificiella sådana (Sampson & Morenoff 2004, 146). McAllister och Studlar (1992) reser också tveksamheter inför geografiska kontexter men deras argument är delvis andra. De pekar på svårigheten att separera områdeseffekter från andra typer av korrelerade effekter: ”The general problem with the territorial argument is that it does not carefully disentangle the possible effects of different variables. Instead, in an eagerness to demonstrate that “places count”, it subsumes a variety of social, political, and economic effects into an all-encompassing argument” (McAllister & Studlar 1992, 170). Kritiken handlar om svårigheten att identifiera och isolera de mekanismer som antas ge upphov till den kontextuella effekten.

Eftersom avhandlingens huvudproblem handlar om platsens betydelse så är det naturligt att jag utgår från en geografiskt definierad kontext. Mot bakgrund av kritiken kan detta tyckas som ett pragmatiskt val men det finns flera anledningar till detta. I vårt dagliga liv ingår vi i flera olika sammanhang och påverkas sannolikt av familj, arbetskamrater, grannar och vänner, vilket också gör det svårt att isolera de olika, och många gånger överlappande kontexterna, från varandra. Ett problem med att betrakta kontext som en social produkt är att kontexten blir unik för varje individ, ingen har exakt samma sociala interaktionsmönster som någon annan (Huckfeldt 1986, 26). Men avhandlingens övergripande frågeställning handlar om hur individer påverkas av *samma* omgivning. Detta relaterar till frivillig kontra ofrivillig interaktion (Huckfeldt & Sprague 1993, 289). Enkelt uttryckt är det lättare att välja sina vänner än sina grannar. Valet att bosätta sig i ett visst område kan delvis vara en fråga om självselektion, men väl på plats kan man inte råda över vem eller vilka som bor intill. Kontexten exponerar således individen för ofrivillig social interaktion. Huckfeldt och Sprague (1987) beskriver distinktionen mellan kontexter och nätverk på följande sätt:

(...) contexts are structurally imposed while networks are individually constructed. Contexts are external to the individual even if the composition of the context depends upon the makeup of individuals contained within it. In contrast, networks represent the product of myriad choices made by people who compose the net, but choices that are circumscribed by the opportunities and constraints imposed by contexts (Huckfeldt & Sprague 1987, 1200).

Att sociala nätverk såsom vänner och familj påverkar människors politiska attityder och handlande förefaller mig vara näst intill en självklarhet. Däremot är platsens betydelse mer oklar vilket gör det till en intressantare frågeställning än sociala kontexters påverkan på individen. Geografiska kontexter ska enligt min mening inte heller betraktas som approximationer till sociala nätverk på det sätt som Eulau beskriver. Geografiska kontexter är ingenting annat än just rumsligt definierade kontexter.

Kontextuella effekter

Nu är det inte kontexten i sig själv som är intressant för den här avhandlingen utan dess eventuella *effekter* på individen. I litteraturen förekommer en hel flora av begrepp såsom strukturella effekter (Blau 1960), gruppeffekter (Davis et. al. 1961) och endogena sociala effekter (Manski 1993). I sin bredaste betydelse innebär en kontextuell effekt att individens beteende beror på faktorer som ligger i dennes omgivning, utanför individen själv. Huckfeldt och Spragues (1993) definition lyder på följande sätt:

(...) a contextual effect operates when individual behavior depends upon some individually external factor after all individual level determinants have been taken into account. That is, a contextual effect exists when factors intrinsic to the individual cannot account for systematic variations in behavior across environments (1993, 286-289).

Burbank använder följande formulering: "(...) if the political behaviour of individuals with similar attributes varies systematically with changes in the social context, this variation can be taken as evidence that context affects individual behaviour" (1995, 166). Sprague beskriver kontextuella effekter som: "(...) variation in political behavior that depends, systematically, on properties of the environment within which that behavior is embedded" (1982, 99). Ytterligare en definition hittar vi hos Diez-Roux: "The effects of group-level properties on individual-level outcomes (...)" (1998, 217).

Dessa definitioner är allmänt formulerade. Ingen av dem ger egentligen mer än en antydning om att det är fråga om platsens betydelse. Jag har valt att utgå från Vedungs definition som explicit anger att det gäller kontext i betydelsen geografisk plats, och att effekten i fråga är en områdeseffekt. Vedung skriver att "En

områdeseffekt registreras om omgivningen – kontexten – har en självständig betydelse för individers kunskaper, attityder och handlingsmönster” (Vedung 2005, 32). Kontextuella effekter föreligger således när individers attityder och/eller beteende varierar på ett systematiskt sätt mellan olika platser även efter kontroll för individuella faktorer.

Det finns olika meningar om vilka faktorer som ger upphov till kontextuella effekter. Books och Prysby (1988, 1991) klassificerar kontextuella effekter i tre grupper,²⁰ kompositionella, strukturella och globala effekter. Huckfeldts definierar kompositionella effekter som: ”(...) instances in which individual behavior is affected by the presence of a social property in a population regardless of whether the individual possesses the property in question” (Huckfeldt 1986, 13). Merparten av den statsvetenskapliga forskningen har utgått från denna typ av faktorer vilket i praktiken betyder den befolkningsmässiga sammansättningen av människor inom ett givet område. Det är framförallt tre typer av variabler som använts: social, etnisk, och politisk komposition. Dessa tre grupper av variabler fångar traditionella politiska konfliktlinjer, den mellan olika klasser, etniska grupper samt vänster och höger. Det brukliga är att betrakta den relevanta kontextuella variabeln som ett aggregat av motsvarande variabel på individ-

---

²⁰ För en annan klassificering av kontextuella effekter se även Diez-Roux (1998) som gör en åtskillnad mellan ”derived variables” vilket refererar till grupsammansättningen och ”integral variables” som beskriver gruppkaraktäristika vilka inte refererar till grupsammansättningen utan som är mer än summan av individerna själva (Diez-Roux 1998, 218). Den förstnämnda typen av variabler är kompositionella medan den andra är icke-kompositionella. Ytterligare exempel återfinns inom den folkhälsovetenskapliga litteraturen där man skiljer mellan kompositionella och kontextuella effekter (Curtis & Jones 1998, 647; Ecob & Macintyre 2000, 263-264; Sundquist 2003, 19). De förstnämnda handlar om befolkningsmässig sammansättning i ett område medan de senare försöker fånga kontexters inneboende kvalitet och betydelse (Brännström 2006, 14). Ett annat exempel på en klassificering av kontextuella effekter är Charles Manskis trikotomi. Manski skiljer mellan a) endogena effekter/interaktioner där individens beteende varierar med gruppens beteende, b) exogena effekter/interaktioner där individens beteende varierar med exogena karaktäristika som präglar gruppen (t.ex. klassmässig sammansättning), och c) korrelerade effekter/interaktioner där individer som tillhör samma grupp tenderar att bete sig på likartat sätt eftersom de delar likartade individkaraktäristika eller för att de är exponerade för likartade institutionella miljöer. För att illustrera detta ger han ett exempel som handlar om elevers skolprestationer. Om elevens prestation varierar med den genomsnittliga prestationsnivån i klassen eller skolan är det fråga om en endogen effekt. Om prestationen istället varierar med den socioekonomiska sammansättningen av elever i en klass eller skola är det fråga om en exogen effekt. Om elevers prestationer hänger samman med att de undervisats av samma lärare eller att de har likartat socioekonomisk bakgrund är det istället fråga om en korrelerad effekt (Manski 1993, 532-533; Manski 2000, 127-128). Manski konstaterar att det är empiriskt svårt att skilja mellan endogena och exogena effekter, en svårighet som han gett namnet spegelproblemet: ”(...) data on outcomes do not reveal whether group behavior actually affects individual behavior, or group behavior is simply the aggregation of individual behaviors. This reflection problem is similar to the problem of interpreting the (almost) simultaneous movements of a person and his reflection in a mirror. Does the mirror image cause the persons’s movements or reflect them?” (Manski 2000, 128).

nivå. En enkel men felaktig tolkning är att kontexten bara är en summering av de individer som utgör densamma. Men det är inte medelinkomsten eller genomsnittsarbetslösheten som *i sig själv* skapar effekten, utan den kultur som etableras på platser som präglas av t.ex. hög arbetslöshet. Detta är något som vi har anledning till att återkomma till senare.

Förutom kompositionella faktorer identifierar Books och Prysby också strukturella sådana vilka "(...) are created by measuring some social interaction or behavioral pattern in an area, district or community (...) they reflect patterns of behavior among the members (...) patterns that are more than the simple aggregation of individual-level characteristics" (1991, 6). Strukturella effekter avspeglar människors interaktionsmönster och kan således påverkas av individerna själva. Exempel på sådana är lokala partiorganisationer och intresseorganisationer, lokala politiska institutioner etc. Slutligen återstår globala effekter vilka skiljer sig åt från de två tidigare på så sätt att de inte relaterar direkt till medlemmarna i gruppen utan är exogena i förhållande till dessa. Exempel på sådana är lokala massmedia (Books & Prysby 1991, 62-67). Den globala faktor som troligtvis erhållit mest uppmärksamhet inom statsvetenskaplig forskning är betydelsen av det demokratiska systemets storlek (Se Dahl & Tuft 1973; Denters 2002; Frandsen 2002; Ladner 2002; Rose 2002; Kjær & Mouritzen 2003).

Gränsdragningen mellan dessa tre grupper av faktorer som antas ge upphov till kontextuella effekter är dock inte alltid glasklar. Många gånger relaterar de till varandra och kan vara svåra att separera. Om vi utgår från Books och Prysby's terminologi är det t.ex. rimligt att anta att en strukturell faktor såsom den lokala arbetsmarknadens funktionssätt påverkar individers försörjningsmöjligheter och därmed deras socioekonomiska status, vilket i sin tur får återverkningar på den befolkningsmässiga kompositionen i området. Man kan också tänka sig att den befolkningsmässiga kontexten ger upphov till en viss strukturell kontext. I ett område med en hög andel utlandsfödda är det också mer sannolikt att det finns fler invandrarföreningar och att det finns lokala massmedia som riktar sig till specifika invandrargrupper. Närheten till ett universitet skulle t.ex. kunna tänkas göra att många i området går vidare till högre utbildning vilket får konsekvenser för den socioekonomiska sammansättningen osv.

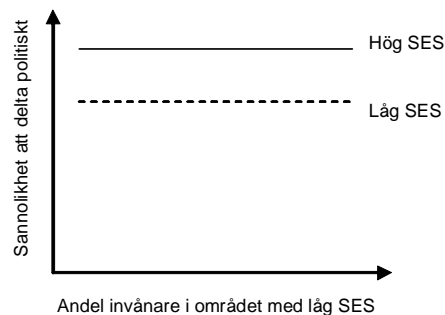
Kontextuella effekter – ett exempel

Områdeseffekter av den typ som avses i avhandlingen, är liktydigt med kompositionella effekter. För att illustrera sådana kan vi titta på ett exempel. Vi tänker oss en kontext där en majoritet av invånarna har låg socioekonomisk status. Figur 3.3 illustreras tre olika scenarion. Den heldragna linjen markerar den grupp av individer som har hög SES och den streckade linjen motsvarar den grupp som har låg SES. I figur I illustreras ett scenario där kontexten inte har

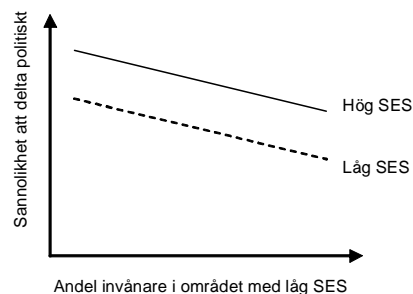
någon effekt. Det finns en skillnad mellan grupperna i så måtto att individer med hög SES har högre sannolikhet att delta än individer med låg SES, men detta beror inte på kontextuella, utan individuella faktorer. Figur II visar ett utfall där det föreligger en kontextuell effekt. I takt med att andelen invånare med låg SES blir fler i ett område så minskar sannolikheten att delta för båda grupperna. Kontexten påverkar dock båda grupperna på samma sätt, i det här fallet lika negativt. I det tredje exemplet i figur III har också kontexten effekt, också denna gång negativt för båda grupperna. Men i detta fall är effekten starkare för den grupp individer som har låg SES vilket kan utläsas av att regressionslinjen för denna grupp är brantare än för individer med hög SES.

Figur 3.3 Exempel på kontextuell (kompositionell) effekt, utan och med interaktionseffekt.

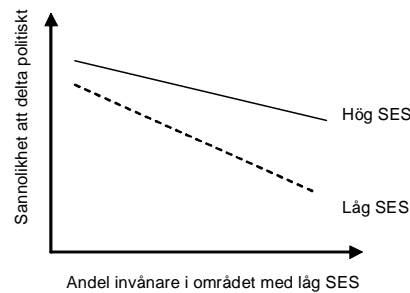
I) Ingen kontextuell effekt

II) Kontextuell effekt utan interaktionseffekt

III) Kontextuell effekt med interaktionseffekt

Källa: Bearbetad utifrån Jones & Gould (2005).

Eftersom fokus i den här avhandlingen är på kompositionella effekter, är det sådana som avses när begreppet används fortsättningsvis.

Kompositionella effekter och segregation

Kompositionella effekter aktualiserar begreppet segregation, och även om segregation inte utgör avhandlingens huvudproblem, är det svårt att undvika diskussionen. Segregationsbegreppet har sin givna plats i kapitel sex och sju som behandlar områdeseffekter i två städer, Göteborg och Umeå. Däremot kan det vara svårare att se dess relevans i kapitel fem som handlar om kommunala kontexter, men som vi snart ska se så har begreppet sin plats även i det sammanhanget.

Segregation utmålas inte sällan som ett demokratiskt problem eftersom det antas leda till ojämlika förutsättningar. Strömblad (2003, 1) konstaterar att segregation inte bara betraktas som ett uttryck för "välfärdssamhällets orättvisor" utan också som ett hot mot principen om politisk jämlikhet. Att de mest utsatta grupperna koncentreras till samma områden antas, som jag beskrev i inledningskapitlet, ha negativa effekter på individens förutsättningar att delta politiskt. Resurssvaga personer har så att säga redan i utgångsläget sämre förutsättningar att agera politiskt. Att de dessutom är bosatta tillsammans med andra resurssvaga personer antas ge upphov till *ytterligare* negativa effekter på individens förutsättningar att delta.

Själva förutsättningen för att kompositionella effekter ska uppstå är att det råder någon typ av segregation. Vi ska titta närmare på vad segregation innebär. Andersson (2001, 14) definierar det som "en boendemässig separation av befolkningskategorier". En likartad formulering hittar vi hos Borevi (2001, 295) som beskriver det som en "(...) ojämn fördelning av olika befolkningskategorier över ett geografiskt område". Van Kempen och Özüekren formulerar det som

”(...) residential separation of groups within a broader population. A group is said to be completely mixed in a spatial sense when its members are distributed uniformly throughout the population. The greater the deviation from a uniform dispersal, the greater the degree of segregation” (1998, 1632).

Vanligtvis görs klassificeringen av olika befolkningsgrupper utifrån socioekonomiska, demografiska eller etniska kriterier (etnisk-, socioekonomisk och demografisk segregation). Men egentligen kan man tänka sig vilka kriterier som helst (Borevi 2001, 294; Biterman & Franzén 2006, 188). De flesta uppfattar dock sannolikt segregation som ett samhälls*problem* snarare än ett samhälls*fenomen*. Ordet har så att säga redan från början negativa associationer och blir på så sätt ett samlingsbegrepp för flera negativa företeelser (jfr. Andersson 2001, 14; Biterman & Franzén 2006, 187). Begreppet används vanligen för att beskriva hur olika sociala problem fördelar sig. ”Effekterna är alltså redan inbakade i själva segregationsbegreppet” (Almgren 2006, 159).²¹ Det är således svårt att betrakta segregation isolerat från de problem som den anses ge upphov till. Men egentligen är det ”(...) först genom sättet att avgränsa geografiska områden och valet av kriterier efter vilka man klassificerar individer och hushåll i en segregationsundersökning som resultaten kan ses som positiva eller negativa för ett samhälle” (Lindberg & Lindén 1989 i Borevi 2001, 294).

Vi är också vana vid att betrakta segregation som ett storstadsfenomen men i sin ursprungliga betydelse kan det förekomma på olika geografiska nivåer. Eftersom begreppets innebörd beskriver skevheter i den befolkningsmässiga sammansättningen, kan förhållandet råda inom ett land, en region, en kommun (Borevi 2001, 294) mellan stadskärna och omgivande förorter, mellan förorter/stadsdelar och/eller inom förorter/stadsdelar. Segregation kan med andra ord förekomma på olika rumsliga nivåer men behöver inte råda på andra nivåer eller samtliga nivåer samtidigt för att definieras som sådan (Kempen & Özüekren 1998, 1632). Det innebär att det sätt på vilket olika befolkningskategorier fördelar sig över olika kommuner också kan betraktas som segregation.

Länken mellan makro och mikro – information, interaktion och observation

Den vanligaste invändningen mot kontextanalys är att teoribildningen på området har varit svag (Books & Prysby 1991, 47; Books & Prysby 1995, 258). Kritikerna menar att företrädarna inte kunnat ge teoretiskt rimliga förklaringar till

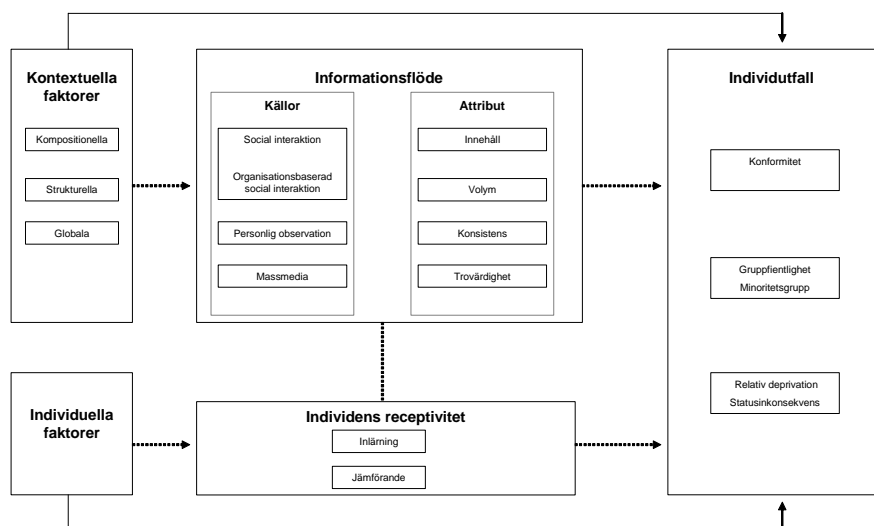
---

²¹ Som Almgren (2006) träffsäkert påpekar så är det säkerligen många som åker till New York för att beskåda China Town och Little Italy utan att reflektera över att dessa platser tillkommit som resultat av en kraftig, etnisk segregation.

varför kontextuella effekter uppstår. Som Strömblad skriver så är kritiken legitim: ”Med rätta anklagas (...) kontextanalytiker för att famla i blindo, när de presenterar empiriska resultat som inte åtföljs av teoretiskt rimliga förklaringar” (2003, 25). Att empiriskt kartlägga sådana samband är en sak, men att hitta teoretiskt hållbara förklaringar är en helt annan. Så vilka är orsaksmekanismerna som antas länka kontext och individ samman?

Books och Prysby har utvecklat en kontextuell teori vilken sammanfattas i figur 3.4 nedan. Den ska inte tolkas som en analysmodell i den mening att den kommer att prövas eller tillämpas i avhandlingen, utan är ett försök att skissera huvuddragen i författarnas resonemang.

Figur 3.4 Kontextanalysens teoretiska utgångspunkter.

Källa: Egen utformning utifrån Books & Prysby (1991, 47-78).

För att individen ska kunna påverkas av sin omgivning måste hon eller han få *information* om densamma (Prysby & Books 1987, 226; Burbank 1997, 114). Hur individen sedan reagerar på den informationen är inte förutbestämt utan varierar mellan olika grupper av individer. Informationsflödet är en nödvändig men inte tillräcklig komponent för att producera kontextuella effekter. Överföringen av information kan ske på ett flertal olika sätt och forskare lägger olika stor tonvikt vid olika informationskanaler. I litteraturen hittar vi främst fyra olika typer av informationskällor: informell och formell social interaktion, (se t.ex. Miller 1977; Eulau & Rothenberg 1986; Krassa 1988; Kenny 1992; Huckfeldt, Plutzer et al. 1993) personlig observation, (se t.ex. Burbank 1995; Burbank

1997, 115-116) massmedia (se t.ex. Books & Prysby 1995) samt lokala påtryckningsgrupper (se t.ex. Johnston, Propper et al. 2005, 1444).

Den vanligaste mekanismen som identifieras i litteraturen är social interaktion. Detta är ett arv från Berelson med flera (Lazarsfeld, Berelson et al. 1948; Berelson, Lazarsfeld et al. 1954). Författarna sökte svara på frågan, ”how people come to vote as they do” (Berelson, Lazarsfeld et al. 1954, vii). De liknade överföringen av politiska preferenser vid smittspridning:

Whatever the mechanisms, the social and political consequences is much the same: the development of homogenous political preferences within small groups and along lines of close social ties connecting them. During a campaign political preferences are ‘contagious’ over the range of personal contacts (Berelson, Lazarsfeld et al. 1954, 122).

Man kallade detta ”the political homogeneity of social groups” (Lazarsfeld, Berelson et al. 1948) vilket innebär att individer anpassar sina politiska attityder och handlingar i enlighet med den dominerande gruppens uppfattningar. Utgångspunkten är att det hos individen finns en grundläggande strävan mot konformitet. Individen vill inte utmärka sig som avvikande utan strävar efter att anpassa sig för att smälta in i gruppen för att på så sätt undvika konflikter. Miller utvecklade dessa tankar till en kontaktteori som vilade på antagandet att ”people who talk together vote together” (1977, 65). Millers resultat tydde på att den klassmässiga sammansättningen på valkrets nivå hade större effekt på individens röstande än den egna klasstillhörigheten. Mönstret var tydligast i små välavgränsade områden och avklingade med valkretsens storlek. Millers tolkning var att personlig kontakt spelade en avgörande roll för överföringen.

Reaktionerna lät inte vänta på sig och en av de skarpaste kritikerna, Dunleavy uttryckte sig på följande sätt om Miller och andras teoretiserande om social interaktion som den kritiska länken.

Empirically, these models have never been effectively connected with any evidence of the extensive community social interaction that is essential if they are to have plausibility. We cannot simply assume that political alignment brushes off on people by rubbing shoulders in the street, as exponents of ‘contagion models’ invariably seem to imply. The status of such explanations, is highly suspect, since effects on political alignment which are interpretable in a large number of different ways are ascribed to particular causal mechanisms which are themselves unsatisfactory theoretically and unproven empirically (Dunleavy 1979, 413).

Trots denna och liknande kritik, och trots att antagandet sällan prövats empiriskt så har detta tankegodts haft stort genomslag (MacAllister 2001, 42; Johnston, Jones et al. 2004, 369). Books och Prysby (1991) menar att kontextuella effekter överförs genom frivillig och ofrivillig social interaktion. Den sociala och poli-

tiska kontexten strukturerar informationsflödet vilket gör att individer nås av information som kan ha olika innehåll och olika intensitet beroende på vilket sammanhang som individen befinner sig i. Andra personers reaktioner på samma information i kombination med individens egen bakgrund är sedan avgörande för om, och i så fall hur individen reagerar på informationen: "(...) contextual effects are caused by variations in the pattern of information-flow created by the social and political contexts surrounding individuals and conditioned by the reactions people have to these variations in information" (Books & Prysby 1991, 50). Författarna utesluter inte att det finns andra relevanta mekanismer men ser ändå social interaktion som den viktigaste. Oavsett om det handlar om kompositionella eller icke-kompositionella faktorer så leder dessa till en bias i informationsflödet. Den befolkningsmässiga sammansättningen i ett område strukturerar den information som når individen och en hög koncentration av en viss grupp av individer påverkar innehållet i denna (Books & Prysby 1991). Anta t.ex. andelen arbetslösa i ett specifikt bostadsområde är hög. Sannolikheten att möta denna grupp är högre om man är bosatt på en sådan plats än om man bor i ett område där arbetslösheten är låg. På andra platser kan tvärtom sannolikheten att träffa den här gruppen vara mycket liten. Den befolkningsmässiga kompositionen är således relevant inte bara för att den strukturerar informationsflödet utan också för att den begränsar de sociala relationerna (Andersson 2000, 122-124).

Nyckelbegreppet här är alltså *sannolikhet*, sannolikheten att träffa på och interagera med en viss typ av människor (Huckfeldt & Sprague 1993, 290; Huckfeldt & Sprague 1995, 12; Friedrichs 1998a, 88; Strömblad 2003, 26). Interaktionen kan vara informell och bestå av spontana möten med vänner och grannar eller av mer formell, strukturerad karaktär i form av olika typer av organisationer såsom religiösa församlingar, fackföreningar, bostadsrättsföreningar eller liknande (Books & Prysby 1991). Den information som individen erhåller genom social interaktion kan vara av två slag: "(...) the more that individuals interact with others in the sociopolitical environment (i.e., join social groups or discuss politics with neighbors), the greater their exposure to social norms of political behavior as well as their knowledge of specific details about participation opportunities" (Leighley 1990, 460). Interaktionen kan således ge individen både information om vilka normer som kringgärdar deltagande och ge kunskap om vilka deltagandemöjligheter som erbjuds.

Kritiken mot social interaktion som den centrala mekanismen är tämligen uppenbar. Bara för att grannar råkar bo på samma plats innebär det inte att man interagerar med varandra (Baybeck & Huckfeldt 2002, 196; Galster 2003, 898; Eagles, Bélanger et al. 2004). I botten ligger ett antagande om att rumslig närhet främjar sociala kontakter men studier visar att sådana kontakter utgör en relativt liten del av människors totala kontaktnät (Friedrichs 2002, 84). Grannar kan bo flera år i samma trappuppgång utan att ha någon som helst kontakt med varandra

förutom en hälsningsfras och ett nickande i trappan vid de få tillfällen man stöter på varandra. Bilden av de goda grannarna som lutar sig över staketet på söndagsförmiddagarna, ivrigt diskuterandes politiska händelser känns, om inte orealistisk, så åtminstone idealiserad. Ansatsen har också kritiserats för att det finns en begränsning i hur många personer som individen kan interagera med i sin omgivning. Ju större ett område är, desto mer heterogen blir kompositionen av människor och desto svårare blir det att argumentera för att interaktion är den centrala mekanismen. Huckfeldt och Spragues kommentar till kritiken är att det kanske inte är interaktionen och den politiska diskussionen som är det centrala, utan snarare att individen exponeras för information om kontexten:

Consider neighborhood effects from the social cohesion perspective. Why should citizens be influenced by the politics of the neighborhood when we know that, in the modern world, neighbors are seldom friends but merely residents of the same social space? Certainly neighborhood effects are difficult to explain from a social cohesion perspective. But consider neighborhood effects from the vantage point of structural equivalence: Neighborhoods may be important because residents share common structural locations. If this is the case, it is not cohesion, discussion, and persuasion that are at issue, but rather information. When I see the yard signs and bumper stickers in my neighborhood, I am being informed regarding the political preferences that are appropriate for someone who is like me (Huckfeldt & Sprague 1995, 16).

Den centrala mekanismen är då inte längre interaktion utan personlig *observation* (Kenny 1992, 260; Burbank 1995, 169-170; MacAllister 2001). Baybeck och McClurg (2005) kunde i en amerikansk studie visa att medborgare förefaller välinformerade om såväl sina grannars socioekonomiska status som deras politiska preferenser, trots att de sällan interagerar med varandra. Detta talar för att personlig observation skulle kunna vara en viktig överföringsmekanism. Bara genom att vistas kort tid i ett område erhålls en bild av vilken typ av människor som är bosatta där. Beroende på om bebyggelsen domineras av miljonprogramsfasader eller om gatorna kantas av enfamiljsvillor med prydliga trädgårdar så skapar observatören sig en bild av platsen och dess invånare. Beroende på vilka människor som betraktaren ser på trottoaren på sin genomresa, många människor med invandrabakgrund, många äldre människor, många socialt utsatta människor osv. förmedlar det en bild av områdets karaktär. Det handlar med andra ord om individens perception av kontexten, hur individen uppfattar sin omgivning och sedan i förlängningen, sin egen roll i densamma.

En ytterligare källa som kan filtrera och formulera information om kontexten är lokala massmedia. Media kan vara den enda källan till information alternativt fungera som komplement till social interaktion och personlig observation. Ju större ett område är desto viktigare funktion torde lokala massmedia ha som informationskälla.

Den befolkningsmässiga kompositionen på en plats påverkar således individen genom att strukturera informationsflödet. Vilken påverkan som informationen har beror dock också på vem som tar emot den, dvs. på individuella karaktäristika samt på informationskällans karaktär (Books & Prysby 1988, 227). För det första kan individens reaktion bero på innehållet i informationen. För det andra har volymen betydelse, dvs. hur ofta och i vilken omfattning individen exponeras. Konsistens handlar om i vilken grad som informationen är entydig och trovärdighet om hur tillförlitlig densamma är. Generellt kan antas att ju oftare individen exponeras, ju entydigare informationen är och ju mer trovärdig som den enskilde uppfattar denna, desto starkare intryck tar individen av informationen (Books & Prysby 1991).

Länken mellan makro och mikro II – referensgrupper och respons

Det räcker dock inte med att informationen finns tillgänglig. Individen måste också hantera och förvalta den på något sätt. Som Burbank konstaterar så kan den befolkningsmässiga sammansättningen i sig själv inte åstadkomma kontextuella effekter: "Social composition alone does not produce a contextual effect, however. Whether individuals are affected by biased political information depends on whether they make use of that information" (Burbank 1997, 115). Kontextuella effekter är följaktligen inte deterministiska på så sätt att de påverkar alla individer på samma sätt. Hur hanterar då individen informationen och vad blir resultatet?

En vanlig ståndpunkt i kontextlitteraturen är att det handlar om en inlärningsprocess (Books & Prysby 1991, 67). Individer socialiseras in i normer, värderingar och beteenden av sin omgivning. Denna ansats appliceras ofta på barn och ungdomar och på uppväxtvillkorens betydelse för individutfall senare i livet. Uppväxtmiljön och de möjligheter och begränsningar som den erbjuder individen anses nämligen vara av särskild betydelse. Men socialisation är relevant även i ett bredare perspektiv. Individen försöker skaffa information om omgivningen men att göra detta är kostsamt. Ett rationellt sätt att erhålla denna, färdigpaketerad och trovärdig, är genom andra individer. Dessa kan fungera som "shortcuts" till politisk information, som upplevs som mer lättillgänglig än den som erbjuds t.ex. via media (Burbank 1997). Kontexten gör dock att tillgången på- och innehållet i informationen är skev. Det är förvisso sannolikt att individen selektivt väljer källor och i mesta möjliga mån umgås med likasinnade men kontexten styr möjligheterna till social interaktion och individen kan tvingas interagera även med personer som inte tillhör den kategorin. Individen kan endera bli belönad eller bestraffad för sin ståndpunkt. Detta ses som en repetitiv

inlärningsprocess där individen småningom lär sig förutsättningarna och agerar utifrån dessa (Huckfeldt 1986; Huckfeldt & Sprague 1995, 18 ff.).

Ett alternativ till socialisation som överföringsmekanism är jämförelser med andra i sin omgivning: Kontextuella effekter kan således vara ett resultat av en jämförelse mellan sin egen och andra grupper livssituation i omgivningen. Det centrala behöver inte vara den objektiva kontexten utan snarare individens *perception* av densamma, dvs. hur man uppfattar denna och sin egen roll:

(...) people frame their reactions to information from and about the context in terms of some evaluation of their social place. The comparisons of themselves with others in the context provides the basis for the contextual effect. The perception or awareness of the context is a necessary ingredient in this reaction, and in this sense what counts is the individual's perception of the composition of the context, not its true nature. But these individual perceptions will be strongly affected – even if not completely determined – by the actual composition of the context. The perception of the context is the intervening link between the objective context and individual attitudes and behaviour (Books & Prysby 1991, 72).

Vad blir då resultatet? Ett scenario är konformitet, dvs. att individen väljer att anpassa sitt eget beteende så att det hamnar i linje med omgivningens. Vi känner igen Millers argument om ”convergence through conversation” (Miller 1977). Vissa saker är dock svårare att förändra än andra. Det är svårt att förändra sin etniska tillhörighet eller klasstillhörighet för att bättre smälta in i den sociala omgivningen, men däremot är det enklare att förändra attityder och handlande. Detta bygger dock på att individen är motiverad att anpassa sig till omgivningen, vilket Putnam (1966, 641) omtalar som ”motivated conformity”. Motivation kräver i sin tur att individen kan identifiera sig med och känner tillhörighet till en plats. Ju starkare känsla av tillhörighet personen känner desto starkare incitament har följaktligen hon eller han för att anpassa sig till sin omgivning. Omvänt torde då gälla att den som saknar incitament och/eller som inte känner tillhörighet inte heller har någon egentlig anledning att anpassa sig.

Konformitetstanken bygger på att det finns en eller flera referensgrupper²² som kan fungera som normskapare. Dessa är:

(...) grupper som man inte nödvändigtvis är medlem av men ändå förhåller sig till på ett eller annat sätt. En referensgrupps representanter ger individen underlag för jämförelser. (...) Individen registrerar hur referensgruppens medlemmar agerar och

---

²² Books och Prysby (1988) menar dock att individer också kan påverkas av kontexten utan att det involverar en jämförelse med referensgrupper: ”The context may influence individuals without their having any notions of reference groups. Individuals may be affected simply by receiving information that is more favourable to certain orientations or more supportive of certain behavior” (Books & Prysby 1988, 227).

justerar sitt eget förhållningssätt med hjälp av denna referensram. Man försöker efterlikna medlemmarna i de grupper man identifierar sig med. Samtidigt söker man ta avstånd från de grupper vars medlemmar man inte vill bli förknippad med (Strömblad 2003, 28).

För att referensgruppen ska kunna utöva inflytande på de egna medlemmarna och andra, så måste gruppen vara dominerande, endera i antal, eller på annat sätt (Books & Prysby 1988, 225). Benägenheten att anpassa sitt politiska beteende till omgivningen antas vara en funktion av referensgruppens storlek.²³ Sambandet beskrivs som linjärt, dvs. att individens benägenhet att assimileras ökar respektive minskar i förhållande till referensgruppens storlek, men tröskeleffekter kan också förekomma. Det innebär att individer inte påverkas förrän referensgruppen når en viss kritisk storlek (i antal eller på annat sätt) sk. ”tipping points” (Huckfeldt 1980).²⁴ Resonemanget kräver att kontexten är någorlunda homogen så att den dominerande normen kan uppfattas (Books & Prysby 1991, 72-74). Ansatsen har kommit att kritiserats just på den punkten. Huckfeldt m.fl. konstaterar att ”(...) disagreement and heterogeneous preferences are the rule rather than the exception within the microenvironments surrounding individual citizens” (Huckfeldt, Johnson et al. 2002, 3). Detta gör onekligen hypotesen teoretiskt tilltalande men empiriskt tveksam. De få studier²⁵ som har testat antagandet empiriskt har också funnit lite som stöder detta (Books & Prysby 1991, 74).

Men resultatet av en jämförelse skulle också kunna tänkas bli den motsatta, dvs. att individen istället för att anpassa sig tar avstånd från det som uppfattas som den dominerande normen (Brännström 2006). Om individen upplever sig som sämre lottad än referensgruppen-/erna så kan detta skapa avståndstagande och alienation vilket kan resultera i ett avvikande beteende. Det kan inträffa när individer jämför sin egen socioekonomiska status med en referensgrupps, och kallas då relativ deprivation (Books & Prysby 1991, 74-76).

---

²³ Referensgruppen behöver inte finnas inom samma område, t.ex. inom samma grannskap utan kan också finnas utanför området (Friedrichs & Blasius 2003, 809).

²⁴ Två exempel från en annan disciplin får tjäna som exempel på hur tröskeleffekter, eller sk. tipping points verkar. Friedrichs (2002) fann i en studie av normskapande i fattiga områden i Köln, Tyskland att personer som a) hade begränsade sociala nätverk och som b) spenderade mer än 90 procent av sin tid i bostadsområdet, internaliserade normer och beteenden som av det omgivande samhället betraktas som avvikande. I en annan studie fann Musterd m.fl. (2003) att effekten att vara bosatt i ett fattigt område inte var störst för den grupp individer som själva var mest ekonomiskt utsatta utan för den grupp som var näst mest ekonomiskt utsatt.

²⁵ Konformitetsargumentet framförs oftast i samband med röstningsbeteende (val av parti) och kan vara svårt att överföra på andra typer av individutfall. Resonemanget känns intuitivt rimligt då det handlar om vilket parti man röstar på. Den som bor på en plats där de borgerliga har starka väljar-sympatier skyltar sannolikt ogärna med sin avvikande uppfattning och omvänt. Det är dock svårare att applicera resonemanget på politiskt deltagande.

Ett annat tänkbart utfall är det som Books och Prysby benämner som gruppkonflikt. Detta kan inträffa när individer som tillhör en grupp på något sätt upplever sig hotade av närvaron och/eller storleken på en annan grupp i ett område, vilken man uppfattar som ”de andra”. Detta skapar negativa effekter. En av de allra tidigaste studierna byggde också på denna tanke, nämligen Keys (1949) *The American South*. Key studerade huruvida andelen svarta i befolkningen hade någon betydelse för politiskt deltagande i olika områden och fann att vita var mer benägna att delta där andelen svarta invånare var hög, jämfört med i områden där samma grupp utgjorde en liten andel.

3.4 Områdeseffekter och politiskt deltagande

Hittills har diskussionen rört sig på ett mer allmänt, metateoretiskt plan men frågan som ska behandlas nu är på vilket sätt som socioekonomisk komposition på områdesnivå kan tänkas påverka individers möjlighet och benägenhet att delta politiskt. Det har blivit dags att länka samman den kausala kedjan i figur 3.1 och se hur plats, teoretiskt sett, kan påverka politiskt deltagande.

I inledningskapitlet introducerade jag de svenska statsvetenskapliga kontextstudierna som gjorts, Tingstens (1963) banbrytande studie samt de två nutida – Johansson (2000) och Strömblad (2003). Antalet internationella kontextanalyser av politiskt deltagande är också tämligen läträknade. Däremot är kontextuella analyser av väljarbeteende ett mycket omfattande forskningsfält (se t.ex Jones, Johnston et al. 1992; McAllister & Studlar 1992; Carsey 1995; Kohfeld 1995; Pattie & Johnston 1995; Burbank 1997; Johnston & Pattie 1998; Pattie & Johnston 1999; Johnston, Dorling et al. 2000; Johnston, Pattie et al. 2000; Johnston 2001; MacAllister 2001; Pattie 2001; Andersen & Heath 2002; Heath, Yang et al. 2002; Johnson, Shively et al. 2002; MacAllister 2002; Gimpel, Dyck et al. 2004; Johnston, Jones et al. 2004; Gelman, Shor et al. 2005; Johnston 2005a; Johnston 2005b; Johnston, Propper et al. 2005). När det gäller kontextuella analyser av politiskt deltagande är Huckfeldts (1979; 1986) studie av individuella respektive kollektiva deltagandeformer en av de mest citerade. Han fann att individer med hög SES blir politiskt stimulerade av att vara bosatta i områden där de är omgivna av likasinnade, medan individer med låg SES bosatta i samma typ av områden tvärtom blir passiviserade. Huckfeldt tolkar detta i termer av konformism, dvs. att individer hyser en vilja att anpassa sig till omgivningen för att inte vara avvikande. De individer som tillhör en minoritetsgrupp riskerar att

utsätts för ett negativt korstryck (cross-pressure)²⁶ som uppstår när individen inte delar referensgruppens karaktäristika eller avviker från den dominerande gruppnormen²⁷: "Occupying a minority status within a social context can exclude minority individuals from positions of real or symbolic influence, discourage group consciousness, and result in feelings of political inferiority among minority group members" (1979, 581). Individen har två val, att anpassa sig (assimilation) eller fortsätta vara avvikande (konflikt):

Assimilation (...) refers to the adoption of political viewpoints and practices through a process of social transmission. Assimilation is consensual, favorable response to a social context that can be empirically identified as an instance in which the individual probability of engaging in a behavior sympathetic toward a group, or predominant within a group, *increases* as a function of that group's concentration, or density, within the population. The definition of conflict (...) points to the adoption of political viewpoints and practices as the result of adverse social reactions and encounters. Conflict, in this sense, is a dissonant reaction to context that can be identified empirically as an instance in which the individual probability of engaging in a behavior sympathetic toward a group, or predominant within a group, *decreases* as a function of that group's density in the population (Huckfeldt 1986, 17-18).

---

²⁶ Kontextuella studier av väljarbeteende utgår vanligtvis från hypoteser om cross-pressure, dvs. vad som händer när individen tillhör väljarminoriteten i ett område. Ett exempel på en sådan studie är Gimpel (2004) med fleras studie av valdeltagande i amerikanska presidentvalet. Upplägget påminner om Tingstens. Författarna fann att individers sannolikhet att rösta varierade beroende på omgivningens partipolitiska preferenser. Individer som tillhörde en partipolitisk minoritet eller kraftig majoritet i sitt område var mindre benägna att rösta jämfört med sina gelikar i andra områden. Effekten var starkast för republikaner bosatta i demokratiska fästen. Även efter kontroll för individvariabler var republikaner bosatta på demokratiskt dominerade platser, mindre benägna att rösta jämfört med republikaner bosatta på andra typer av platser. Den befolkningsmässiga sammansättning och partiets varierade lokala aktiviteter på olika orter leder till att den information som når individen är skevt fördelad. Att tillhöra en politisk minoritet påverkar således individen negativt enligt författarna. Individer som objektivt sett är resursstarka kan på så sätt ha en lägre sannolikhet för att delta än förväntat, och objektivt resurssvaga personer skulle på så sätt kunna delta i högre utsträckning än förväntat, beroende på sammanhang. För dem som tillhör en politisk minoritet kan politiskt deltagande också vara en potentiellt konfliktfylld handling. Vidare menar de att de som är partipolitiskt avvikande och som därmed inte har samma uppfattning som sina grannar ifråga om olika policies, sannolikt upplever sig ha mindre möjligheter att påverka (efficacy) jämfört med likartade individer som är bosatta bland likasinnade vilket i sin tur påverkar benägenheten att delta.

²⁷ Argumentet återkommer hos Oliver som menar att kontextuella influenser handlar om homogenitet kontra heterogenitet. Huruvida en plats är homogen eller heterogen med avseende på invånarnas sociala och etniska bakgrund påverkar de sociala banden mellan människor i området, vilken typ av politiska frågor som kommer upp på dagordningen och människornas känsla av tillhörighet. En heterogen kontext skapar grogrund för konflikter medan en homogen kontext troligtvis innebär att de sociala banden är starka och att invånarna känner tillhörighet till platsen. Konfliktnivån, huruvida människor känner tillhörighet och huruvida man interagerar och litar på varandra antas i sin tur ha betydelse för individens resurser, engagemang och möjligheter till mobilisering (Oliver 2001, 24-25).

Giles och Dantico (1982) replikerade Huckfeldts studie och kunde visa att individer med hög SES blir politiskt stimulerade av att bo i socioekonomiskt välmående grannskap, men kunde emellertid inte bekräfta att samma typ av områden har en negativ effekt på individer med låg SES. I en annan undersökning fann Krassa (1988) att utbildning på områdesnivå har en oberoende effekt (ju högre utbildningsnivå i området desto högre sannolikhet att rösta) på individens benägenhet att rösta oavsett dennes egen utbildningsbakgrund, och att effekten är större bland dem som diskuterar politik med sina grannar. Till skillnad från dessa nämnda studier som intresserade sig för högstatuskontexter, valde Cohen och Dawson (1993) att studera politiskt deltagande bland afroamerikaner i fattiga grannskap och fann då att individer bosatta i de allra fattigaste områdena deltar i lägre utsträckning oavsett individens egen SES.

Ovanstående resonemang om en anpassning till kontexten implicerar att det både kan vara en fråga om en medveten process från individens sida, men också att det kan vara en omedveten socialisationsprocess i vilken individen anpassar sig efter det sociala mönstret. På vissa platser kan man tänka att deltagande betraktas som en skyldighet medan icke-deltagande på andra platser är det normala. Clarke m.fl. konstaterar att det intressanta är huruvida människor i individens omgivning betraktar deltagande som en viktig handling eller inte:

The argument is that social norms are important parts of the socio-political context in which people make choices about whether to vote, to participate in other ways, or to do nothing. Norms may be internalized or externalised by the individual, and they must be credible to have an effect. This effect results from communication of which behaviours are appropriate, expected, and rewarded by others, and which behaviours are not. What matters is that significant others in one's environment think that voting is - or is not - an important activity (Clarke, Sanders et al. 2004, 232).

Kopplingen till socioekonomisk komposition är tämligen enkel att göra. Oliver slår fast att: "(...) homogeneity of affluent places may turn civic participation into a social norm" (Oliver 2001, 74). På motsvarande sätt resonerar Huckfeldt att "(...) the high status environment encourages participation through the informal transmission of group-based norms which turn participation into a social obligation". På en plats där majoriteten är resursstark och där deltagande betraktas som en "normal" handling, är deltagandenormen sannolikt stark. Tam Cho m.fl. konkluderar att: "That politically active neighborhoods produce, and reproduce, politically active citizens is a well-established finding" (2006a, 156). Deras studie är intressant även av en annan anledning. Den är nämligen den enda av de studier som refereras här, som undersöker kontextuella effekter på politiskt deltagande med hjälp av flernivåanalys. Den behandlar invandrargrupper politiska deltagande i områden med varierande etnisk sammansättning och

resultaten visar att individens odds att delta varierar beroende på om individen är omgiven av likasinnade eller inte.

Den befolkningsmässiga kompositionen på en plats antas således ha betydelse för de normer som kringgärdar deltagande. Cho m.fl. (2006a) använder begreppet politiskt kapital. Begreppet preciseras inte närmare men det ska förstås som politiskt intresse och politiska kunskaper och någonting som är mer än bara summan av de enskilda individernas engagemang. Det politiska kapitalets omfattning varierar enligt författarna mellan olika platser:

The socialization and learning processes at specific locations produce particular *political attitudes* [förf. kursivering], including decisions about whether to vote. From this viewpoint the political geography of participation, is not simply epiphenomenal, merely the aggregation of individual propensities to vote or abstain, but expressive of the varying microsociological contexts of places (Cho, Gimpel et al. 2006a, 166).

Johnston och Pattie använder begreppet lokal kultur²⁸ vilket de likställer med formella och informella strukturer och institutioner. De menar att attityder och handlande är inlärd i en specifik rumslig kontext. I dessa rumsliga kontexter uppstår lokala kulturer som spelar en avgörande roll för individernas politiska socialisering. Denna socialisationsprocess kan se olika ut på olika platser, delvis eftersom politiska organisationer och institutioners styrka varierar mellan dessa. Som exempel menar de att en lärare som är uppväxt och bosatt i en by i ett kol-distrikt förmodligen socialiserats in i en annan uppfattning om sin socioekonomiska status jämfört med en motsvarande person som lever och arbetar i en medelklassförort utanför en storstad (1998, 311, 326). Den lokala kulturen påverkar med andra ord hur individer uppfattar sin egen roll i kontexten. Två personer som objektivt sett har likartad bakgrund, tillskrivs olika roller och uppfattar sig själv olika beroende på sin omgivning och kan följaktligen komma att agera på olika sätt. I enlighet med detta innebär det olika saker att vara resursstark/resurssvag på olika platser.

Det kontextuella ramverket och sociopolitiska resurser

Varför är resursstyrka på områdesnivå överhuvudtaget intressant som kontextuell faktor när det handlar om individers benägenhet att delta politiskt? Jo därför att det, som jag argumenterade för i inledningskapitlet, antas föreligga negativa segregationsspiraler som leder till såväl ekonomisk som politisk fattigdom.

---

²⁸ Det kan jämföras med Friedrichs och Blasius (2003, 809) som liknar det vid "(...) a norm or 'climate'".

Socioekonomisk komposition på områdesnivå antas således påverka de resurser som är avgörande för individers politiska deltagande. Jag ska nu uppehålla mig vid den vänstra delen av den kausala kedjan i figur 3.1 och visa hur områdes-SES indirekt kan tänkas påverka individers politiska deltagande via resurser.

Oliver konstaterar att:

(...) if social contexts are shaping individual civic behavior, they must be doing so indirectly by influencing the *determinants* of participation. Put differently, a place's racial composition does not make the act of voting any different, but it does change the *other* factors that influence whether one is likely to vote (2001, 23-24).

De andra faktorer som Oliver syftar på är de resurser (materiella, humana och sociala) som predicerar individers deltagande, dvs. de variabler som vi känner igen från CV-modellen. Själva röstningshandlingen är inte fundamentalt annorlunda i Biskopsgården jämfört med i Askim eller i Storuman jämfört med i Sigtuna, men däremot skulle det kunna betyda olika saker att vara resursstark respektive resurssvag på dessa olika platser, vilket i förlängningen kan tänkas ha betydelse för sannolikheten att rösta.

En av de resurser som utpekats i CV-modellen är sociala sådana, dvs. tillgång till rekryterande nätverk. Beroende på vilka grupper av människor som är bosatta på en plats, varierar sannolikheten för att vara bosatt bland personer som är politiskt aktiva på något sätt. Detta kan dels påverka individens möjligheter att bli uppmanad till att delta och att bli rekryterad till någon form av politiskt aktivitet. Verba m.fl. har visat att grannar spelar en viktig roll i att mobilisera till politiskt deltagande. Den befolkningsmässiga sammansättningen påverkar också sannolikheten att vara omgiven av "positiva förebilder" som kan bära upp deltagandenormen. Eftersom det positiva sambandet mellan resursstyrka och politiskt deltagande är entydigt, kan vi anta att sannolikheten att få frågan/uppmaningen att delta är högre i områden där många är resursstarka jämfört med platser där många är resurssvaga. I en studie fann Krassa att resurssvaga personer gynnas av att vara bosatta i resursstarka områden. Detta förklarar Krassa med att det i en kontext med många resursstarka också finns många politiskt intresserade vilket manifesteras i politiska diskussioner. Detta har i sin tur en positiv spillover även på dem som, sett till deras bakgrund, har låg sannolikhet att delta (Krassa 1988).

Men om vi får tro Oliver och andra, är det inte bara de sociala resurserna i CVM som är öppna för påverkan från omgivningen:

Although not explored in the original formulation of the model, each factor varies with a person's social environment. Psychological engagement in community life is clearly determined by context: When people feel they have more in common with neighbors or have a greater sense of efficacy, interest in local affairs is greater. Political mobilization varies with patterns of social interaction: When people are more familiar with one another, they are more likely to talk about politics and recruit others for action, Context even shapes the influence of individual resources: When participation is more difficult, the relevance of individual knowledge and skills grows (Oliver 2000, 362).

Även de materiella resurserna kan tänkas vara ett resultat av var individen är född, uppvuxen och bosatt. Detta är dock inte något som jag ska fördjupa mig i eftersom det är en annan frågeställning. Däremot ska jag uppehålla mig vid hur omgivningen kan tänkas påverka den andra komponenten i CVM, individens engagemang, som är en mycket viktig faktor för att förstå politiskt deltagande.

En forskare som haft stor betydelse för utvecklandet av den tänkta orsakskedjan är sociologen W.J. Wilson. I *The Truly Disadvantaged*²⁹ (1987) studerade Wilson orsakerna till och effekterna av koncentrerad fattigdom i företrädesvis svarta, amerikanska innerstadsområden, sk. koncentrationseffekter. Syfte var att förklara hur handlingar och beteenden som av det omgivande samhället uppfattas som avvikande, kan normaliseras i denna typ av områden. Det individuutfall som Wilson studerar handlar inte om politiska attityder eller handlingar utan om socioekonomiska sådana, men är likväl intressanta i sammanhanget. Koncentrerad fattigdom såsom Wilson beskriver den är intressant för att det skapar social isolering vilket i sin tur har återverkningar på socialisationsprocesserna på dessa platser. På platser som domineras av resurssvaga personer etableras i kölvattnet

---

²⁹ The Truly Disadvantaged är också intressant för att den ledde till att, som Massey uttrycker det: "(...) the field embarked on a mad search for "neighborhood effects" (Massey 1998). Inom sociologin har Wilsons studie haft stort genomslag och över tid fått många efterföljare (se t.ex. Brooks-Gunn, Duncan et al. 1997b; Brooks-Gunn, Duncan et al. 1997a).

av den sociala isolering som Wilson beskriver, en slags fattigdomskulturer³⁰ (jfr. med Sampson & Morenoff 1997, 2; Musterd, Ostendorf et al. 2003) som präglas av individuell och kollektiv låg självtilltro. Den förklaringsvariabel som Wilson identifierar som den enskilt viktigaste på såväl individ- som grannskapsnivå, är arbetslöshet. Arbete representerar mer än bara ett sätt att försörja sig. Det strukturerar hela vår tillvaro, rumsligt såväl som tidsmässigt, ger tillgång till sociala trygghetssystem, ger den enskilde värdefulla kontakter osv. Eftersom kontexten antas begränsa det sociala umgänget blir resultatet av att växa upp i och/eller vara bosatt på en plats med hög arbetslöshet, att den naturliga referensramen sannolikt kommer att bestå av just arbetslösa. Om många i ens omgivning förlorat tron på politikens möjligheter på grund av egna negativa erfarenheter riskerar det att spridas även till dem som inte delar sådana erfarenheter. Detta sker eftersom människor socialiseras³¹ genom att observera och lära av andra i sin omgivning: "(...) individuals follow their inclinations as they have been developed by learning or influence from other members of the community" (Wilson 1991, 10).

---

³⁰ De scenarion som jag diskuterat hittills har varit med utgångspunkt från att medlemmarna i kontexten själva skapar bilden av densamma men man kan också tänka sig att det är personer utanför området som bidrar till dess historieskrivning. Även utomstående kan nämligen formulera starka uppfattningar om en plats och de som är bosatta där (Galster 2003, 899). Liksom en plats kan omges av förskönande beskrivningar så kan den också omtalas i negativa ordalag. "Sådana kategoriseringar kan avse hela typologier av relativt heterogena platser som "att komma från landet", "att bo i ett miljonprogramområde" eller i ett "invandrartätt bostadsområde", men självfallet också i ett enskilt omtalat bostadsområde (...)" (Andersson 2000, 122-124). De flesta av oss bär med oss föreställningar om specifika platser såsom Alby och Rosengård och det vi förknippar med dessa platser är sannolikt inte detsamma som med platser såsom Sigtuna och Vellinge. Att en plats av många betraktas som attraktiv att bo på och därför beskrivs som sådan, är väl knappast ett problem. Det omvända kan däremot vara ett problem om människor betraktas negativt på grund av sin uppväxt och/eller bostadsort och kanske till och med missgynnas därav. Om så är fallet talar vi om stigmatisering. Det kan t.ex. innebära att människors möjligheter att få arbete påverkas negativt om man är bosatt i ett utsatt område där många andra saknar arbete (Musterd, Ostendorf et al. 2003, 878). Brännström använder begreppet adreseffekt för att karaktärisera detta (Brännström 2006, 16-21). Andras uppfattningar av en plats kan tänkas påverka individens perceptioner av den omgivande möjlighetsstrukturen, dels när det handlar om ens möjligheter i livet generellt, men också om vad som är politiskt möjligt att åstadkomma. Att vara bosatt i ett område eller en kommun som av det omgivande samhället betraktas som ett problemområde eller som en problemkommun, skulle kunna tänkas utgöra grogrund för apati och svag politisk tilltro. Detta kanske inte är den viktigaste faktorn, men om det finns faktorer i omgivningen som redan påverkar individens politiska tilltro negativt så skulle det kunna vara en förstärkande faktor.

³¹ Wilson menar att detta handlar om en inlärningsprocess men i litteraturen hittar vi även andra uppfattningar. En sådan beskrivning av processen har lånat sitt namn från det medicinska fältet då man menar att processen handlar om "contagion" dvs. smittspridning. (Friedrichs & Blasius 2003, 808-809) Som rubriceringen antyder så avser detta sådant beteende som av majoritetssamhället betraktas som avvikande och icke-önskvärt såsom droganvändning, brottslighet, tonårsgraviditeter osv. (Brännström 2006, 16-21) "(...) social problems are believed to be contagious, spread through peer influence" (Galster 2003, 901). Om sådana handlingar blir regel istället för undantag, luckras normerna som omgärdar detta småningom upp, för att i slutändan normaliseras.

Problemet med social isolering är att det enligt Wilson påverkar människors självtilltro negativt³²:

People may seriously doubt that they can do or accomplish what is expected, or they may feel confident of their abilities but nonetheless give up trying because they believe that their efforts will ultimately be futile due to an environment that is unresponsive, discriminatory or punitive. (...) Weak labor-force attachment, I would hypothesize, will tend to lower one's perceived self efficacy (Wilson 1991, 11).

När sociologer som Wilson och andra intresserar sig för områdeseffekter handlar huvudfrågan vanligtvis om huruvida fattiga områden också gör sina invånare fattiga.³³ Man tänker sig att kontexten utgör en "geography of opportunity" (Musterd, Ostendorf et al. 2003, 880) eller "opportunity structures" (Friedrichs 1998b, 170; Briggs 2003) dvs. en möjlighetsstruktur som är mer gynnsam för den enskilde om det finns "goda" förebilder närvarande som kan upprätthålla majoritetsnormen och därmed motverka alienationsprocesser. Social isolering gör att man inte exponeras för intryck "utifrån" vilket skapar en uppsättning attityder, eller som Musterd och Ostendorf kallar det, en *atmosfär* som fungerar som måttstock för människors beteende: "(...) social pressure may create an atmosphere in which higher education is not aimed at, or voting is not engaged in" (Musterd & Ostendorf 1998). Forskning visar att resursstyrka påverkar möjligheterna till geografisk mobilitet, vilket innebär att resurssvaga personer i hög utsträckning är hänvisade till sin geografiska närhet när det gäller att etablera sociala nätverk (Friedrichs 1998a; Andersson 2000, 119; Friedrichs 2002; Friedrichs & Blasius 2003). Att förflytta sig, t.ex. att arbetspendla är tidsmässigt och ekonomiskt kostsamt vilket försvårar för t.ex. låginkomsttagare att göra det. Det finns således skäl att anta att relativt sett resurssvaga personer påverkas mer av sin boendemässiga omgivning eftersom deras vardagsliv generellt sett är mer koncentrerat till lokalsamhället, i betydelsen bostadsområdet eller kommunen. I en studie av individers interaktionsmönster undersöktes vilka grupper som diskuterar politik med varandra. Forskarna fann att resurssvaga individer har mer geografiskt begränsade diskussionsnätverk än resursstarka individer. Författarna menar att geografiska avstånd kan ses som en kostnad för den enskilde, och att

---

³² Begreppet som Wilson använder är "self-efficacy" och definieras som "(...) self-beliefs in one's ability to take the steps or courses of action necessary to achieve the goals required in a given situation" (Wilson 1991, 11).

³³ Ofta är det utfall som studeras på individnivå sk. problembeteenden vilket förklaras av att man tänker sig att social isolering antas generera en normförskjutning så att beteenden som av det omgivande samhället betraktas som avvikande och/eller icke-önskvärda, småningom normaliseras (Brännström 2006, 16-21).

män, yngre personer, högutbildade och höginkomsttagare tenderar att ha nätverk som spänner över större geografiska områden (Eagles, Bélanger et al. 2004, 216). Detta betyder att socioekonomiskt resurssvaga i högre utsträckning än resursstarka, måste förlita sig på diskussionspartners i närområdet. Om de positiva exemplen som kan uppmana till deltagande är få, kan det ha en negativ effekt på individens benägenhet att delta.

Huvuddragen i Wilsons tankegång sammanfattas på ett förtjänstfullt sätt av Cohen och Dawson (1993):

(...) A consequence of these neighborhoods, Wilson argues, is social isolation, where residents of these communities become disconnected from the community or group structures and networks that facilitate their economic and social participation. Thus, one would expect alienation and isolation to become dominant characteristics (...) (Cohen & Dawson 1993, 287).

Ett rimligt antagande är således att områdesfattigdom påverkar tilltron till den egna förmågan att åstadkomma saker och ting, negativt. I detta torde också tilltron till de egna möjligheterna att påverka politiken (och tilltron till att politiken också låter sig påverkas) kunna inkluderas. Vi känner igen politisk tilltro som *efficacy*. I en studie av kontextuella effekter på medborgares politiska deltagande i fattiga, amerikanska innerstadsområden, bygger Alex-Assensoh vidare på tanken att den sociala omgivningen påverkar politiskt deltagande genom de sociopolitiska resurser³⁴ som identifieras i CV-modellen:

Not only are the forgoing attitudes [partisan attachment, interest in politics, efficacy, opinions about the effectiveness of civil obedience] important for political participation, but they are also believed to be affected by the social context of concentrated poverty neighborhoods. (...) feelings of relative deprivation are likely to engender feelings of political abandonment and isolation which translate into low levels of political interest and efficacy, high levels of independence from political party affiliation as well as the approval of civil obedience activities in lieu of traditional political activities (Alex-Assensoh 1998, 87).

---

³⁴ Alex-Assensoh definierar det som "(...) skills, associations and psychological attachments that facilitate and catalyze political participation" (1998, 23) och använder fyra variabler som mått på detta: organisationsmedlemskap, politiskt intresse, kyrklig aktivitet samt rekrytering till politisk aktivitet. Förutom partiidentifikation, politiskt intresse och politisk tilltro introducerar Alex-Assensoh också en fjärde variabel som inte identifieras i CV-modellen. Denna fjärde variabel är huruvida individer hyser tilltro till civil olydnad som ett effektivt sätt att påverka politiskt. Individer som känner hög tilltro till denna deltagandeform känner enligt Alex-Assensoh troligtvis låg tilltro till mer traditionella deltagandeformer såsom att rösta eller kontakta politiker.

Alex-Assensohs resultat bekräftar att geografiskt koncentrerad fattigdom leder till social isolering³⁵ i den betydelsen att det är ont om positiva förebilder som har väletablerade kopplingar till samhällets sociala, ekonomiska och politiska institutioner.³⁶ Även om resultaten pekar åt olika håll anser sig Alex-Assensoh få stöd för att koncentrerad fattigdom i allt väsentligt begränsar tillgången till sociopolitiska resurser vilket har en indirekt effekt på politiskt deltagande, men framförallt får hon också stöd för att det finns ett direkt, negativt samband mellan områdesfattigdom och politiskt deltagande.³⁷

Inspirerade av Wilson genomförde Cohen och Dawson (1993) en undersökning där de studerade betydelsen av att vara bosatt i fattigdomspräglade grannskap på individers politiska tilltro. Tilltro mättes som hur effektiva individer ansåg att olika typer av politiska aktiviteter³⁸ är, för att påverka politiskt. Författarna förväntade sig finna att tilltron till denna typ av aktiviteter skulle korrelera negativt med områdesfattigdom. Till sin förvåning upptäckte Cohen och Dawson att invånarna i de fattigaste områdena tvärtom hyste störst tilltro till dessa deltagandeformer. Författarna menar att detta sannolikt beror på att respondenterna i dessa områden saknar erfarenhet av sådana aktiviteter.³⁹ Tilltro mättes även som "community efficacy" som behandlar möjligheterna till kollektiv problemlösning. Cohen och Dawson fann att ju fattigare område desto mer pessimistiska blev respondenterna när det gällde möjligheterna att lösa gemensamma problem och att påverka utvecklingen i sina bostadsområden. När det gäller politiskt deltagande upptäckte författarna ett negativt samband mellan områdesfattigdom och deltagande. Sambandet var inte linjärt men man observerade att invånarna i de fattigaste områdena deltog i signifikant lägre utsträckning än invånare i andra grannskap. Forskarna fick alltså delvis stöd för sin hypotes att

---

³⁵ Författaren definierar social isolering som "(...) lack of involvement with institutions and individuals who represent mainstream society" (Alex-Assensoh 1998, 27).

³⁶ Resonemanget känns igen från Social rapport 2006 där författarna till denna påpekar att frånvaron av positiva förebilder riskerar reproducera problem såsom långtidsarbetslöshet, kriminalitet osv. Anledningen är just att det successivt sker en normförskjutning. I det omgivande samhället torde långtidsarbetslöshet betraktas som någonting som man bör sträva efter att undvika, medan det i ett område där många är just långtidsarbetslösa, betraktas som det normala. Normförskjutningen är ett resultat av att individer inte utsätts för andra influenser.

³⁷ De statistiska tekniker som tillämpas tar dock inte hänsyn till hierarkin i datamaterialet vilket gör att resultaten kan ifrågasättas. Det är dock av underordnad betydelse här eftersom resonemanget används för att illustrera den teoretiska kedjan mellan kontext och individ.

³⁸ Kampanjarbeta för en politisk kandidat, delta i politiska möten, kontakta offentlig tjänsteman/inflytelserik person, skriva brev till beslutsfattare samt skänka pengar.

³⁹ En logisk föreställning är att efficacy, både i den bredare betydelsen känsla av kontroll över sitt eget liv och i den smalare bemärkelsen politisk tilltro, grundar sig på egna erfarenheter. Men som Rosenbaum m.fl. konstaterar så kan människor lära sig på andra sätt: "(...) people acquire this learning without taking any action" (Rosenbaum, Reynolds et al. 2002, 81), genom omgivningens reaktioner, andras erfarenheter osv.

koncentrerad fattigdom har en negativ inverkan på människors benägenhet att delta politiskt och att länken mellan dessa är individers politiska tilltro.

Geis och Ross (1998) studie av hur social oro på områdesnivå påverkar invånarnas känsla av maktlöshet, ("perceived powerlessness") är också relevant i sammanhanget. Maktlöshet definieras som en inlärd, subjektiv känsla av alienation vilken yttrar sig i att man tror att utfall bestäms av externa faktorer bortom egen kontroll.⁴⁰ Det är med andra ord efficacy-begreppets motsats. Geis och Ross menar att sociala problem som boende i fattiga områden exponeras för, har en negativ inverkan på människors upplevelse av sina möjligheter att kontrollera sina liv. När hög arbetslöshet, kriminalitet osv. blir vardagliga inslag finns en risk att man förlorar tron på sina egna och medborgarkollektivets möjligheter att påverka utvecklingen genom politiskt engagemang. Det är med andra ord fråga om någon slags känsla av allmän uppgivenhet som sprider sig. Författarna menar att sambandet mellan social oro på områdesnivå och upplevd maktlöshet kan vara antingen direkt eller indirekt via social isolering.⁴¹ Starka, informella sociala band mellan människor i ett område skulle kunna motverka känslan av upplevd maktlöshet. Men i fattiga områden saknas dessa sociala nätverk. Hypoteserna visade sig bli bekräftade. Författarna kunde påvisa ett samband mellan upplevd social oro på områdesnivå och känsla av maktlöshet. Man fann också att de medborgare som hade svaga sociala band med sina grannar rapporterade en starkare känsla av maktlöshet jämfört med dem som hade starka sociala band.

---

⁴⁰ Författarnas definition lyder som följer: "Perceived powerlessness is a major form of subjective alienation. It is a learned, generalized expectation that outcomes of situations are determined by forces external to oneself. The individual believes that he or she is powerless to achieve desired ends. At the other end of the continuum, perceived control is the belief that one can and does master, control, and shape one's own life. (...) perceived powerlessness forms the mental bridge between external conditions and emotional and behavioural responses" (Geis & Ross 1998, 233)

⁴¹ Författarna uttrycker sig som att riktningen i sambandet enkelt går att fastställa. I fattiga områden menar de, har den (positiva) sociala kontrollen havererat som en följd av sociala problem. Människor som bor i områden som präglas av kriminalitet och andra sociala problem vågar inte längre lita på sina grannar och begränsar därför sitt sociala umgänge. Men man skulle kunna sätta frågetecken för detta samband. Sociala problem skulle lika gärna kunna betraktas som ett resultat av att människor slutat känna tilltro till varandra. Om man inte känner sina grannar och inte känner någon lojalitet eller respekt för dem är det sannolikt lättare att exempelvis stjäla deras bilstereo jämfört med om man har en relation till sina grannar.

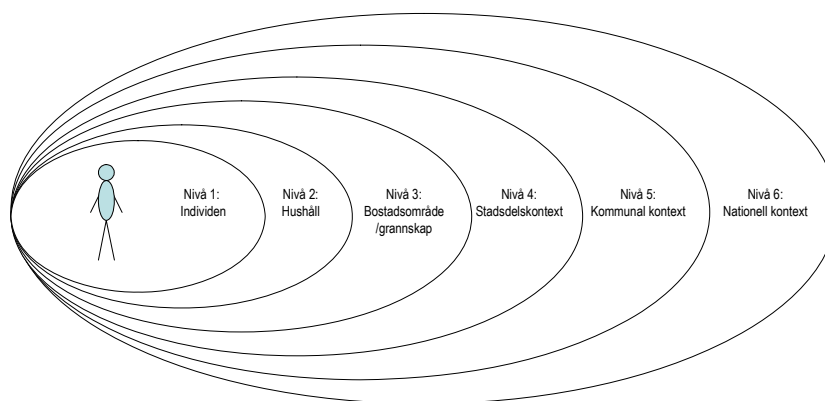
3.5 Den geografiska kontexten och dess olika nivåer

Place has to be one of the most multi-layered and multi-purpose words in our language. There are all sorts of words such as milieu, locality, location, locale, neighbourhood, region, territory and the like, which refer to the generic qualities of place. There are other terms such as city, village, town, megapolis and state, which designate particular kinds of places. There are still others, such as home, hearth, 'turf', community, nation and landscape, which have such strong connotations of place that it would be hard to talk about one without the other (Harvey 1993, 4).

Som jag redogjort för tidigare, ingår det i avhandlingens syfte att pröva två geografiska kontexters eventuella betydelse för politiskt deltagande - kommunen och stadsdelen (motsvarande). Detta är emellertid något som förtjänar att diskuteras och motiveras djupare.

Man kan tänka sig individens rumsliga kontexter som en lök i flera lager, se figur 3.5. De kontexter som visas är endast geografiska sådana som förhåller sig hierarkiskt till varandra. Närmast individen finns familjen eller hushållet. Att hushållet influerar individen finns det starka teoretiska och empiriska skäl att anta. Det centrala begreppet här är primärsocialisation, dvs. den påverkan som familjen utövar på individen i unga år. Nästa nivå är grannskapet⁴² eller det närmaste bostadsområdet. På större orter är det rimligt att aggregera grannskap till stadsdelar (eller motsvarande). Då dessa aggregeras har vi staden och/eller kommunen osv.

Figur 3.5 Kontextens geografiska nivåer

Källa: Bearbetad utifrån Andersson (2001, 29)

⁴² För en intressant diskussion om definitioner av grannskap se Meegan och Mitchell (2001).

I verkligheten är individens rumsliga kontexter inte lika välordnade och välavgränsade som i figuren. ”Det är snarare ett rumsligt pussel med olika bitar som gränsar oregelbundet till varandra” (Andersson 2001, 30). Administrativa gränser som ramar in olika områden behöver heller inte överensstämma med individens uppfattning om t.ex. vilket bostadsområde eller stadsdel som han/hon anser sig tillhöra. Någonstans handlar det också om vilken plats som individen identifierar sig med och känner sig hemma på. Det kan exempelvis hänga samman med hur lång tid man varit bosatt på en plats. Ju längre tid desto större tillhörighet känner sannolikt individen. Det kan också bero på vilken bild som omgivningen har av t.ex. ett bostadsområde. Om det har dåligt rykte kanske individen snarare tar avstånd från det än känner samhörighet och tillhörighet med andra boende i samma område.

Resonemanget med områdeseffekter som härrör från socioekonomisk komposition kan egentligen överföras till att gälla alla typer av områden. De flesta empiriska studier har dock intresserat sig för effekten av att vara bosatt i ”distressed or disadvantaged neighbourhoods” (Friedrichs & Blasius 2003, 807). Detta gäller inte minst den sociologiska forskningen på området som inte sällan behandlar effekter av att vara uppväxt, och bosatt i fattiga (amerikanska) grannskap (se t.ex. Brooks-Gunn, Duncan et al. 1997b; Vol. I & II). Detta hänger samman med att geografiskt koncentrerad fattigdom betraktas som ett problem (oavsett om det leder till ytterligare negativa kontextuella effekter på individen eller inte) eftersom det medför andra sociala svårigheter.

Men att forskningen har fokuserat på grannskapet⁴³ som den näraliggande kontexten torde också hänga samman med vilka överföringsmekanismer som identifieras i litteraturen - social interaktion och observation. Genom att observera sin omgivning och genom möten med andra i området antas individen få information om kontexten. En geografisk kontext får således inte vara större än att den tillåter interaktion. Ju större ett område blir desto svårare är det att faktiskt interagera med ett substantiellt antal personer, och ju fler människor som ingår i en lokal kontext desto större blir den befolkningsmässiga variationen. När befolkningen blir mer heterogen blir det också svårare att identifiera någon dominerande referensgrupp som kan fungera som normskapare. Books och Prysby (1991, 3) menar därför att lokala kontexter som ligger nära individen är de teoretiskt mest intressanta. Motivet som anförs är det som nämndes ovan, dvs. att det är svårare att klargöra överföringsmekanismerna ju längre bort från

---

⁴³ (...) The neighborhood environment is especially important (...). Missourians can avoid St. Louis, and Louisians can avoid the Central West End, but residents of the Central West End have a more difficult time avoiding each other. A neighborhood's residents walk its streets, share its facilities, depend upon it for security, and frequently encounter other neighborhood residents” (Huckfeldt 1986, 1).

individerna man kommer, dvs. desto större område som innefattas i den geografiska kontexten. Huckfeldt och Sprague är dock av en delvis annan uppfattning:

None of these environments, [geographically dependent and less geographically dependent environments] is necessarily more important than any other in influencing citizen behavior. In particular, it is a mistake to believe that more intimately defined environments are more important than environments that are larger and more impersonal (Huckfeldt & Sprague 1993, 299).

Detta representerar två, till synes, motsatta uppfattningar. Men frågan är hur olika deras utgångspunkter egentligen är eftersom Books och Prysby (1991, 3) förståelse av *lokal* innefattar alltifrån grannskapet till nationella regioner.

Av någon anledning är det lättare att föreställa sig områdeseffekter på grannskapsnivå än på kommunal nivå, kanske för att litteraturen vanligtvis beskriver det förstnämnda eller för att vi är vana vid att problemet då beskrivs i termer av segregation. Men den befolkningsmässiga kompositionen borde kunna påverka informationsflödet och strukturera möjligheterna till social interaktion och observation på likartat sätt i en kommun som i en stadsdel, eller ett bostadsområde. På likartat sätt som det i fattiga stadsdelar skulle kunna uppstå fattigdomskulturer där icke-deltagande är den stipulerade normen, skulle detta också kunna uppstå i kommuner där en hög andel av invånarna är resurssvaga. Beroende på vilka som är bosatta på en plats, oavsett om det är en stadsdel eller en kommun, kan man tänka sig att det skapas lokala kulturer som har bäring på normer kring politiskt deltagande.

Johnston m.fl. (2001) menar att det är nödvändigt att studera både små områden såsom grannskap och större områden såsom städer och kommuner, för att kunna få en bild av hur individens politiska uppfattningar formeras. De talar om detta i termer av kontextens skala:

(...) are there areas in which people share common experiences (unemployment etc.), and in which voting behaviour is structured, just a few streets close to their homes, or is it the fortunes of entire estates, even towns, that form the milieu in which their political preferences are nurtured?" Huckfeldts and Sprague's American analyses suggest both; that the structuring takes place in very local contexts (the streets and estates) and in wider political environments, such as towns. Hence the need to study spatial variations in voting at a range of scales, if the full nature of the neighbourhood effect is to be uncovered (Johnston 2001, 196).

I sin studie av väljarbeteende (partival) fann författarna att områdeeffekten var starkare i stora områden än i små,⁴⁴ vilket kan förefalla paradoxalt. Det kontra-intuitiva resultatet tolkades med hjälp av Huckfeldt och Spragues (1990, 24-27) värdefulla distinktion mellan miljö och kontext. En politisk miljö karaktäriseras av att den har geografiska gränser, en politisk funktion, politiska institutioner och/eller en politisk organisation. En kontext däremot utgörs av individens direkta närhet och definieras utifrån kompositionen av individer. Ett exempel på den förstnämnda är en kommun och på den senare ett bostadsområde. Miljön och kontexten förhåller sig hierarkiskt till varandra på så sätt att kontexten utgör en del av den större, politiska miljön. I figur 3.5 motsvarar de innersta cirklarna individens kontext medan de yttre ringarna utgör den större miljö i vilken kontexten inryms. Effekten på individen skulle kunna vara en interaktionseffekt mellan dessa två, dvs. att den ena förstärker den andra (Johnston 2001, 213-214). I enlighet med ett sådant resonemang betyder det således olika saker att vara bosatt i en fattig stadsdel i en kommun där majoriteten av invånarna tillhör en välmående medelklass jämfört med att vara bosatt i en fattig stadsdel i en kommun där majoriteten är lågutbildade, resurssvaga personer. Den centrala frågan blir därför i vilken utsträckning som den lokala kontexten är en avspiegling av den större politiska miljön? Detta är onekligen en intressant tanke som dock är för komplex för att hanteras i den här avhandlingen. I alla händelser visar dock Johnstons studie på nödvändigheten att pröva kontexter av varierande skala.

Ett annat viktigt argument till att inte enbart titta på den mest näraliggande kontexten är att människor i dagens samhälle är rörliga. I vardagen pendlar människor, ibland långa avstånd, till och från jobb och fritidsaktiviteter. Det kan därför inte antas att människors sociala interaktionsmönster begränsar sig till närområdet:

(...) modern life has created a world in which space, distance, and location are increasingly irrelevant to patterns of social interaction. The internet, the pager, and the cell phone – coupled with rapid forms of mass and personal transit – have freed individuals from the associational constraints of space and place, and thus patterns of social interaction are no longer constrained by residential propinquity. Urban residents are just as likely to associate with someone who lives across the region as they are to associate with someone who lives across the street (Baybeck & Huckfeldt 2002, 196).

Allt detta innebär att människor, i varierande grad, exponeras för information och intryck även från en miljö som är större än det område eller den stadsdel där

---

⁴⁴ Författarna opererade med kontexter i fem storlekar: n=500, n=1000, n=2500, n=5000 och n=10000 samt de större, administrativa, ”wards” och ”constituencies”.

man är bosatt. Till det kan man också tänka sig att lokala media bidrar till att förmedla en bild av andra platser.

Mot bakgrund av detta finns det goda skäl till att pröva andra rumsliga kontexter än den mest näraliggande. Förutsatt att *någon* nivå är relevant, är nog svaret på frågan om vilken som är den mest relevanta, att det finns flera tänkbara geografiska kontexter som skulle kunna påverka medborgares deltagande. I den här avhandlingen kommer, som tidigare framgått, två av dessa att prövas - kommun och stadsdel.

3.6 En sammanfogad modell

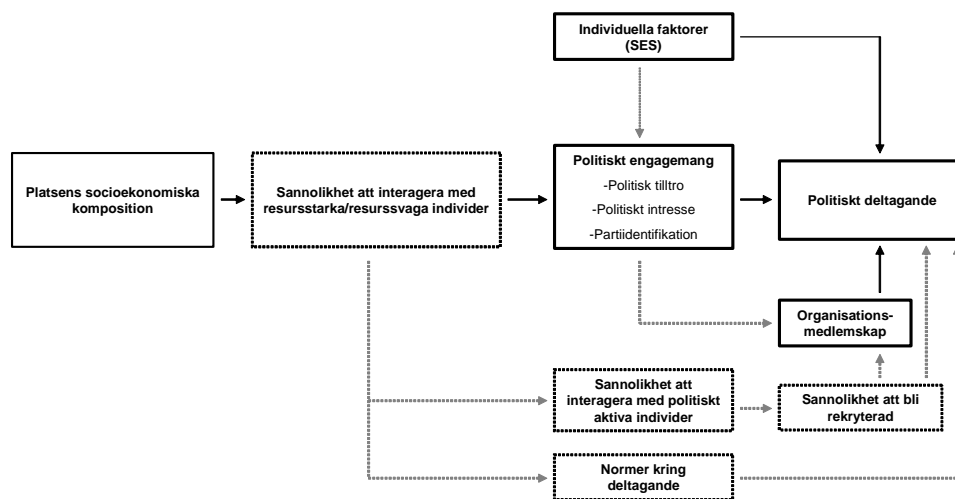
I det här kapitlet har jag diskuterat resursorienterade förklaringar på individers politiska deltagande. Jag har också redogjort för de metateoretiska utgångspunkterna för det kontextuella ramverket och jag har fört samman dessa två i en teoretisk tankekedja som visar hur platsens befolkningsmässiga (socioekonomiska) komposition strukturerar individers sociopolitiska resurser, vilka i sin tur är centrala för att förstå politiskt deltagande. Modellen i figur 3.6 ska ses som ett försök att sammanfatta huvuddragen i den tänkta kausala kedjan. Den är också i någon mån en analysmodell, även om alla dess delar inte prövas i avhandlingen. Den befolkningsmässiga kompositionen på en plats har två effekter, dels strukturerar den informationstillgången och dels strukturerar den möjligheterna till social interaktion med olika grupper av individer. Detta kan i sin tur påverka normer och uppfattningar kring deltagande, sannolikhet att interagera med politiskt aktiva individer, samt individens politiska engagemang.

Den socioekonomiska sammansättningen påverkar sannolikheten för att vara omgiven av politiskt aktiva personer. I ett område där många invånare är relativt sett resursstarka kan man tänka sig dels att deltagandenormen är starkare, men också att chansen för att bli uppmanad att delta eller rekryterad till någon politisk aktivitet är högre än i ett område där majoriteten är resurssvag. Även de som inte tillhör den resursstarka majoritetsgruppen skulle kunna tänkas gynnas av att vara omgiven av denna grupp. Även om den enskilde inte själv har kunskaper och/eller engagemang så befinner personen sig i en social miljö där människor i dennes omgivning skulle kunna bistå med sådana resurser. Sannolikheten att bli rekryterad/mobiliserad torde också vara större. Men effekten skulle också kunna bli den omvända, dvs. att en känsla av utanförskap infinner sig hos den som tillhör minoritetsgruppen, vilket istället leder till avståndstagande och i förlängningen icke-deltagande. Vi har också sett att omgivningen torde kunna påverka individers politiska engagemang negativt, att geografiskt koncentrerad fattigdom riskerar att leda till låg tilltro till både de egna och till medborgarkollektivets möjligheter att påverka politiken och dess innehåll, och att detta torde påverka benägenheten och möjligheterna att delta politiskt. Ett områdes socioekonomis-

ka komposition gör också att man som medborgare exponeras för olika politiska frågor och varierande grad av socioekonomiska problem. Resurssvaga personer har redan i utgångsläget låg benägenhet att delta politiskt och skulle kunna påverkas än mer negativt av att vara bosatt på en plats där många i omgivningen också är resurssvaga. Sannolikheten för att exponeras för sociala problem är större på sådana platser vilket gör att det finns en grogrund för missnöje och upplevt utanförskap. Dåligt underhållna allmännyttiga bostäder, frekvent exponering för sociala problem såsom arbetslöshet, brottslighet, skadegörelse etc. skulle kunna vara sådana faktorer som stärker känslan av att vara förfördelad. Incitamenten för att vilja delta politiskt borde egentligen vara starka på sådana platser men det sannolika är ändå enligt min uppfattning, att människor förlorar tron på politiken och dess möjligheter. Om det föreligger kontextuella effekter innebär det att individer som objektivt sett är resursstarka också borde bli passiviserade.

På samma sätt som kontexten skulle kunna tänkas påverka människors politiska tilltro (till sin egen förmåga, till det politiska systemet och till olika deltagandeformer) så är det också enligt min mening rimligt att anta att det också påverkar människors intresse för politik. Om man inte tror sig kunna påverka politiken på något sätt och om man inte tror att systemet är öppet för att låta sig påverkas, torde också intresset för politiska frågor bli ganska svalt.

Figur 3.6 En sammanfogad modell för områdeseffekter på politiskt deltagande.

Kommentar: De heldragna linjerna markerar samband som prövas empiriskt i avhandlingen medan de streckade linjerna inte prövas.

Figur 3.6 ska ses som en grov förenkling. I praktiken relaterar många av faktorerna i modellen till varandra men detta markeras inte eftersom dessa samband inte prövas i avhandlingen. Exempelvis skulle man kunna hävda att individuella faktorer påverkar individens normer kring deltagande och benägenheten att delta i olika typer av organisationer. Syftet är dock inte att pröva alla led utan att studera huruvida det finns områdeseffekter på politiskt deltagande, direkt och/eller indirekt via individers politiska engagemang. I kapitel ett formulerades avhandlingens syfte. Nedan preciseras detta i ett antal frågeställningar som jag avser att behandla i de empiriska analyserna:

1. Varierar politiskt deltagande (på individnivå) mellan olika platser?
2. Varierar politiskt deltagande (på individnivå) mellan olika platser även efter kontroll för individuella faktorer?
3. Föreligger det något samband mellan aggregerad SES och politiskt deltagande (på individnivå) även efter kontroll för individuella faktorer?
4. Varierar politiskt deltagande (på individnivå) mellan olika platser även efter kontroll för individuella faktorer och aggregerad SES?
5. Är det samma uppsättning variabler (på individnivå) som förklarar variation i politiskt deltagande (på individnivå) i alla former av deltagande (valdeltagande, kontakter, manifestationer, informella deltagandeformer)?

Man kan diskutera huruvida man bör formulera hypoteser i samhällsvetenskaplig forskning. Men jag vill hävda att de flesta forskare har förväntningar om vilka resultat som är rimliga och därför har jag valt att göra mina förväntningar explicita. Som jag argumenterat för tidigare, anser jag att det finns anledning att förhålla sig kritisk och prövande till föreställningen om kontextuella effekter i det svenska fallet. Därför formuleras noll och alternativhypotesen på följande sätt:

H₀: Kontexten, definierad som geografisk plats, påverkar inte individers sannolikhet att delta politiskt.

H₁: Kontexten, definierad som geografisk plats, påverkar individers sannolikhet att delta politiskt.

När det gäller förklaringar på individnivå och SES/CV-modellerna, formuleras en allmän hypotes:

H₀₁: Resursstarka individer har högre sannolikhet att delta politiskt än resurs-svaga individer.

Hypotesen är allmänt formulerad trots att det inte är en form av politiskt deltagande som studeras utan ett antal: valdeltagande, kontakter och manifestationer (samt informella deltagandeformer i kapitel fem). Vilka variabler som används som mått på resursstyrka kommer att preciseras senare.

Om nollhypotesen tvärtom kan förkastas, dvs. det finns stöd för förekomsten av områdeseffekter i det aktuella materialet så bekräftas alternativhypotesen H_1 . Figur 3.7 är en sammanfattning av de hypoteser som är möjliga att formulera utifrån kombinationer av individ och områdes SES. Kontexten definierad som geografiskt område, kan tänkas ha en stimulerande respektive passiviserande roll på oddsen att delta politiskt beroende på vem man är och vart man är bosatt.

Figur 3.7 Hypoteser, tänkbara utfall.

		Individ SES	
		Låg	Hög
Områdes SES	Låg	<p>H0: Ingen kontextuell effekt: resurssvaga individer i resurssvaga områden har <i>låg sannolikhet</i> att delta.</p> <p>H1: Kontextuell effekt: resurssvaga individer i resurssvaga områden har <i>låg sannolikhet</i> (dvs. lägre sannolikhet än likasinnade i resursstarka områden) att delta.</p> <p>H2: Kontextuell effekt: resurssvaga individer i resurssvaga områden har <i>hög sannolikhet</i> (dvs. högre sannolikhet än likasinnade i resursstarka områden, -relativ deprivation) att delta.</p>	<p>H0: Ingen kontextuell effekt: resursstarka individer i resurssvaga områden har <i>hög sannolikhet</i> att delta.</p> <p>H1: Kontextuell effekt: resursstarka individer i resurssvaga områden har <i>låg sannolikhet</i> (dvs. lägre sannolikhet än likasinnade i resursstarka områden) att delta.</p> <p>H2: Kontextuell effekt: resursstarka individer i resurssvaga områden har <i>hög sannolikhet</i> (dvs. högre sannolikhet än likasinnade i resursstarka områden, -relativ deprivation) att delta.</p>
	Hög	<p>H0: Ingen kontextuell effekt: resurssvaga individer i resursstarka områden har <i>låga sannolikhet</i> att delta.</p> <p>H1: Kontextuell effekt: resurssvaga individer i resursstarka områden har <i>hög sannolikhet</i> (dvs. högre sannolikhet än likasinnade i resurssvaga områden) att delta.</p> <p>H2: Kontextuell effekt: resurssvaga individer i resursstarka områden har <i>låg sannolikhet</i> (dvs. lägre sannolikhet än likasinnade i resurssvaga områden) att delta.</p>	<p>H0: Ingen kontextuell effekt: resursstarka individer i resursstarka områden deltar har <i>hög sannolikhet</i> att delta.</p> <p>H1: Kontextuell effekt: resursstarka individer i resursstarka områden har <i>hög sannolikhet</i> (dvs. högre sannolikhet än likasinnade i resurssvaga områden) att delta.</p> <p>H2: Kontextuell effekt: resursstarka individer i resursstarka områden har <i>låg sannolikhet</i> (dvs. lägre sannolikhet än likasinnade i resurssvaga områden) att delta.</p>

Låg områdes-SES/låg individ-SES: Negativa fattigdomsspiraler antas ge upphov till en svag deltagandenorm, lågt politiskt engagemang och låg sannolikhet att bli rekryterad/uppmanad att delta vilket antas leda till att både resurssvaga och resursstarka individer har låg sannolikhet att delta politiskt (H_1). Men man kan också tänka sig det omvända, att frånvaro av resurser skapar motiv för deltagande. dvs. att områdesfattigdom leder till missnöje som kanaliseras i politiskt deltagande.⁴⁵ Koncentrerad områdesfattigdom skulle kunna leda till en medvetenhet om politiskt utanförskap som i kombination med sociala problem i vardagen borde skapa starka incitament för politiskt deltagande. Såväl resurssvaga som

⁴⁵ Detta har jag tidigare beskrivit i termer av relativ deprivation (Clarke, Sanders et al. 2004; Pattie, Seyd et al. 2004).

resursstarka individer i fattiga områden skulle därför kunna ha hög sannolikhet att delta politiskt, särskilt i okonventionella former av aktiviteter (H_2).

En resursstark omgivning antas skapa en stark deltagandenorm, ha en positiv effekt på individers politiska engagemang och utgöra en miljö där möjligheterna att bli rekryterad/uppmanad att delta politiskt är goda. I linje med detta argument borde även resurssvaga påverkas positivt av att vara omgiven av resursstarka individer och därmed ha hög sannolikhet att delta (H_1). En motsatt kontextuell effekt är också möjlig om resurssvaga individer som utgör en minoritet i en resursstark omgivning, upplever sig socioekonomiskt förfördelade och därför tar avstånd från samhället och deltar därmed i lägre utsträckning (H_2). Argumentet är hämtat från Huckfeldts (1979) hypotes om assimilation kontra konflikt.

En resursstark miljö kan tänkas påverka resursstarka individer så att de har högre sannolikhet att delta än likasinnade i andra typer av områden (H_1). En mothypotes är egentligen svår att formulera utifrån logiken om kontextuella effekter. Däremot skulle man kunna argumentera för denna utifrån att samhällets mest resursstarka individer har ekonomiska möjligheter att ställa sig utanför samhällets omsorger, vilket gör att betydelsen och nyttan av politiskt deltagande blir ringa (H_2).

3.7 Operationaliseringar

Individvariabler

I tabell 3.1 redovisas de oberoende individvariabler som används i de statistiska analyserna. Variablerna är sorterade utifrån CVMs tre huvudkomponenter, resurser, engagemang och mobilisering/rekrytering.

Tabell 3.1 Oberoende individvariabler som används i de empiriska analyserna.

	CVM	Oberoende individvariabler
Socioekonomiska resurser	Resurser (SES)	Kön
		Ålder
		Utbildningsnivå
		Inkomst ^a
		Etnisk bakgrund
		Sysselsättning
Sociopolitiska resurser	Engagemang	Politiskt intresse
		Tilltro (external)
		Partiidentifikation
		Mobilisering/rekrytering
		Aktivt organisationsmedlemskap

Anm. a) Inkomstvariabeln finns endast med i den del av kapitel fem som baserar sig på SOM-materialet. Se Appendix B för fullständiga frågeformuleringar/svarsalternativ och hur variablerna är konstruerade och kodade.

Upphovsmakarna bakom SES/CVM inkluderade egentligen aldrig variablerna kön och ålder men båda dessa är centrala faktorer som relaterar till individens SES. Män har tillgång till fler resurser som gynnar deltagande, än kvinnor vilket gör att man kan förvänta sig att män deltar i högre utsträckning (Lidström 2006). Samtidigt har glappet mellan män och kvinnors valdeltagande minskat över tid (Pettersen & Rose 1996; Bennulf & Hedberg 1999; Ersson & Wide 2001), vilket gör att man kan förvänta sig att kvinnor åtminstone röstar i högre utsträckning än män. Däremot är det svårare att säga någonting om huruvida detta även gäller de andra deltagandeformerna som i vissa fall kräver mer resurser av den enskilde.

Ålder relaterar i viss mån till individens SES eftersom resurser såsom utbildning, medborgerliga färdigheter, inkomst osv. är sådant som hänger samman med ålder. Sambandet med politiskt deltagande är vanligtvis inte linjärt utan kurvlinjärt. Deltagandet är lägst bland unga för att öka bland medelålders för att återigen avta bland de äldsta. Unga människor saknar politisk erfarenhet och andra livsomständigheter som att utbilda sig, bilda familj, resa och göra karriär upplevs sannolikt som både intressantare och viktigare än att engagera sig politiskt. Med stigande ålder möter individen situationer i vardagen som aktualiserar politiska problem och som kan väcka intresse och engagemang. Dessutom har medelålders hunnit tillgodogöra sig resurser som gör dem bättre utrustade att delta politiskt och att vara framgångsrika i detta (Jankowski & Strate 1995; Pettersen & Rose 1996). Att deltagandet sedan avtar i hög ålder beror vanligtvis på vacklande hälsa (Jankowski & Strate 1995). På basis av detta kan man förvänta att deltagandet ökar med stigande ålder eller är högst bland dem som är medelålders om sambandet är kurvlinjärt.

Utbildning är som vi har sett tidigare, en central resursvariabel för att förstå politiskt deltagande (Verba, Schlozman et al. 1995; Oliver 2001; Norris 2002). Den ger individen medborgerliga färdigheter som underlättar deltagande och ger verktyg som borgar för effektivitet i deltagandet. Utbildning hänger sannolikt samman med goda kunskaper om politiska förhållanden och förmåga att insamla och hantera stora mängder information som kan vara väsentliga egenskaper i sammanhanget. Det är därför rimligt att anta att högutbildade är mer benägna att delta politiskt än lågutbildade.

En annan variabel som jag har valt att betrakta som en indikator på individens SES är ursprung, dvs. huruvida personen har invandrarbakgrund eller inte. På den här punkten är forskningen entydig. Personer med invandrarbakgrund deltar i lägre utsträckning än personer med helsvensk bakgrund (Johansson 2000; Strömblad & Adman 2000). Detta har sannolikt flera orsaker. Bristande språkkunskaper samt kunskaper om det politiska systemet och vilka möjligheter som erbjuds att delta kan vara en förklaring. En annan orsak kan vara att personer med invandrarbakgrund saknar tillgång till sociala nätverk och en ytterligare

att man inte känner tillhörighet eller kanske till och med upplever utanförskap. Oavsett vilket så är det rimligt att anta att personer med invandrarbakgrund deltar i lägre utsträckning än personer med helsvensk bakgrund.

Inkomst är en av de resursvariabler som Verba m.fl. (1995) lyfter fram explicit i CVM. På den punkten är det tydligt att modellen är utvecklad i och för amerikanska förhållanden där kampanjbidrag är ett vanligt sätt att delta politiskt. Förvisso kan svenska väljare också ge bidrag till enskilda politiska kandidaters personvalskampanjer men detta är inte något utbrett fenomen. De andra resursvariablerna torde delvis fånga in samma aspekter som inkomst, men jag har ändå valt att inkludera variabeln i den del av analysen där det varit möjligt.⁴⁶ Utifrån argumentet om SES är det rimligt att förvänta att deltagandet är högre bland höginkomsttagare än låginkomsttagare.

Sysselsättning är också en viktig variabel för att förklara politiskt deltagande. Förvärvsarbetande röstar i högre utsträckning än dem som står utanför arbetsmarknaden (Bennulf & Hedberg 1999; Ersson & Wide 2001). Dels kan arbete betraktas som en resurs eftersom det kan ge tillfällen att tillägna sig kunskaper och utöva färdigheter som är användbara även i politiska sammanhang, såsom att leda möten, formulera sig skriftligt, hålla föredrag osv. Arbetsplatsen kan också tänkas fungera som ett socialt sammanhang där människor får tillfälle att diskutera och gemensamt uppröras, engageras av dagsaktuella politiska händelser som kan stimulera till politiskt intresse och deltagande. Arbetskamrater är sannolikt viktiga rekryterande nätverk som kan uppmana individen att gå och rösta osv (Verba, Schlozman et al. 1995). Förvärvsarbetande deltar sannolikt i högre utsträckning än icke-förvärvsarbetande.

Politiskt engagemang fångas med tre variabler, politiskt intresse, politisk tilltro och partiidentifikation (Verba, Schlozman et al. 1995). För dessa gäller att ju mer intresserad, ju större tilltro som individen känner och ju mer hon/han identifierar sig med ett politiskt parti, desto mer sannolikt är det att individen deltar. Politiskt intresse lyfts fram inte bara av CV-modellen utan också den kognitiva motivationsmodellen, som en viktig variabel. Kritiker menar dock att intresse ligger alltför nära det som ska förklaras. Partiidentifikation kan antas spela störst roll i fallet röstning. För att kunna rösta måste man välja ett specifikt parti eller avge en blankröst. För de andra deltagandeformerna, t.ex. att ta någon form av kontakt i politiskt syfte krävs inte någon klar partiidentitet.

När det gäller CV-modellens sista komponent så fångas den också indirekt, som aktivt medlemskap i olika typer av organisationer och föreningar. Dessa behöver inte ha något politiskt syfte utan kan också vara sociala sådana. Där-

---

⁴⁶ I Stadsdemokratiundersökningen efterfrågades inte respondenternas inkomst. Därför inkluderas denna variabel endast när analyserna bygger på SOM-undersökningarna.

emot gäller att individen måste vara *aktiv* i organisationen/-erna. Passivt medlemskap räcker inte. Individen antas ha större chans att bli uppmanad eller tillfrågad om att delta i politiska sammanhang om hon/han är aktiv i olika sociala sammanhang. Föreningsaktivitet kan också ge individen medborgerliga färdigheter som är till nytta i politiska sammanhang.

Frågelydelse och svarsalternativ i enkäten, samt hur respektive variabel har konstruerats och kodats redovisas i avhandlingens Appendix B.

Kontextuella variabler

När det gäller kontextuella variabler på kommunal och stadsdelsnivå (motsvarande), har jag valt att använda tillgängliga mått på den socioekonomiska statusen på områdesnivå. Exakt vilka variabler som har använts varierar något mellan kapitlen, men det är ungefär samma variabler som använts och som också korreponderar någorlunda med individvariablerna. Några av dessa är andel arbetslösa, ohälsa, medelinkomst, förvärvsgrad, andel hushåll med socialbidrag, andel hushåll med invandrarbakgrund, andel lågutbildade och andel högutbildade. Istället för att välja ut någon enskild variabel som indikator på områdes SES har jag valt att arbeta med index. Hur dessa har konstruerats redovisas i respektive empirikapitel.